Казан шәһәре Мәскәү районы
«Г.Ибраһимов исемендәге 17 нче татар гимназиясе»
гомуми муниципаль бюджет учреждениесе

Галимҗан Ибраһимов исемендәге XII республика фәнни-гамәли конференция: укучыларның тезислары

Казан
2023 нче ел, 25 нче март

Тезисы ученических секций

Составитель: Агзамова Д.Р.

Секционная обработка данных: Самигуллина Л.Ф., Халиуллина Р.Т., Курбангалина А.Р., Мукриева М.И., Мифтахова К.Г., Фархутдинов И.М.

1. Секция «Татарский язык»……………………………………………………………3 с.
2. Секция «Татарская литература»……………………………………………………24 с.
3. Секция «Русский язык и литература»……………………………………………..57 с.
4. Секция «Английский язык»…………………………………………………………...72 с.
5. Секция «История и культурология»……………………………………………….86 с.
6. Секция «Юный исследователь»……………………………………………………98 с.

Тезисы учеников (отправленные в указанный срок и оформленные по правилам) **не рецензируются, не редактируются, публикуются с сохранением авторской орфографии** на официальном сайте гимназии портала «Электронное образования РТ» МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова» Московского района города Казани.

Секция «Татарский язык»

Яшьләр сөйләме

Исмагилова Диляра

131нче лицей
Фән. җит: татар теле һәм әдәбияты укытучылары
Айнуллова Г.Н., Шәйхуллина Л.К.

Татар теленең яшәеше һәм аның киләчәге турында уйлансак, беренче чиратта, телебезнең көндәлек аралашу үзенчәлекләренә игътибар итәргә кирәк. Чөнки нәкъ менә сөйләм теле, аның яшәеш формалары тел үсешенә зур йогынты ясый да инде. Бүген күпләр замана яшьләренең сөйләмен аңлап җиткерми. Ул әдәби тел нормаларына якын тормый. Замана яшьләренең сүз байлыгы шулкадәр тиз үзгәреп, үсеп тора ки, әгәр шушы мохиттә кайнап яшәмәсәң, бу лексиканы аңлап, өйрәнеп бетерәм димә.

Соңгы елларда җәмгыятьтә телләр кулланышында шактый иркенлек, әдәби тел нормаларының сакланмавы, әдәби телгә куелган таләпләрнең үтәлмәве күзәтелә. Моңарча җәмгыятьне күп татар яшьләренең рус һәм татар телләрен кушып сөйләшү проблемасы борчыса, хәзер аларның сөйләше инглиз теленә охшап кала.

Эшнең гомуми максаты - «Яшьләр сөйләме». Бу тема бүгенге көндә дә актуаль, чөнки яңа замандагы сөйләмдә кулланылган, яшьләрнең сөйләмен серле иткән заманча сленглар актив кулланыла һәм популярлаша. Дөрестән дә, яшьләр ниндидер колакка ятышсыз сүзләр куллана кебек. Мин - яшь буынның бер вәкиле буларак шул аңлаешсыз сүзләргә аңлатма бирергә телим. Күпләр хәзерге замана яшьләренең сөйләшү стилен аңламый. Дөрестән дә, яшьләр ниндидер колакка ятышсыз сүзләр куллана кебек. Мин - яшь буынның бер вәкиле буларак, шул аңлаешсыз сүзләргә аңлатма бирергә телим.

СЛЕНГ- инглиз теленнән безнең телгә калькалаштыру юлы белән кабул ителгән сүз. Термин буларак «slang» сүзе XIX гасырдан бирле актив кулланышта, ә аның беренче тапкыр лексикага килеп керүе XVIII гасыр урталарына карый. Башта ул гади һәм шикле сүзләр сүзлеге буларак аңлатылган. Соңыннан аңа тулаем оешкан фәнни билгеләмә бирелгән. Сленг (slang) – төрле яшьтәге кешеләр, төрле социаль катламнар, төрле һөнәр ияләре куллана торган, моңарчы башкача аталган сүзләрнең заманчалаштырылган варианты.

Гомумән, соңгы елларда җәмгыятьтә телләр кулланышында шактый иркенлек, әдәби тел нормаларының сакланмавы, әдәби телгә куелган таләпләрнең үтәлмәве күзәтелә. Моңарчы җәмгыятьне татар яшьләренең рус һәм татар телләрен кушып сөйләшү проблемасы борчыса, хәзер аларның сөйләше инглиз теленә охшап кала. Шушы ук хәл кайбер һөнәр ияләренең телләрендә дә чагыла. Бу күренеш - «сленг» дип атала. Ә хәзер исә моңа караш башкачарак. Киресенчә, күп кенә югары белемле, абруйлы кешеләр үзләре кайнаган профессиональ яисә дустанә мохитләрендә сленглар, жаргоннар кулланып сөйләшә. Чөнки бу сүзләр сөйләмне озын катлаулы терминнардан арындыра, билгеле бер социаль группа өчен күпкә аңлаешлырак итә.

Статистикага күз салсак, Русиядә яшәүчеләрнең 66 проценты - профессиональ, 54 проценты - интернет сленгы белән сөйләшә. Яшьләр сленгы - 79 процент кулланылышта.

Нәтиҗәдә, бүгенге үсмерләр сөйләмендәге сленг тотрыклы һәм актив рәвештә үсүче күренеш булып тора.Әлбәттә, без сленгларны актив лексикага кертү ягында түгел. Шулай булса да, дөньякүләм барган процесслардан без бөтенләй азат түгел. Укучыларны үз туган телебез сагына басарга чакырабыз. Төрле шаукымнарга ияреп, гомумән телсез, туган илсез калмыйк. Телебез язмышы да, милләтебез язмышы да, матур киләчәгебез дә - үз кулыбызда.

Гомумән, тел үсешен җәмгыять билгели, димәк, тел хәзинәсен саклау - бүгенге көндә хәл ителмәгән проблема булып кала.

Бу эш дәвамында замана яшьләренең тел үзенчәлекләрен өйрәнеп, сәбәпләрен ачыкладык, ягъни үзебезнең максатка ирештек.

Татар халык әкиятләрендә предметны белдергән лексемалар кулланылышы

Виноградова Валерия, Фазлыева Нәфисә

Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы Тат.Шуран төп гомуми белем бирү мәктәбе
Фәнни җитәкче: татар теле һәм әдәбияты укытучысы Шаева Венера Мнахир кызы

Соңгы елларда халык авыз иҗаты теле, мәдәни гореф-гадәтләрнең бер чагылышы буларак, тикшеренүчеләрнең игътибарын үзенә җәлеп итә.

Безнең фәнни эшебез фольклор үрнәкләренең берсе - әкиятләрне, аларның телен өйрәнүгә багышланган.

Әкият сүзе гарәп теленнән алынган һәм хикәят, ягъни сөйләп бирү, хикәя сүзенең фонетик яктан үзгәрүе нәтиҗәсендә барлыкка килгән. Әкиятнең күләме конкрет әсәрнең эчтәлеге, чор үзенчәлекләре белән бәйләнгән.

Әкиятләрнең телен фәнни өйрәнү мәсьәләсенә килсәк, бу эш, кызганычка каршы, аерым мәкаләләр һәм күрсәтелгән китапларда урын алган кереш сүзләр белән чикләнә. Әлегә кадәр татар халык әкиятләре теленә генә багышланган махсус фәнни-теоретик монографиянең язылганы юк, шул исәптән әкиятләрнең тел үзенчәлекләрен өйрәнгән махсус хезмәтләр дә юк.

Соңгы елларда татар тел белемендә татар фольклор теле үзенчәлекләрен өйрәнә башлауга мөнәсәбәттә, “Татар халык әкиятләрендә предметны белдергән лексемалар кулланылышы” исемле фәнни эшебезнең актуаль булуы билгеләнде.

Безнең эшебезнең максаты – татар халык әкиятләрендә кулланылган исем сүз төркеменә хас лексик үзенчәлекләрне билгеләү.

Әлеге максатка ирешү юлында түбәндәге бурычларны чишәргә кирәк дип табылды:

1. Темага караган фәнни әдәбият белән танышу;
2. Әкиятләрдән рус алынмаларын табу;
3. Әкиятләрнең лексикасын кулланылыш өлкәсенә карап анализлау;
4. Сүзләрнең кулланылыш активлыгына бәйле үзенчәлекләрен билгеләү.

Фәнни эшебезнең теоретик нигезен Ф.Фасеев, Ф.Ганиев, Г.Әхәтов, Ф.Сафиуллина, Ф.Хисамова, Г.Мөгътәсимова, Э.Н.Федорова, Г.Ә.Нәбиуллина һ.б. хезмәтләре тәшкил итә.

Тикшерү объекты итеп өч томлык “Татар халык иҗаты” хезмәтенең беренче томы алынды.

Фәнни эшебез кереш, ике бүлек, йомгак, кулланылган әдәбият һәм чыганаклар исемлегеннән гыйбарәт.

Без “Татар халык әкиятләрендә предметны белдергән лексемалар кулланылышы” исемле фәнни эшебездә татар халык әкиятләренең сүзлек составын килеп чыгышы, кулланылыш активлыгы ягыннан анализладык һәм түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

I. Татар халык әкиятләре лексикасында рус теленнән кергән алынмалар түбәндәге үзенчәлекләргә ия:1) Рус алынмалары арасында предметны белдергән сүзләр тәшкил итә.

3) Һөнәр исемнәре активлыклары белән башка тематик төркемнәрдән аерылып торалар. 4) Әкиятләрдә рус алынмалары фонетик яктан татар сөйләм теленә якынайтып та бирелә.5) Бер төркем рус сүзләре җирле сөйләм телендә кулланыла. Алар фонетик, морфологик үзгәрешләргә дучар ителгән. Мәсәлән, әкиятләрдә *ызба, Миколай, задурлану* һ.б. сүзләре теркәлгән.

II. Татар халык әкиятләрендә тарихи сүзләр түбәндәге үзенчәлекләргә ия:

1) тематик яктан тарихи сүзләр түбәндәге тематик төркемнәргә карый: а) элекке иҗтимагый-сәяси тәртипләргә бәйләнешле тарихи сүзләр, 2) татар халык әкиятләрендә искергән сүзләрдән үлчәү берәмлекләренең атамалары, иске җитештерү мөнәсәбәтләре, авыл хуҗалыгы, эш, һөнәрләргә бәйле тарихи сүзләр, иҗтимагый-сәяси тәртипләргә бәйләнешле тарихи сүзләр актив кулланыла;

3) патша, вәзир сүзләре аеруча еш теркәлгән. Ул әкиятләрнең сюжетына бәйле.

Гомумән, татар халык әкиятләренең лексик составын тагын да тирәнрәк өйрәнү сорала.

Тел эчендә хикмәт бар

Гайнуллова Азалия

Г.С. Боровиков ис. Алексеевск 3нче урта мәктәбе
Фәнни җитәкче: Минакова Венера Җәүдәт кызы, татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Туган телгә ихтирамлы һәм җаваплы караш формалаштыру, аның сафлыгы турында кайгырту, саклау һәм үстерү – заман таләп иткән иң актуаль мәсьәләләрнең берсе.

Телебез төрле сәбәпләр аркасында шактый нык бозыла, күпмедер дәрәҗәдә табигыйлыгын югалта, чүпләнә.

Кайбер кешеләр үзләренең сөйләменә бик күп рус теле сүзләрен катнаштыралар. Алар моны үзләренең күп белгәнлекләрен күрсәтү чарасы дип карыйлар. Ләкин ул – культурасызлык билгесе.

Туган телдә аралашуда телгә йогынты ясаучы күренешләрнең берсе - хәзерге җәмгыятьтә булган үзгәрешләр. Тел һәм заман – күп кенә телче галимнәрне борчыган сорауларның берсе. Тел заман белән бергә яши, ә вакыт телдә чагылыш таба, төгәлрәге телгә тәэсир итә. Без еш куллана торган мәгълүмати чаралар, интернет челтәрләре телебезгә бик күп яңа сүзләр алып килде. Без инде аларның кайсы телдән кергән алынма икәнен дә, ә кайвакыт мәгънәсен дә аңлап бетермибез.

Сөйләм бары тик аерым кагыйдәләргә буйсынган очракта гына матур була. Һәр илнең үз законнары булган кебек, һәр телнең дә үз законнары бар.

Матур һәм дөрес сөйләшү өчен безгә тел әдәби тел нормаларын истә тотарга, сүзнең мәгънәсен һәм дөрес әйтелешен (кирәк булганда язылышын), шулай ук фразеологизмнардан һәм канатлы сүзләрдән дөрес файдалана белергә, сөйләм культурасы кагыйдәләрен төгәл үтәргә кирәк.

Безне борчыган һәм бүгенге көндә шулай ук актуаль булган мәсьәләләрнең берсе – телебездәге тупас, дорфа сүзләр, кешеләр мөнәсәбәтендә сүгенү, дорфа сүзләр белән тиргәү очраклары.

Борынгы заманнардан ук кешеләр сүзләрнең, догаларның илаһи көчкә ия булуын белгәннәр, догалар белән чирләрне дәвалаганнар. Хәзер дә бәла-каза, фаҗигага юлыккан кешеләргә, беренче булып, сүз белән дәвалаучы психологлар ярдәмгә килә.

Фәнни эшемне башкарганнан соң, шундый нәтиҗәгә килдем: безнең телебез бай тарихлы, зур үсешкә ирешкән, дөньякүләм әһәмияткә ия булган камил тел. Без тел нормалары таләпләрен үтәп, ана теле сүзләрен генә кулланып аралашсак кына телебезнең дәрәҗәсен төшермәячәкбез. Телебезгә килеп кергән һәр хата аның гомерен кыскартырга сәләтле, тел ямьсезләнә, тупаслана. Милләтебезнең затлылыгын саклау, аның энҗе-мәрҗәннәргә тиң телен тагын да үстерү һәм баету һәр кешенең изге бурычы булып тора. Шулай эшләгәндә генә без үз-үзебезгә, милли хисләребезгә хөрмәт уята алырбыз.

Татар телендәге мультфильмнарның телне өйрәнү өчен әһәмияте

Гайсина Ләйлә

МАГББУ “Гимназия №76” Яр Чаллы шәһәре
Җитәкче: Гайсина Р.Р., туган тел һәм әдәбияты укытучысы

“Мультфильм” сүзен ишеткәч, күз алдына күңелле һәм кызыклы күренешләр килеп баса.Нинди соң ул хәзерге заман татар мультфильмнары? Телне өйрәнүдә мультфильмнар ярдәм итә аламы?

Бүгенге көндә татар телендәге мультфильмнар күп төшерелгән. Шуннан чыгып, үз хезмәтемдә минем мультфильмнарның балаларны телгә ничек өйрәтә алуын тикшерәсем килде. Шулай ук үзем дә мультфильм әзерләп карарга уйладым.

Тикшеренүнең предметы булып татар телендәге мультфильмнар тора.

Куелган гипотеза- мультфильмнарны карап туган телгә өйрәнеп була.

Эшемнең максаты - мультфильмнарның балаларга тәэсирен билгеләү.Үзем дә мультфильм ясап карау.

Максатларга ирешү өчен түбәндәге бурычлар куелды:

1. Мультипликация жанрының ничек килеп чыкканын өйрәнү.
2. Татар телендәге мультфильмнарны классификацияләү.
3. Башлангыч сыйныфларда сораштыру үткәрү.Үзем әзерләгән мультфильмны күрсәтү, эчтәлеге буенча сөйләшү.
4. Тикшеренүләрне анализлау.

Хезмәтемнең актуальлеге башка укучыларны да татар телендәге мультфильмнар белән кызыксындыру, аларны телне өйрәнүгә этәрү дип саныйм.

Эш барышында татар телевидениесендә иң беренче булып тәрҗемә ителгән фильмнар барлыкка килүе аңлашылды. Ә менә чын татар мультфильмнарын төшерүче «Татармультфильм» оешмасы Казанда 2009 нче елда оешкан. Габдулла Тукайның “Бала белән Күбәләк” шигыренә төшерелгән мультфильмнан башлап, бүгенгеге көнгә кадәр 80гә якын фильм ясаганнар инде. Мультфильмнарны Г. Тукай ижаты , А.Алиш экиятләре, татар халык экиятләре буенча эшләнгән,рус теленнән тәрҗемә ителгән дигән төркемнәргә бүлеп карарга була.

Тема буенча материаллар әзерләгәндә мультфильмнарның туган телгә өйрәтүдәге роленә тукталырга тырыштым. Чөнки, татар телендәге мультфильмнарның миссиясе - телгә өйрәнү өчен мотив булдыру, туган якка мәхәббәт хисләре тәрбияләү.

Эзләнү барышында төрле газета- журнал, интернет материаллары белән таныштым. Әти-әниләрнең балаларына мультфильмнар күрсәтүен, алар аша үз балаларына туган телне өйрәтергә тырышуларын аңладым. Бу сорау буенча гимназия психологы белән дә сөйләштем. Психолог Елена Анатольевна бала берничә телне параллель үзләштерә ала дип саный. Телне өйрәнүдә,әлбәттә, мультфильмнар – ярдәмчеләр. Мин башлангыч сыйныфларда татар балалары арасында анкета үткәрергә булдым. Күренгәнчә, мультфильм карамаучы балалар юк.

Практик өлештә укытучым белән мультфильм ясап карарга уйладым.Беренче эш итеп балалар өчен кызыклы булган текст сайларга кирәк булды. Миңа “Ана йөрәге” дигән экият бик ошады.Ул рус теленнән тәрҗемә ителгән. Монда сүз әниләрнең балаларын яратуы турында бара. Аннан соң компьютер программаларын сайлый башладык. Без Windows Movie Maker программасыннан файдаландырга уйладык. Укытучым белән кечкенә сыйныфларга фильмны күрсәттек, әңгәмәләр оештырдык. Укучылар бу мульфильмны бик кызыксынып карадылар. Әкият аларга бик ошады. Хәтта, кайберләре елады да. Шулай итеп, мин дә балаларны әниләрне хөрмәт итәргә өйрәтүдә һәм татар телен өйрәнүгә үз өлешемне керттем дип уйлыйм.

Мин түбәндәге нәтиҗәләрне ясадым:

1. Татар телендәге мультфильмнар кызыклы, матур итеп ясалган, балалрның игътибарын үзенә тартып тора.
2. Алар укучыларны тәрбиялиләр, туган телебезне яратып өйрәнергә этәргеч бирәләр.

3. Мультфильмнар ясау бик катлаулы, вакытны күп ала торган хезмәт. Минем гипотезам расланды дип саныйм. Татар телен өйрәнүгә мультфильмнарның кирәк булуын анкета нәтиҗәләре, балаларның минем мультфильмыма реакциясе раслады.

Тел – милләт сакчысы

Гатауллина Айзилә

Биектау районы Коркачык гомуми урта белем бирү мәктәбе
Фәнни җитәкче: Рамазанова Розалия Гарифулла кызы

Тел ул – кешеләрне дөньядагы башка төрле җан ияләреннән аерып алып тора торган могҗизалы бер күренеш. Ул – җәмгыятьне оештырып, кешеләрне үзара аралаштырып, аңлаштырып торучы куәтле чара да, сәнгать әсәрләрен иҗат итүнең иң әһәмиятле коралы да. Һәм, ниһаять, камил, дөрес, матур телнең үзен дә сәнгатьнең бер төре дип әйтеп булыр иде.

Менә шушы чиксез кыйммәтле тел хәзинәләреннән уңышлы файдалана беләбезме, аны даими рәвештә баета, үстерә барабызмы, аның җәүһәрләрен тутыкмаслык итеп чистартып, шомартып тора алабызмы икән без? Бүгенге көн өчен бу – бик әһәмиятле, актуаль сорау.

Кеше томышында аның бөтен гомере буена аерылгысыз төшенчәләр, кешеләр, әйберләр була. Шуларның берсе - туган тел. Ул – кешенең дөньяга аваз салган минутыннан соңгы сулышына кадәр янәшә. Кеше дөньяга беренче аваз салуга, аны тудырган ана үзенең сабыена туган телендә «балам» дип эндәшә. Баланың беренче әйткән сүзе дә туган телендә яңгырый. Кеше үзенең иң саф хисләрен бары тик туган телендә генә белдерә ала. Тел – кешеләрнең аралашуы өчен иң әһәмиятле чара. Ул – тормыш чыганагы, белем чишмәсе.

Тел – милләтнең сакчысы. Мин үзем Коркачык станциясендә яшим. Безнең мәктәбебездә татарлар, керәшеннәр һәм руслар укый. Араларында катнаш гаиләләрдән булган балалар да бик күп, ләкин барысы да татар телен өйрәнәләр. Ул бит безнең дәүләт телебез! Рус балалары да рәхәтләнеп иншалар язалар, яратып укыйлар. Безнең мәктәбебездә татарлар да, руслар да үзара бик тату яшиләр.

Бүгенге көндә күңелне борчыган мәсьәләләрнең берсе - татар теленең киләчәге, үсеше. Бу турыда телевидение, радио, матбугатта да бәхәсләр бик күп бара. «Үткәнен белмәгәннең киләчәге дә юк» дигән гыйбарә бүген һәркемгә яхшы таныш. Тел — халкыбызның гасырлар буе туплаган тәҗрибәсен чагылдыручы тиңсез хәзинә, халыкның акылы, рухы, милли үзенчәлеге, ата-бабаларыбыз мирасы. Безнең үз телебезне бозарга, кимсетергә, югалтырга хакыбыз юк. Ана телебезне сакламасак, без нинди авыр минутларда да телебезне саклаган ата-бабаларыбыз каршында гаепле булабыз. Татар теленең бүгенгесе һәм киләчәге мине нык борчый. Без һәркөн үз телебездә иркен аралашабыз, туган телебездә чыгучы теле-радиотапшырулар, газета-журналлар аша үзебезгә рухи азык алабыз. Туган телгә мәхәббәт гаиләдә һәм, әлбәттә, мәктәпләрдә тәрбияләнә. Тел һәм моң – күңелебезнең көзгесе ул. Үз телеңне белмәү, аны санламау – зур кимчелек дип уйлыйм мин. Үз туган телен белмәгән кеше бөек Тукай, герой-шагыйрь Муса Җәлил әсәрләрен оригиналда уку бәхетеннән мәхрүм. Ә тел белән бергә тарих та, мәдәният та һәм татар теле белән бәйле булган башка нәрсәләр дә юк булачак. Соңгы елларда мәгариф өлкәсендә башкарган эшләр, үзгәрешләр, әлбәттә, шактый. Шатланырлык эшләр күп, әмма проблемалар һәрвакыт туып тора.

Туган тел! Һәркем өчен газиз бу сүз. Әби-бабаларыбыз шушы телдә бер-берсе белән аралашкан, без дә туган телебездә сөйләшәбез, аралашабыз. Туган телебез безгә мирас булып буыннан-буынга тапшырылып килергә тиеш. Газиз туган телебез – татар теле турында йөзләгән шигырь, җыр язылган. Алар үрнәгендә без матур, дөрес сөйләргә, фикерне төгәл итеп белдерергә өйрәнәбез.

«Татар кешесе! Бел! Син сөйләшкән тел дистәләгән гасырлар буенча чарланып, иң камил телләр дәрәҗәсенә күтәрелгән. Синең телеңдә катлаулы фәнни хезмәтләр дә, илаһи төшенчәләр дә, гүзәл әдәби әсәрләр дә язылган. Аны хөрмәт ит, сакла һәм үстер!» -дигән Туфан Миңнуллин.

Татарча онлайн аралашуда смайлик и стикерлар

Денмөхәммәтова Әдилә

Казан шәһәре Совет районының 149 нчы лицее
Фәнни җитәкче: Миргалеева Д.Р.

Хәзерге вакытта беркемгә дә СМС, чат, скайп, вацап сүзләренең мәгънәләрен аңлату кирәкми. Боларны мәктәпкәчә яшьтәге балалардан алып, карт әби һәм бабайлар да яхшы белә, күбесе бу онлайн аралашу ысулларыннан актив файдалана. Ә татарча СМС язганда, яки watssap, telegram аша кыскача хәбәр җибәргәндә без аларны нәрсәдән чыгып сайлыйбыз? Безнең өчен бу сорауларга җавап эзләү кызыклы тоелды, шунлыктан аны тикшерү-өйрәнү кирәклеген күрдек.

Тикшерүнең объекты - СМС һәм вацаптагы татарча кыска текстлар. Аларны сыйныфташларым, дусларым, укытучыларым, туганнар, шул исәптән өлкән яшьтәге апа-абыйларның телефоннарыннан җыйдык. Бу эшне башкарганда 300 дән артык текст белән эш иттек, аларның кулланылыш үзенчәлекләрен тикшердек.

Максат – татарча язылган онлайн кыска текстлардагы смайликларның һәм инглиз гыйбарәләренең кулланылыш үзенчәлекләрен тикшерү.

Тикшерү эшендә күзәтү, анализ, анкета үткәрү, чагыштыру, тасвирлау кебек метод һәм алымнар кулланылды.

Смайлик сүзе инглиз телендәге smile – елмаю, елмаерга дигәннән Америкада барлыкка килгән. Башлангыч чорда алар алфавитның төрле символлары, саннар һәм тыныш билгеләре ярдәмендә эчке хис-кичерешләрне белдерергә ярдәм иткәннәр..

XX гасыр ахырында, смайликлар, стикерлар яки икенче исемнәре белән әйтсәк, эмотиконнар Интернетта һәм SMSларда актив кулланыла башлыйлар. Рәсемле смайликлар, стикерлар барлыкка килгәнче тамгалар кәефне белдерү чарасын үтәгәннәр. Аларны төрле тыныш билгеләре белән белдергәннәр. Әлбәттә, мондый тамгалар тәртибен белү җиңел түгел. Аларны һәркем истә дә тота алмый. Шуңа күрә кешеләр сүзләрне кыскартып яза башлыйлар.

Татарча аралашу вакытында смайликлар һәм паразит кебек килеп кергән инглизчә гыйбарәләр активмы соң? Без сораштыру үткәрдек. Сораштыру 3 төркемдә узды. Бер үк биремнәр 10-17 яшьләрдәге укучыларга, 30-50 яшьләрдәге урта буын вәкилләренә һәм 60-75 яшьлек өлкәннәргә бирелде. Алар 10 смайликны кайчан файдалануларын күрсәтергә һәм нинди мәгънә белдерүләрен аңлатырга, инглиз гыйбарәләрен татарча ничек файдалана алуны язарга тиеш иделәр.

Шул билгеле булды: яшьләр, урта яшьтәгеләр инглизчә гыйбарәләрне яхшы аңлыйлар, үз СМСларында күбесенчә инглизчә файдаланалар, әмма өлкән яшьтәгеләр исә бу гыйбарәләрне белмәве һәм кулланмавы ачыкланды, әмма смайликларны һәркем файдалануы билгеле булды. Шунысы да кызыклы: урта һәм өлкән яшьтәге сораштырылучылар милли смайликлар булса, аларны ешрак файдаланыр идек һәм татарча сөйләшүебез аерылып торыр иде дигән теләк тә белдерделәр. Шуңа күрә мин милли смайликлар, стикерлар ясадым һәм дусларыма җибәрә башладым. Алар һәркемнең күңеленә хуш килде, тиз арада күп таралды, охшаш вариантлар барлыкка килде.

Шулай итеп, гади сөйләмдә без күп вакытта жестлар ярдәмендә фикерләрне белдерсәк, Интернет аша аралашуда моңа смайликлар ярдәмендә ирешәбез. Бу уңайлы һәм тиз. Әмма моның тискәре яклары булуны да истән чыгарырга ярамый. Мәсәлән, кирәк вакытта сүз таба алмый башлыйбыз (сүзлек запасыбыз кими); язуда хаталар китә; тыныш билгеләрен куймыйбыз яки хаталы куябыз h.б. Шуңа күрә һәр нәрсәне чамасын белеп кенә файдалану уңышлы булыр дигән фикердә калабыз.

Нәтиҗә ясап, шуны әйтергә кирәк: эмоцияләрне язма сөйләмдә дә белдерә алу бик яхшы, әмма рәсем белән генә түгел, ә сүз белән дә, кешене рәнҗетмичә, уйлаганнарыбызны җиткерә белергә өйрәнергә кирәк.

Тел – миллият бинасының нигез ташларыннан иң ныклысы

Мостафин Айзат

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы «Яңа Кишет төп гомуми белем мәктәбе»
Фәнни җитәкчеләр:Җәләлетдинова Гөлфания Раиф кызы, Җамалиева Альбина Минзыя кызы

Тел–тормыш чыганагы, белем чишмәсе. Кешенең бөтен тормышы тел белән бәйле. Туганнан алып, соңгы сулышына кадәр тел һәм сүз – кешенең аерылгысыз юлдашы.

Мине телебезнең язмышы, аның өйрәнелү дәрәҗәсе, яңа үзгәрешләре һәрдаим кызыксындырып тора. Шуңа күрә әлеге фәнни-тикшеренү эшенә керешергә уйладым.

Фәнни эзләнүемнең максаты - телебезнең килеп чыгышын, үсеш юлларын, аны саклау чараларын өйрәнү.

Хәзерге заманда да безнең татар телебез бик киң таралган. Ул татарлар чит җирләрдә, чит төбәкләрдә яшәсәләр дә, үз телләрен алтын бөртегедәй саклап тоталар.

Тел һәм милләт язмышы турында сүз кузгалтканда, күз алдында, һичшиксез, Галимҗан Ибраһимов образы калкып чыга. Туган телебезнең язмышы алдынгы карашлы милләттәшләребезне бүгенге көндә дә борчыган кебек, узган гасырда да борчыган, уйланырга мәҗбүр иткән. Г.Ибраһимов һәм аның каләмдәшләре, замандашлары өчен дә бу мәсьәлә актуаль булган. Юкка гына Г.Ибраһимов телебезнең дәүләт күләмендә мөстәкыйльлеккә ирешүе өчен зур көчен куймагандыр. Аның милләт язмышында тоткан урыны бәяләп бетергесез. Татар халкы, татар галимнәре, язучылары арасында гына түгел, тел һәм әдәбият җанлы башка бик күп төрки һәм төрки булмаган халыклар арасында да абруйлы икәнен аңлар өчен, галим турында аның каләмдәшләре әйткән сүзләр белән танышу да җитәр кебек. Эзләнгән кеше аның хезмәтләрендә бүгенгесе көндә дә актуальлеген югалтмаган мәсьәләләр күтәрелүен аңлый һәм борчыган сорауларына җавап таба ала.

Бүгенге көндә күңелне борчыган мәсьәләләрнең берсе - туган телебезнең киләчәге, үсеше. Бу турыда телевидение, радио, матбугатта да бәхәсләр бик күп бара. Безнең үз телебезне бозарга, кимсетергә, югалтырга хакыбыз юк. Ана телебезне сакламасак, без нинди авыр минутларда да телебезне саклаган ата-бабаларыбыз каршында гаепле булабыз. Әлбәттә һәр милләт баласы кебек мин дә татар теленең киләчәге өчен нык борчылам. Туган телгә мәхәббәт иң беренче чиратта гаиләдә, аннан соң мәктәпләрдә тәрбияләнә. Әгәр хәтта әби-бабай да кечкенә оныгына ияреп, вата-җимерә рус телендә сөйләшергә тырыша икән, әлбәттә, бу- безнең телебезне юкка чыгаруга бер адым. Мондый хәлләргә юл куймаска, телне саклап калу өчен бар тырышлыкны куярга кирәк. Тел һәм моң – күңелебезнең көзгесе ул. Үз телеңне белмәү, аны санламау – зур кимчелек дип уйлыйм мин. Соңгы елларда башкарган эшләр, үзгәрешләр, әлбәттә, шактый. Шатланырлык эшләр күп, әмма проблемалар һәрвакыт туып тора. Тел бетсә, милләт бетә, халык бетә.

Мин үзем Арча районы Кышкар авылында яшим. Ә белем алырга, берничә чакырым юл үтеп, Яңа Кишет авылына киләм. Безнең мәктәбебездә татарлар, үзбәк, таҗик һәм рус милләтеннән балалар укый. Алар үз телләреннән тыш барысы да татар телен өйрәнәләр, хәтта татар теленнән бердәм дәүләт имтиханы да тапшыралар. Татар телен өйрәнергәме, юкмы дигән сорау тумый, чөнки ул-дәүләт теле.

Фәнни эшемне башкарганнан соң, шундый нәтиҗә чыгардым: безнең телебез - бай тарихлы, зур үсешкә ирешкән тел. Юктан гына ул дөньякүләм әһәмияткә ия булган тел итеп саналмас иде. «Тел – уйлауның коралы, уйның калыбы... Миллият бинасының нигез ташларыннан иң ныклысы – тел... Телнең эчендә халыкның рухы, моңы, уй һәм тойгысы яшерелгән» - дигән Галимҗан Ибраһимов.

Фикерләремне Дәрдмәнднең шигырь юллары белән тәмамлыйсым килә.

Туган тел ул – бездән соң да яшәр өчен туган тел.
Бүгенгедән киләчәккә дәшәр өчен туган тел.

Татар телендә топонимик фразеологизмнарә

Иванова Полина

Саба районының Шәмәрдән лицее
Җитәкче – Сабирова Р.А.

Кеше табигать баласы дип юкка гына әйтмиләр, чөнки безнең көнкүрешебез, мөһитебез һәрчак табигатькә, яшәгән тирәлектәге һәр урынга: елга-күлләргә, авыл-калаларга, тау-үзәннәргә, чишмәләргә,ягъни географик атамаларга бәйле. Бигрәк тә бу бәйләнеш фразеологик сүзтезмәләрдә ачык күренә. Мәсәлән, **Балык Бистәсе – ун тиен дистәсе; чәеңнән Мәскәү күренә**

Әлбәттә, татар теленең фразеологик берәмлекләре лексик составы ягыннан тиешле дәрәҗәдә өйрәнелгән. Мондый тотрыклы берәмлекләр составында топонимнарның кулланылышы зур кызыксыну уята. Шул сәбәпле без фәнни-тикшеренү эшебезне топонимнар белән бәйле фразеологик әйтелмәләрне өйрәнүгә багышладык һәм “Татар телендә топонимнар кергән фразеологик берәмлекләр” дип атадык.

МАКСАТЫБЫЗ -фразеологик берәмлекләр составында топонимнарның ни дәрәҗәдә кулланылуын ачыклау

Максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар куелды:

1) фразеологиягә багышланган фәнни-методик хезмәтләргә күзәтү ясау;

2) “Татар теленең фразеологик сүзлеге”нә күзәтү ясау, алардан топонимнар кергән фразеологик әйтелмәләрне язып алу;

3) әлеге фразеологизмнарны семантик яктан тикшерү.

Тикшерү объекты итеп, Н.Исәнбәтнең ике томлык “Татар теленең фразеологик сүзлеге” н алдык.

Хезмәтнең практик әһәмияте: мәктәп, урта, югары уку йортларында фразеологик әйтелмәләр темасын өйрәнгәндә ярдәмлек буларак кулланма материал булып хезмәт итә алуында. \

Барлык төр географик атама исемнәрен(топонимнарны) топонимика өйрәнә. Топонимиканың су чыганаклары исемнәрен — гидронимнарны тикшерә торган бүлеге г и д р о н и м и к а дип, ландшафт атамаларын өйрәнә торган бүлеге — оро н и м и к а , торак пункт исемнәрен тикшерә торган бүлеге — о й к о н и м и к а , җирле, зур булмаган географик объектларның атамаларын өйрәнә торган бүлеге — м и к р о т о п о н и м и к а дип атала. Боларның барысы да фразеологик берәмлекләр составында чагылыш тапкан. Мәсәлән, Мисыр каргасы, Карадуган юлы, илле батман Идел суы, Байсар чишмәсе, Шәке пәрие һәм башкалар.

Топонимнар белән бәйле фразеологик берәмлекләр төрле мәгънәләрне белдереп килергә мөмкин. Мәсәлән, **кешенең хәл-торышын белдерү өчен**, түбәндәге фразеологизмнар бирелә:Лаешта булмаган – авырлыклар күрмәгән; Лаеш шулпасы эчү- кыенлыклар күрү, Себер китү- әрәмгә югалу дигәнне аңлата.

Бохар ишәге фразеологизмы ялкау, киребеткән,аңгыра кешегә карата кулланылса, артык юмарт кеше хакында “Чишмәне Иделгә түккән”,намуслы, авырлыкларга бирешми торган кеше турында “Иманлы Иделгә батмый ” фразеологизмы кулланыла,ягъни кешенең эчке сыйфатын тасвирлап бирә. Әйтергә кирәк, топонимик фразеологизмнарда татар халкының үткәне,тарихы,яшәеше дә чагылыш тапкан.

Колхозлашу елларында кулаклар дигән исем тагылган эшчән татар халкы да, Сталин репрессиясенә эләккән зыялы шәхесләребез дә Себергә сөргенгә сөрелгән. Аларның күбесе шунда үлеп калган, күбесе кабаттан әйләнеп кайта алмаган, алар хакында “әрәм булды” “юкка чыкты” дигәннәр. Себер топонимы халыкны туган җиреннән аеручы, юкка чыгаручы, әрәм итүче символ кебек халык сөйләменә килеп керә һәм фразеологик әйтелмә булып кулланыла. Түбәндәге мисалларны карап китик: Баш Себер китү- зур куркыныч алдында тору, Себер юлы тап-такыр- янап, кисәтеп әйтем .Себер җибәрү – әрәмгә югалу

Шулай ук Бохара топонимы зур игтибарга лаек, Бохара 19гасырга кадәр татар халкы тормышында үзәк урынны алып торган белем учакларының берсе булган, бик күп кенә татар

зыялылары Бохара шәһәрендә белем алган,Әлбәттә, бу фразеологизмнарда да чагылыш тапкан.Мәсәлән, **Без белмәгән аз булыр, Бохардагы таз булыр**, **Бохара җимеше**, **Анын өчен Бохарага барасы юк**

Шулай итеп, топонимик фразеологизмнарны тикшерү шуны күрсәтте: ойконимик фразеологизмнар башка төр топонимнар кергән фразеологик берәмлекләргә караганда күбрәк. Бу барлык фразеологизмнарның 53 %тәшкил итә. Аеруча Болгар, Бохара,Себер компонеты кергән фразеологизмнар зур игтибарга лаек.

Гидронимик фразеологизмнар арасында Идел компоненты белән ясалганнары аерым урын алып тора, чөнки Идел елгасы элек-электән сәүдә юлы, халыкның яшәешен тәэмин итүче елгаларның берсе булган. Бу гидроним белән ясалган фразеологизмнар кешенең бары тик уңай сыйфатларын,көчлелеген генә тасвирлый.Мәсәлән, Изге кеше Идел кичә –изге кеше Идел кебек зур елга кебек авырлыкларны да җиңеп чыга ала мәгнәсендә (265б.) Иманлы Иделгә батмый –намуслы, авырлыкларга бирешми торган кеше (283б) Ирле Идел кичкэн –ирле хатынны бернинди авырлыклар да куркытмый.(291б.).Шулай ук "Байсар чишмәсе"," ,"Изгеләр чишмәсе сипте"(сабыйның астын юешләтүе) фразеологизмнары да очрады.Алар 24 %ны алып тора

Ә менә оронимик фразеологизмнар әллә ни күп димәс идек..Алардан "Ослан тавы күренә"(бик сыек) "Каф тавы артында"(бик ерак) ,"Урал тау башында" (бик биек) еш кулланыла. Бу төр фразеологизмнар нибары 12%.

Микротопонимик фразеологизмнар исә авыл җирлеге,авыл халкы белән тыгыз бәйләнештә барлыкка килгән. Бу төр фразеологизмнарда топонимга бәйле рәвештә кешенең уңай һәм тискәре сыйфатлары я мактала,я тәнкыйтьләнә.Мәсәлән, "Әҗем казы" йөзә белмәүче кешегә карата кулланыла. Тәтеш районы Әҗем авылында елга бөтенләй булмый, шуңа да бу авыл казлары суда йөзә белмәгән. "морзадан кыз алма, Ябалактан(авыл исеме) каз алма " фразеологизмы да шушы мәгънәне белдерә. Ә менә "Битаман бизгәге" дигән фразеологизмны бәйләнчек, үз сүзен генәөстен калдыручы кешегә карата кулланалар. Бу фразеологизмның да барлыкка килүе шушы җирлек белән бәйле. Битаман авылы бик сазлыклы урында урнашкан була, шуңа кешеләр бизгәк чиреннән арына алмаганнар.Бәйләнчек кешедән дә тиз генә котылып булмый. .

. Тикшерү нәтиҗәсе шуны күрсәтте:

1) ойконимик фразеологизмнар башка төр топонимик фразеологизмнардан күбрәк - 53% тәшкил итә;

2) ойконимик һәм гидронимик фразеологизмнар татар халкының тарихын,яшәешен һәм уңай сыйфатларын чагылдыра

3) микротопонимик һәм оронимик фразеологизмнар кешенең төрле сыйфатларын тасвирлау максатында барлыкка килгәннәр

4) Бу төр фразеологизмнардан кешене негатив яктан характерлаучы әйтелмәләр күбрәк очрый,чөнки кешенең уңай сыйфатлары халык тарафыннан кагыйдә буларак кабул ителә, ә тискәре яклары игътибарны җәлеп итә.

Татар халык җырларында лексик сурәтләү чаралары: чагыштыру һәм эпитетлар

Каримуллина Айгөл

МБОУ «Гимназия №8 - Центр образования»Советского района г.Казани
Научные руководители – Ваганова А.И., Хасанова А.М.

Җыр ул – чишмә. Чишмә мул, шифалы, сихәтле суы белән галәмне әле дә булса туендырып тора. Татар халкының җыр мирасы да – нәкъ шул чишмә кебек аны гасырлар буена тормыш дәрьялары аша озата килгән кыйммәтле хәзинәдер. Борынгы заманнарда ук инде адәм баласы җырларга, аларның сихри көченә ышанып яшәгән.

Җыр - ул бер-берсенә тыгыз бәйләнгән ике мөстәкыйль "сәнгать чишмәсе" – шигырь һәм көй бәйләмнәреннән кушылып барлыкка килгән жанр, татар халкының иң таралган, саф, гүзәл һәм нәфис иҗат җимеше. Бөек Тукаебыз да җыр турында *"халкыбыз күңеленең һич тә тутыкмас вә күгәрмәс, саф вә рәушан көзгеседер"* дигән бит.

Менә ике гасыр вакыт инде татар җырлары галимнәребезнең күз уңында тора. Бүгенге көндә дә халык үзенең кыйммәтле мирасын нык игътибарлый. Татар җырларының поэтикасы, сәнгатьчә эшләнеше, төзелеш һәм композиция элементлары; музыкаль эшләнеше, көй һәм сүз мөнәсәбәте белән беррәттән тел үзенчәлекләре дә, аерым алганда, сурәтләү чаралары, сүз-бизәкләре, лексикасы шактый өйрәнелде.

Хезмәтебезне башкарганда, үз алдыбызга чагыштыруларның һәм эпитетларның татар халык җырларында алып торган урынын ачыклау ***максатын*** куйдык. Билгеләнгән максатка ирешү өчен, түбәндәге ***бурычлар*** билгеләнде:

1. Татар халык җырларында чагыштыруларны табу, анализлау, кайсы төргә керүен ачыклау;
2. Татар халык җырларында эпитетларны күрсәтү, аларга аңлатма бирү ;

Татар халык җырларында чагыштырулар һәм эпитетларны өйрәнү хәзерге татар филологиясе фәне үсеше таләп иткән ***әһәмиятле, актуаль мәсьәләләрнең*** берсе булып тора. Тел белемендә чагыштыруларның төркемчәләренә карата төрле фикерләр яши, мәсәлән: С.Ш.Поварисов нәрсәләр чагыштырылуын исәпкә алып, берничә төркем аерып чыгара: предмет белән предмет чагыштырылуы; процесс белән процесс чагыштырылуы һ.б. В.Х.Хаков бу мәсьәләгә башкачарак якын килә; чагыштыру компонентлары арасында структур мөнәсәбәтләргә түбәндәгеләрне кертә: җанлы предметларның чагыштырылуы; җансыз күренешләрнең чагыштырылуы; җанлы һәм җансыз күренешләрнең чагыштырылуы

Предметларны чагыштыру өчен халык төрле сүз-сурәтләргә мөрәҗәгать итә. Татар халкы кызларның матурлыгын тасвирлаганда түбәндәге чагыштырулардан файдалана: кыз – күбәләк, күгәрчен; кызлар күзе - кара карлыган; йөз – тулган ай. Ә батыр йөрәкле татар егетен сурәтләгәндә "сөлек", "ак арыслан", "карчыга" кебек сүзләр кулланыла.

Нигезендә күчерелмә мәгънә яткан тел-сурәтләү чараларының тагын берсе – *эпитет.* Ул чынбарлыктагы күренешләрне сәнгатьчә ачыклап килү, аларга поэтик җанлылык бирү һәм предметның бер сыйфатын аеруча калку итеп күрсәтү өчен кулланыла торган сүзләр. Халык җырларында иң актив төс – кара төс. "Кара" эпитеты "тискәре" мәгънәсен бирүдә киң файдаланыла. Татар халкы тормышны, явыз көчләрне сурәтләү өчен җырларында нәкъ менә шул эпитетларны еш кулланган да. "Кара" сүзе белән уңай күренешләрне дә атарга мөмкин. Җырларда ул матурлыкны белдерүче актив сурәтләү алымы буларак та файдаланыла. Кара төстән тыш җырларда ак, сары, кызыл, алтын төсләрне белдерүче сүзләр дә очрый. Гомумән, татар халык җырларында кулланылган эпитетларның тематикасы бик киң, алар, сүзләрне төрле яклап ачыклап, җыр текстларында поэтик бизәкләр ясыйлар.

Без барысы 20гә якын татар җырын карап, эчтәлеген анализлап чыктык. Күпме хис байлыгы, күңел моңы, челтерәп аккан чишмә суыдай сафлык бу җырларда! Халкым элек-электән уен-көлкене дә, тирән мәхәббәт хисләрен дә, сагыну-сагышларын да җырга-моңга сала белгән. Ата-бабаларыбыздан килгән шушы иҗади үрнәкләрне бүгенге көндә дә дәвам итүчеләрнең бихисап булуы безне, һичшиксез, куандыра. Җыр-чишмәбез бер кайчан да саекмасын!

Тамырлардан килә безнең ныклык

Гайнутдинова Зәлинә

ТР Тукай муниципаль районы Гомуми белем бирү муниципаль бюджет учреждениесе «Аерым фәннәр тирәнтен өйрәнелә торган Кнәз урта гомуми белем бирү мәктәбе"
Укытучысы: Фәрахова Рамилә Яхъя кызы

Таш юлларны ярып, үсеп утырган үләннәргә, чәчкәләргә, агачларга игьтибар иткәнегез бармы сезнең? Минем бар...

Бигрәк кызыклы, соклангыч күренеш бу – яшәргә тырышу!

Кешелек дөньясының да, үсемлекләр, җәнлекләр, дөньясы булган табигатьнең дә нигезе – яшәү, яшәргә теләү. Шулай булмаса, нәзек кенә яфраклары белән үлән үсентесе ташны ярып башын калкытыр идеме… каян килгән көч бу аңа? Яшәргә теләк булмаса, кеше аяк эзләре астында көн саен тапталган яшел үләннәр сары көзгә кадәр дә яши алмаслар иде…

Димәк яшәү сере тирәндә, төптә − тамырларда!

Тамырлар нык булмаса, җир өстендә яшәү була алмый, иртәме-соңмы ахыры юкка чыгу белән тәмамлана.

Минемчә, кешеләр дә, аларның матди, рухи мәнфәгатьләре дә нәкъ шундый хакыйкатькә көйләнгән.

Фәлсәфи уйларымны үземнең милләтем, халкымның язмышына бәйләп дәвам итәсем килә. Безнең милләт, гореф-гадәтләребез, йолалалрыбыз бик матур, аларның эчтәлеге бай, кешеләргә тарихи белем, мәдәни, әхлакый тәрбия бирә, күңелләрдә нәфислек хисләре үстерә һәм рухи җаннарыбызга милли сулыш бирә торган көчкә ия.

Бу – сүз генә түгел, бу – гамәл, тырышлык, үзеңә, туганнарыңа, балаларыңа, ягьни киләчәккә битараф булмау, милләт булып яшәүне дәвам итү, үткәннәрне барлау, бүген өйрәнү, киләчәккә тапшыру, милләт тарихын, аның уңышларын, ялгышларын, шул ялгышларны ничек итеп төзәтүләрен, уңышларга ничек итеп ирешүләрен язып бару!

Кесәңдә чигелгән кульяулыгың, өй түрендә шамаилең, изге китапларың бар икән, милләтебез тарихы турында китаплар укыйсың, татар җырларын ишеткәндә күңелләрең җилкенә икән, бала туу, исем кушу, гаилә кору, милли, дини бәйрәмнәрнең йолалаларын, оныкларың белән бергәләп үтисең икән, димәк, син дөрес юлда, синең тамырларың корымаган, алар исән һәм ныклы.

Мин бу сүзләрнең асылын аңлап, көчен тоеп язам. Без мондый уйларга еш кайтырга тиеш, мондый матур гамәлләрне даими башкарырга тиеш. Бер карасаң, авыр эш тә түгел бу, бары үз телеңдә сөйләшергә, моңланырга, уйланырга кирәк, бары үзеңчә милли яшәү рәвеше алып барырга кирәк. Безгә башка милләт гадәте белән яшәргә кушмыйлар бит соң ләбаса, ә бары үзебезчә генә яшәргә кирәк − менә шунда без сыналабыз да инде. Замана үзгәрешләренә бирешеп-бирешеп алабыз кайвакыт.

Тамырлардан килә безнең ныклык – шуны онытмыйк.

Бүген безнең Татарстан Республикабыз бар. Ул − ташны ярып үсеп чыккан, яшәр өчен югарыга, кояшка, зәңгәр күкләргә таба үрмәләгән яшел үләнне, нәфис чәчкәне, һәм тамыры мең гасырлы тирәнлеккә киткән ныклы агачны хәтерләтә. Бездән соң да килгән буын тирән итеп милли сулыш алып яшәсен өчен бүген безнең ныклык, бердәмлек кирәк.

Музейларга пыяла астына экспонат булып кереп урнашкан чулпыларны чәчләребезгә такмасак та, чигүле милли күлмәкләр кимәсәк тә, авыл урамнарында элеккеге кебек гармуннар уйнамасак та, тәрәзәләргә чигүле пәрдәләр элмәсәк тә, алар сәхнәләрдә, мәйданнарда милли чаралар үткәргәндә кулланылышын киметмәсәләр, югалтмасалар иде. Милли байлыкларыбыз бүгенге көннең киң кулланылышында булган заманча сүзе – проектларында катнашырга тиеш. Бу проектларны балаларыбыз төзергә, һәмякларга өйрәнергә тиеш.

Әйе, яшәү дәвам итә. Милләтем, халкым үз йөзен югалтмыйча, замана үзгәрешләренә бирешмичә яши белсә иде. Яшәү дәверендә сәяси каршылыклар һәрвакыт була, алар котылгысыз, шуның өчен үзең булып кала белергә кирәк. Һәр килеп чыккан каршылыкка бирешсәк, бүгенге уңышлы Татарстаныбыз булмас иде.

Игьтибар итегез әле агач үсентеләренә, чәчкәләргә, яшел үләннәргә − алар кайда гына үсми, алар нинди генә ташларны жимерми, ярмый!

Без нәфис, кечкенә үлән яфрагы кебек көчле булыйк!

Якташ язучылар иҗатында фразеологик әйтелмәләр

Мөхәрләмова Зөһрә

Кукмара 3 нче урта мәктәбене
Җитәкчеләр: Бариева Диләрә Тәфкил кызы, Хәсәнова Гүзәлия Гаптелнур кызы

Тикшеренү эшенең **максаты:** Якташ язучылар иҗатындагы фразеологик әйтелмәләрнең мәгънәсен ачыклау. Шуның нигезендә фәнни-тикшеренү эшенең түбәндәге ***бурычлары*** билгеләнде:

1. "Якташ язучылар" дәреслек-хрестоматиясендә бирелгән әсәрләрдән өзекләр белән танышу;
2. фразеологик әйтелмәләрне туплау;
3. фразеологик әйтелмәләрнең мәгънәләрен ачыклау.

Эш барышында дәреслек-хрестоматиядә бирелгән әсәрләр белән танышып чыгылды һәм максатка ирешү өчен М. Насыйбуллин, Г. Морат, Ә.Юныс, Ш. Мостафиннарның әсәрләрендә бирелгән фразеологизмнар алынды. Бу фразеологизмнарның мәгънәләре сүзлекләр ярдәмендә аңлатылды; язучыларның телдә инде кабул ителгән тотрыклы гыйбарәләр белән генә эш итеп калмыйча, телне баетуга үзлзреннән дә зур өлеш кертүләре ачыкланды. Мондый фразеологизм тикшеренү эшендә берәү генә булса да, без аны "автор фразеологизмы" дигән исем астында бирдек.

Түбәндәге нәтиҗәләргә киленде:

1. Язучылар үзләренең әсәрләрендә фразеологизмнарны предметның, затның эш-хәрәкәтен, торышын, халәтен, билгесен белдерү чаралары буларак кулланалар.
2. Фразеологизмнар үзләренең кызыклыгы һәм серлелеге белән җәлеп итәләр. Алар кыска һәм оста әйтеләләр, үткен һәм образлы сүзләрдән торалар.

Әдәби әсәрнең телен баетуда төп рольне уйныйлар.

Тел ул-мирас

Мусина Алсу

Казан шәһәре Яңа Савин районының "Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган 85 нче урта гомуми белем мәктәбе" гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе
Җитәкче: Зарипова Дания Фирдүс кызы

Минем милләтем – бөек татар милләте. Һәр милләт кешесе өчен иң моңлы көй – үзенең милли көе, иң матур, иң кадерле тел – үзенең туган теле.

Татар телем! Синең матурлыгың, синең газизлегең, синең кирәклегең турында кемнәр генә нинди матур сүзләр әйтмәгән! Кемнәр генә сиңа сокланмаган һәм мактау җырламаган ?! Кемнәр генә синең ярдәмеңдә дөньяны танып белмәгән һәм үзенең уй-хисләрен башкаларга сөйләмәгән?! Тел һәм моң –күңелебез көзгесе ул. Туган тел туган җир кебек кадерле һәм газиз.Чөнки ул – кеше күңелендәге иң нечкә, мөкатдәс хисләр, иң күркәм сыйфатлар тәрбияләүнең иң күәтле чарасы. Ул – әби-бабай, әткәй-әнкәй теле, дөньяга күзең ачылырга, әйләнә-тирәне танып белергә, чиксез матурлыкны аңларга-тоярга ярдәм итә торган тел. Буыннар чылбыры өзелмәсен дисәң, туган телне өйрәнергә, белергә кирәк.

Фәнни-иҗади эшемнең максаты булып, Туган телебезне өйрәнү, аны яклау һәм саклау тора. Әлеге максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар куелды:

- ана теленә мәхәббәтне гаиләдәге тәрбиядән башлау;
- халкыбызның рухи байлыгын саклау;
- татар теленә ихтыяҗ булдыру.

Фәнни-иҗади эшенең объекты булып, татар теле тора.Әлеге объектны өйрәнүгә алынуның сәбәбе шунда: көндәлек тормышта телебезнең куллану даирәсе кимегәннән-кими бара, үзебезнең булган сүзләрне кысрыклап чыгару, аларны рус телендәге сүзләр белән алыштырып куллану нәтиҗәсендә телебезнең ярлылана баруы. Минем татар телен яхшы белүем әти-әнидән килә. Без гаиләдә гел татарча сөйләшәбез һәм тел белүнең төп нигезе – гаилә дип уйлыйм. Тел гаиләдә сакланыра, әти-әни баласын татарча фикер йөртергә, өйрәтергә тиеш. Үзем бик тырыш укучы. Мәктәп тормышындагы туган телемә кагылышлы чараларны яратам. Бу уку елында " Татар кызы, татар егете " конкурсында катнашып, финалга чыктым һәм "Иң ихлас кыз" номинациясенә лаек булдым. Мин бу конкурста катнашуым белән чиксез горурланам.

Туган тел – һәркем өчен кадерле булган бөек хәзинә. Ул – халкыбызнең рухи көзгесе. Шушы телдә милләтнең бөтен балалары, гореф-гадәтләре генә түгел, үткәне, бүгенгесе, киләчәге дә. Шуңа күрә туган телне буыннар арасында югалтмыйк. Ана теле һәвакытта беренче урында торырга тиеш, аның аша дөньяга, аң-белемгә юл ачыла. Безнең төп бурычыбыз-үз халкыбызның мәдәниятен, гореф-гадәтләрен, иң күркәм йолаларын, халкыбызның тарихын хөрмәт итәргә өйрәнергә тиешбез.

Авыл йөзе-күркәм кешеләрдә

Прокопьева Зәринә

Муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе Татарстан Республикасы Балтач муниципаль районы “Чепья урта гомуми белем бирү мәктәбе”
Җитәкче: татар теле һәм әдәбияты укытучысы Минһаҗева Гөлназ Таһир кызы

Туган авыл, һәркем өчен изге, газиз, кадерле ул. Һәр авылның үзенә генә хас горурланырлык шәхесләре була.

Минем туган авылым Чепья - тирә-як районнарга элекке атаклы Чепья базары белән даны таралган зур, күпмилләтле авыл. Авылыбыз элек-электән хөрмәткә лаек кешеләре белән макталган. Менә шуларның берничәсе генә: бүгенге көндә мин укый торган Чепья урта мәктәбен төзетүче, күп еллар аның директоры булып эшләгән РСФСРның атказанган укытучысы - Яппаров Ягъфәр Якуп улы, Һадыев Таһир абый - бик күп еллар Татарстанның авыл хуҗалыгы министры урынбасары булып эшләгән кеше. Шулай ук Россиянең атказанган артисты, “Айкай” удмурт дәүләт җыр һәм бию ансамбле җитәкчесе Кузнецов Геннадий Васильевич. “Халыклар дуслыгы” музее директоры, атказанган мәдәният хезмәткәре, СССРның мәгариф отличнигы Галиев Гарифҗан Галиевичны Татарстанда белмәгән кеше юктыр. Ә мин сезне бүген тагын бер хөрмәтле кешебез - Тататрстанның атказанган укытучысы, 56 ел янучы “Дуслык учагын” тергезүче, 28 ел өлкән пионервожатый булып эшләгән **Гыйльманов Фәрт Галиевич** белән таныштырырга телим.

Фәрт Галиевич - 1926 нчы елның 1 октябрендә Балтач районы Нөнәгәр авылында хезмәткәр гаиләсендә туа. 9 нчы сыйныф укучысы Фәрт Гыйльмановны 1943нче елда армиягә алалар һәм Икенче Белорусия фронтына җибәрәләр. Гродно шәһәрен азат иткәндә ул каты яралана. Җиңү бәйрәмен госпитальдә каршылый Фәрт абый. 1947нче елның маенда Фәрт Гыйльманов Чепьяга кайта һәм мәктәптә өлкән пионервожатый булып эшли башлый. Ул Чепья мәктәбен район, Республикага гына түгел, бөтен СССРга фәкать яхшы яктан гына таныткан шәхес. Районыбызның пионер тарихы шуның белән дә бай. Әйдәп баручы остазлары җитәкчелегендә пионерлар җиңү паркы төзиләр, митинг үтә торган урында тулы гәүдәсенә басып торучы совет солдаты сыны да аларның тырышлыгы нәтиҗәсе.

Фәрт Галиевич эшли башлагач, мәктәптә җыр-бию ансамбле, драма һәм курчак театрлары оештыра. Ансамбль белән, хәтта, Мәскәү сәхнәләрендә дә уңышлы чыгыш ясыйлар алар. Ул чорда укыган укучылар үзләренең спектакльләр уйнап йөргән вакытларын бик сагынып искә алалар. “Мәктәп сумкаларын алып, ат чанасына, трактор-машина арбаларына төялеп спектакль куярга китә идек: “Дүшәмбегә дигән дәресләрне әзерлисе, миңа укытучылардан сүз тиярлек булмасын”- дип, безгә сумкаларыбызны алып барырга, спектакль башланганчы, дәресләребезне әзерләргә куша иде Фәрт абый. Ул спектакль концерлар белән Киров өлкәсенә, Марий Эл, Арча районы авылларына да күп йөрдек, ә Балтач районының без бармаган авылы, мөгаен, калмагандыр да,- дип истәлекләре белән уртаклашты Фәрт абыйның укучысы, хезмәттәше Роза Харисовна.

Безнең Балтач районы республиканың төньягында, Киров өлкәсе һәм Мари Иле Республикасы чигендә урнашкан. Монда яшәүче пионерлар өчен ел саен очрашып, аралашып ял итү бәйрәме үткәрүне дә балаларның әйдәманы Фәрт Гыйльманов оештыра. Татарстанда ике данлыклы пионервожатый була: берсе - Фәрт абый, икенчесе - республика пионериясе җитәкчесе, балалар язучысы С.С.Носов була. “Дуслык учагы” (Костер дружбы) идеясен Фәрт абый тәкъдим итә һәм беренче тапкыр халыкара балаларны яклау көнендә 1966нчы елның 1нче июнендә Киров өлкәсе Малмыж районы Ральники авылы янында була. Икенче тапкыр 1967нче елда безнең Чепьяда, өченчесе 1968нче елда Мари Иле Республикасының Мари Арбор авылы янында үтә. Фәрт Галиевич кабызып җибәргән бу учак әле һаман да яна.

Күпкырлы талант иясе, сугышта күрсәткән батырлыклары өчен беренче дәрәҗә Ватан сугышы ордены белән бүләкләнгән Фәрт Гыйльманов үзенең бөтен көчен һәм сәләтен, тырышлыгын яшь буынга тәрбия бирүгә багышлый. «РСФСРның мәгариф отличнигы», Татарстанның атказанган укытучысы Фәрт Гыйльмановның эшен хөкүмәтебез ике мәртәбә Почет билгесе ордены белән

бүләкләп зурлады, Бөтенсоюз пионер слетларына чакырып хөрмәтләде, хәтта аңа **1957**нче елда яшьләрнең һәм студентларның VI Бөтендөнья фестивалендә катнашу бәхете насыйп була.

Тел милләтне саклый

Сәлимова Эльвира

Татарстан республикасы Тукай районы Муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе “Аерым фәннәр тирәнтен өйрәнелә торган Кнәз урта гомуми белем бирү мәктәбе”
Проект җитәкчесе: татар теле һәм әдәбияты укытучысы Шәймарданова Рамилә Фәтхетдинова

Проектның **төп максаты** булып туган телебезне саклау һәм үстерү өчен нишләргә кирәклеген тикшерү.

Шуннан чыгып, түбәндәге **бурычлар** билгеләнде:

- гаиләнең туган телне саклауда ролен ачыклау;
- мәктәпнең туган телне саклауда ролен ачыклау;
- республикабызның моның өчен нәрсәләр эшләвен ачыклау.

Тел саклауда гаиләнең тоткан урыны. Туган телне өйрәнү гаиләдән башлана, чын татар булу өчен баланы татар мохитендә тәрбияләргә кирәк. Язучы, драматург, җәмәгать эшлеклесе Рабит Батулла да татар халкын милләт буларак саклап калуда гаиләнең роле зур булына басым ясый.

Тел саклауда мәктәпнең тоткан урыны. Гаять катлаулы һәм мөһим бу мәсьәләне, гаилә, балалар бакчасы, мәктәп бердәм булып, кулга-кул тотынып эшләгәндә генә яхшы нәтиҗәләргә ирешеп була. Саф ана телендә укытыла торган татар мәктәпләрен саклап калырга, авыл мәктәпләрен торгызырга кирәк.

Татарстанда татар телен саклау һәм үстерү чаралары. 6нчы июльдә Татарстан Президенты каршындагы татар телен саклау һәм үстерү мәсьәләләре комиссиясен төзү турындагы указга кул куелды. Программаны 2023-2030 елларда гамәлгә ашырырга ниятлиләр.

Татар телендә тасвирый сыйфатламалар
(Мәхмүт Хәсәновның “Язгы аҗаган” романы нигезендә)

Хакимова Сәйдә

Казан шәһәре Идел буе районының “21 нче гимназия”гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе
Фәнни җитәкче: югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы Хәбибрахманова М.М.

Исәнмесез, хөрмәтле жюри әгъзалары, хәерле көн дуслар. Минем исемем – Алия. Мин Казан шәһәре Идел буе районының 21 нче гимназисендә белем алам. Бүген монда чыгыш ясый алуыма бик шатмын. Мин Сезне үземнең фәнни эшем белән таныштырып китәргә телим.

Фәнни эшнең актуальлеге. Һәр язучының үзенә генә хас стиле бар. Без үзебезнең хезмәтебездә Мәхмүт Хәсәновның стилен тикшердек. Аның иҗаты бик аз өйрәнелгән һәм ул тирәнтен өйрәнүгә лаек. Мәхмүт Хәсәновның теле сурәтләү чараларына бай. Аеруча да иҗатында эпитетларны киң куллана.

Фәнни эшнең максаты - Мәхмүт Хәсәновның “Язгы аҗаган” әсәрендәге сурәтләү чаралары булган тасвирый сыйфатламаларны туплау, анализлау, тематик яктан төркемләү.

Эзләнү нәтиҗәләре. Эш барышында эпитетларның тугыз тематик төркеме аерылып чыгарылды.

1.Предмет һәм күренешләрнең төсен белдерә торган тасвирый сыйфатламалар: *кара кайгы (черное горе), кара гайбәт черная сплетня), кара ачлык (черный голод), кызыл товар.*

2. Әйберләрне һәм күренешләрне охшату юлы белән ясалган эпитетлар: *чал башлы (как седая голова), алтын таулар (золотые горы), көмеш тоҗымнар(паутинка как серебро), арысландай фрицлар.(фриц как лев)*

3. Әйберләрнең төрле үзлекләрен (исен, тәмен һ.б.) белдерә торган тасвирый сыйфатламалар: *ачы хисләр (горькие чувства), татлы хыяллар (сладкя мечта), ачы таңнан (с горького рассвета), ачы каргышым (горькое проклятие), баллы чак. (сладкая время)*

4. Искелек һәм яңалык төшенчәсе: *карт тирәкләр (старые тополя), иске юлына (на старую дорогу), чал тарих.(седая история)*

5. Авторның шәхси (индивидуаль) эпитетлары: *зәңгәр сагыш (голубая тока),, якты-көмеш сукмак (светло-серебристая тропинка), көмеш томан (серебристый туман), тәмсез әңгәмә (невкусная беседа), зәңгәр урман (голубой лес).*

6. Киңәйтелгән эпитетлар: *чал башлы тау (гора с едой головой), корыч томшыклы (стальной клюв) , алтын каурыйлы могҗизалы кошлар (дивные птицы с золотистыми перьями)*

7. Эпитетларның фразеологизм белән бәйлелеге: *кара канга батканчы якалашалар*. (дрались до крови)

8. Кешене уңай һәм тискәре яктан сурәтләгән эпитетлар: *хәтәр кеше(опасный человек), шашкан кеше (безумный человек), тыныч табигатьле кеше (спокойный человек)*

9. Сүз төшенчәсен ачыклый торган лексик берәмлекләр һәм сүзтезмәләр: *җаннарны тетрәндерерлек сүзләр, кан катырырлык сүз, чәчләре үрә торырлык, шомлы сүзләр, изге сүзләр.* Әлеге төркемгә караган эпитетлар романда иң күп очраган тасвирый сыйфатламалар.

М.Хәсәнов КАРА эпитетын еш файдалана. Күбесенчә абстракт исемнәрне ачыклап килә һәм яманлык, явызлык, авырлык, битарафлык, курку төшенчәләрен белдерә.

Охшату юлы белән ясалган эпитетлар арасында иң киң таралганы алтын һәм көмеш эпитетлары. Шулай ук ачы, татлы, карт, иске, чал эпитетлары бик еш кулланыла.

М.Хәсәновның үзенә генә хас, ягъни индивидуаль һәм киңәйтелгән эпитетлар аеруча игътибарга лаек. Язучы үзеннән яңа эпитетлар, сыйфатлаулар табарга тырыша һәм шул юл белән телне баета.

Әсәрдә иң киң кулланылган тасвирый сыйфатламалар сүз төшенчәсен ачыклый торган лексик берәмлекләр һәм сүзтезмәләр. Алар арасында уңайлары да, тискәреләре дә бар.

Гомумән алганда, беренчедән, М.Хәсәновның тел-стиле матур, җанлы, сурәтләү чараларына бай, икенчедән “Язгы аҗаган” романы мавыктыргыч сюжетлы булуы белән дә кызыклы.

Бу әсәр үзенең әһәмиятен бүгенге көнгә кадәр югалтмаган икән, киләчәктә дә югалтмаячак.

Следующий роман М. Хасанова - это «Весенняя зарница». Название этого произведения не случайно. По поверьям татарского народа, человека, видевшего весенние зарницы, впереди ждет горькая судьба, жизнь, полная бед и невзгод. В самом начале произведения описывается, как главный герой видит весеннюю зарницу. Это вызывает у читателя интерес, предупреждает о том, что судьба героя будет трагической. В произведении и в дальнейшем судьба героя переплетается с картинами природы. Сенокос, буря на Волге помогают точно описать чувства и переживания героев. Таким образом, с целью более полного раскрытия характеров персонажей, их психологического состояния автор часто обращается к картинам природы и довольно успешно их использует.

Татар телендә исемнәрнең килешләр белән төрләнүен өйрәнү

Шарафиев Даниф

МБОУ «Татаро-английская гимназия №16»
Научный руководитель: Гинятуллина Айгюль Рашидовна.,учитель родного языка и литературы высшей кв.категории

Теманың актуальлеге. Уйлау, фикерләү сәләте, кешене җир йөзендәге башка җан ияләреннән аерып тора. Белгәнебезчә, фикер тел ярдәмендә формалаша һәм яши. Кеше чынбарлыкны үзенең аңы аша уздырып, тел чаралары ярдәмендә тасвирлап бирә ала. Ул үзенең фикерен җиткерү өчен авазлардан сүзләр ясый, сүзләрдән җөмләләр төзи. Ләкин уй, фикер аңлаешлы булсын өчен, сөйләмдә гади сүзләрне бирү генә җитми әле, менә шушы сүзләр арасындагы төрле мөнәсәбәтләр дә нинди дә булса грамматик чаралар ярдәмендә белдерелергә тиеш.

Яшәеш барышында затлар, предметлар, күренешләр арасында туа торган субъект-объект, урын-ара, охшату-чагыштыру, сәбәп-максат кебек күпсанлы мөнәсәбәтләрнең телдә билгеле бер грамматик чаралар ярдәмендә белдерелүе килеш категориясен хасил итә. Тел белемендә алар килешләр дип кенә йөртеләләр.

Фәнни эшебезнең **максаты:** килеш кушымчалары буенча белемнәрне ныгыту.

Куелган максатка ирешү өчен, түбәндәге **бурычлар** куелды:

1) килеш категориясенә багышланган фәнни-методик хезмәтләргә күзәтү ясау;

2) татар телендә килеш категориясен өйрәнү.

Яшәеш барышында бер предмет белән икенче бер предмет, зат, күренешләр арасында туа торган мөнәсәбәтләрнең телдә билгеле бер грамматик чаралар ярдәмендә белдерелүе килеш һәм тартым категориясен барлыкка китерә. Килеш, тартым – грамматик категорияләр, ул морфология белән дә, синтаксис белән дә тыгыз бәйләнгән. Җөмләдә килешләр ярдәмендә исемнең башка җөмлә кисәкләренә карата синтаксик бәйләнеше ачыклана. Әйтеп үтелгәнчә, телдә килеш категориясе булсын өчен, грамматик мәгънәләр нинди дә булса грамматик чаралар ярдәмендә белдерелергә, ачыкланырга тиеш.

Әгәр без туган тел һәм чит телнең охшаш һәм аермалы якларын яхшы белсәк, икенче телне өйрәнү җайлырак барачак.

Секция «Татарская литература»

Җирле шагыйрьләр. Туган як турында

Иванова Анна

МБОУ «Заинская средняя общеобразовательная школа №6», г. Заинск
Научный руководитель: Романова Г.Н.

Үз төбәген белмәгән, өйрәнмәгән, аңа битараф кеше үз туган илен ярата алмый.
Зәй – безнең туган ягыбыз. Зәй төбәгенә килгән һәр кеше аның гаҗәеп матур табигатенә, кешеләрнең нечкә күңеллелегенә, рухи гүзәллегенә сокланып туя алмый.

Эшемнең максаты :

Үзебезнең якның шифалы суларын эчеп, сихәтле тау һавасын сулап үскән якташыбыз, төбәгебезнең күренекле шәхесе шагыйрә Хәнифә Миңнегулованың иҗатын тирәнтен өйрәнү.

Шагыйрә турында мәгълүмат туплау максаты белән мин Хәнифә апаның тормыш юлы һәм иҗаты белән таныштым. Туган җир,туган туфрак Хәнифә апага бик якын. Хәнифә апа үзенең шигырьләренең күбесен кадерле әнисенә һәм әнкәйләр кебек якын туган ягына багышлый. Менә, аның “Туган як” исемле шигыре.

Шигырьнең темасы әсәр исемендә үк күренә: туган якны ярату хисе. Бу тема бер төркем мотивлар аша ачыклана:

И, минем газизтуган як,
И газизхалкым минем!
Утларгакерепкөйгәнсең
Калгансыңисән-имин.
Кадерлегазизҗиркәем-
Таулар, ярлары арасы.
Шулҗирдәхалкымкөнкүрә,
Хыялы-өмет-чаты.

Туган ягыбызның кырларына, җиренә гашыйк шагыйрә. Аның өчен туган як басу – кырлары рухи азык та булып тора. Ул җирне, кешеләрнең йөрәк тибешен тоеп, шулардан илһам алып яши. Аның һәр шигырендә туган җиребезнең моңы, җылысы, шул җирне бизәүче хезмәт кешесенең сулышы тоела.

Шәриф Камалның “Козгыннар оясында” хикәясендә һәм “Акчарлаклар” повестенда натуралистик тасвирлар

Шайдуллина Сабина

МБОУ «Гимназия №10», г. Казань
Научные руководители: Саляхова З.Г., Шарафутдинова Э.Ф.

Татар әдәбият белемендә Ш.Камал иҗаты шактый тулы өйрәнелгән. Аларда язучы иҗатына төрле яклап бәя бирелсә дә, әдип иҗатында күпмедер дәрәҗәдә натуралистик алымнарның да кулланылуы аерым алып тикшерелмәгән. Шуңа да алынган теманың **актуальлеге** Ш.Камал иҗатында натурализм чалымнарының һәм натуралистик алымнарның өйрәнелмәве белән бәйле.

Хезмәтнең төп максаты: Ш.Камал иҗатындагы натуралистик тасвирларның гәүдәләнү үзенчәлекләренә анализ ясау, натуралистик сурәтләрнең язучы иҗатындагы әдәби - эстетик вазыйфасын билгеләү

Куелган максатка ирешүдә түбәндәге **бурычлар** билгеләнде:1) Ш.Камал әсәрләрендәге натуралистик алымнарның гәүдәләнү үзенчәлекләрен конкрет әсәрләр мисалында анализлау;

2) натуралистик күренешләрнең, тасвирларның, алымнарның, детальләрнең бирелү үзенчәлекләренә игътибар итү.

Без ике генә әсәрне карап үттек. Андагы геройлар һәркайсы үзләренең шәхси драмалары белән яшиләр, тормыш һәм язмыш изүеннән интегәләр.

“Козгыннар оясында”гы эшчеләр яшәгән казарманың натуралистларча шыксыз итеп тасвирлануы, эшчеләрнең коточкыч шартларда яшәвен күрсәтү белән бергә, геройларның рухи фаҗигасен гәүдәләндерү өчен дә хезмәт итә. Әдипнең әйтергә теләгән фикере ачык: казарма эчендә дә, Госман карт белән Мәрьям җанында да – фаҗига.

“Акчарлаклар” повестенда да барак күренеше натуралистларча бирелгән, бу төп герой Гарифның эчке дөньясы белән янәшә куела. Димәк, шул рәвешчә, Ш.Камал сурәтләгән шакшы барак күренешләре әсәрдә ике төрле әдәби-эстетик вазифа башкара. Бер яктан, эшчеләр фәкыйрьлегенең соңгы чиккә җиткәнлеген күрсәтәләр; икенче яктан, мондый хәерчелек аркасында хезмәт кешеләренең рухи фаҗигага дучар булуларын, эчкечелек, әхлаксызлык юлына басу мәҗбүрияте алдында калуларын ассызыклыйлар.

Автор персонажларның физик һәм рухи халәтен тасвирлаган натуралистик алымнар аша сезонлы эшчеләр арасында таралган социаль бер чирне – эчкечелекне чагылдыруга басым ясый.

Мондый әхлаксызлык һәм эчкечелек “Козгыннар оясында” хикәясенең геройларын тормыш төбенә ыргыта, Садрыйларның мәгънәсез көлүләре Мәрьямның язмышы аянычлы тәмамлануга сәбәпче була.

Автор Садырый, Насыйрларга бәя биргәндә натуралистик алымга мөрәҗәгать итеп, аларның тышкы кыяфәтләрен җентекләп, фотога төшереп алган кебек тасвирлый. Мондый алым аларның явызлыгын, мәрхәмәтсезлеген күрсәтү өчен файдаланыла.Әлеге натуралистик сурәтләр бу геройларның башкаларны бәхетсез итәргә сәләтле булуын күрсәтү өчен хезмәт итә.

Ә менә “Козгыннар оясында”гы Госман картның, “Акчарлаклар” дагы Шәрәфи картның киемнәрен тәфтишләп тасвирлау, бер яктан аларның бик нык фәкыйрьлегенә ишарә итсә, икенче яктан җаннарындагы фаҗиганы күрсәтә. Күренә ки, натуралистик тасвир белән бирелгән гадәти бер кием кешенең рухи хәлен ачып сала.

Нәтиҗә ясап, шуны әйтә алабыз: Ш.Камал кулланган натуралистик тасвирлар геройларның эчке дөньялары белән янәшә куелып, аларның рухи фаҗигаләрен тулырак итеп укучыга җиткерү өчен хезмәт итә.

Без хезмәтебездә Ш.Камалның бары ике генә әсәренә тукталдык. Киләчәктә, бәлкем, әлеге әсәрләр башка юнәлештә тикшерелеп, бүтәнчәрәк бәя алыр. Әдәбиятчы Р. Сверигин әйткәнчә, “Шәриф Камалдай олы әдипләребезнең иҗатлары һәрьяклап яңадан барлап тикшереп чыгуны сорый”.

Халык авыз иҗатында бишек җырлары

Гафиатуллина Лиана

МБОУ «Средняя русско-татарская общеобразовательная школа №57», г.Казань
Научный руководитель: Шакирова А.И.

Татар халык авыз иҗаты әдәби һәм тарихи мирасыбызның гүзәл бер өлешен тәшкил итә. Анда без ерак гасырлар тавышын да, бүгенге көннәр аһәңен дә ишетәбез. Халык авыз иҗатының барлык төрләре дә кешеләрнең тормыш турындагы уйлануларын, тәҗрибәсен һәм хыял-омтылышларын чагылдыра. Шуңа күрә дә татар халык авыз иҗаты кебек олы мирасны читләтеп үткән, шул чишмәнең суын татымаган, аның гүзәллеге, тылсымлы көче белән илһамланмаган кеше юктыр дөньяда. Халык авыз иҗатын зур бер рухи йорт дип күз алдына китерсәк, әлеге йортның нигез ташларын бишек җырлары тәшкил итә.

Бишек җыры- бишектәге баланы тирбәтеп йоклатканда, юатканда җырлана торган җыр. Һәр сабый бишек җырын тыңлап, юанып, ишетеп үсә. Бәби булган чакта ук, миңа да әнием бишек җырларын көйләде, аннан үзем җыр белән мавыга башладым. Мин кечкенәдән җырларга яратам.

Әниләрнең балаларына нинди бишек җырлары җырлаганын, ул җырларны кем һәм ни өчен язганын беләсе килү мине шушы эзләнүгә этәрде. Сорауларыма җавап табар өчен, мин “Күгәрченем, син дә гөрлә...Балалар өчен җырлар” һәм башка китапларга мөрәҗәгать иттем.

Максатым- бишек җырлары турында күбрәк белү, аларның килеп чыгышын өйрәнү, авторлары турында мәгълүмат туплау.

Максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар билгеләнде:

- татар әдәбиятында бишек җырларының тоткан урыны билгеләү;
-кеше тормышында бишек җырларының әһәмиятен ачыклау;
- бишек җырларында иркәләү-назлау сүзләре тикшерү.

Бишек җырлары бүген дә бик актуаль, чөнки аларда баланы авырлыклардан саклау һәм яклау, аны назлап, иркәләп үстерү теләге ята.

“Тел ачкычы. Сүз һәм туган тел турында шигырьләр” җыентыгына анализ

Минегалиев Айзат

МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №22 с углубленным изучением отдельных предметов – Центр образования», г.Казань
Научный руководитель: Димиева Л.М.

Гаиләнең китапка карата хөрмәте күрсәтелә, китап уку - бик файдалы һәм кызыклы шөгыль икәнлеге ачыклана, кәгазьгә басылган китаплар уку күпкә уңайлырак булуы ассызыклана, тел турында сирәк яңгыраган шигырь табу максаты искәртелә.

Беренче бүлектә Эльвира Кәлимуллинаның “Тел ачкычы”. Сүз һәм туган тел турында шигырьләр” җыентыгы турында гомуми күзаллау бирелә, бастырылу елы, тупланган шигырьләрнең төп максаты, авторлар турында кыскача белешмәләрнең әдәбият тарихы нигезендә бирелүе күрсәтелә.

“ Милләткә хас асыл сыйфатлар” бүлеге бөек татар әдибе Галимҗан Ибраһимовның сабый йөрәгенә тирән эз салачак нигезләрне ачыклаудан башлана, алар: иң элек үз халкыңның хәрефләрен күрү; беренче сүзләрне ана телендә язу, беренче әкиятләрнең ана телендә ук, күргән язучыларыңның иң элек үз кавемеңнән булуы. Аннан соң халкыңа хас асыл сыйфатлар, башка кавемнәрдән аерып торган үзенчәлекләр шигырьләрнең эчтәлеге аша аерылып чыгарыла: үз телеңдәге исемең белән гоурлану; ата-анаңны зурлау; мөстәкыйль телгә, мәдәнияткә омтылу; реаль тормышта Данко батырлыгын кабатлаган Муса Җәлил кебек үз халкыңның патриот әдипләрне онытмау; милләт кичергән борчуларның, шатлыкларның, гүзәллекнең “былбыл” символы аша бирелгәнен тану; тел хәзинәсеннән уңышлы файдалану, аны даими рәвештә баетып,үстереп , тел җәүһәрләрен буыннан буынга күчерү бурычы.

Бу өлештә һәр халыкның үз тарихына туры килә торган милли сыйфатлар булуына һәм шулар сакланып калса, халыкның милләт булып яшәячәгенә басым ясала. Кеше хисенә пөхтәлеге, төзеклеге белән йогынты ясаган, игътибарны үзенә тарта, дулкынландыра, уйландыра алган шигърият көченә ышаныч уятыла һәм бу фикерләр Г.Рәхимнең “Сүз тәме” шигыреннән өзек белән беркетелә.

Туган ягым –якты тәрәзәм син!
(Фәнис Яруллин иҗатында туган як темасы)

Габдрахманова Алсу

МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №43»
Научный руководитель: Гиниятуллина Р.Х.

Әдипне күбрәк беләсең килсә, аның туган ягы белән таныш, диләр. Татарстанның халык шагыйре, Татарстан РеспубликасыныңГ. Тукай исемендәге Дәүләт,М. Җәлил, А.Алиш исемендәге Республика премиясе лауреаты, шагыйрь, язучы, драматург Фәнис Яруллин Башкортстан белән Татарстан чигендә, сандугачлы әрәмәләре, зәңгәр рәшәгә күмелеп утыручы таулары, җанны каядыр еракка-еракка ымсындырып агучы Ык елгалары белән данлы булган Баулы районының Кызылъяр авылында туа. Туган ягына мәхәббәте аның иҗатының башыннан ахырына кадәр кызыл җеп булып сузылып бара.

Мин бу фәнни-тикшеренү эшем Фәнис Яруллин иҗатын тирәнтен өйрәнү һәм аның иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү максатыннан чыгып башкарылды. Сайлап алынган тема бүгенге көндә дә бик актуаль

Кешедә Ватанга, туган илгә мәхәббәт кайчан башлана соң?

Минемчә, ул син дөньяга килгән мизгелдән башланып китәдер.

Туган як темасы һәр язучыны борчый. Туган җир, туган туфрак.

Фәнис Яруллин үз әсәрләрендә туган ягы белән горурлана: туган ягының һавасы саф, биек аяз күге йолдызлар белән бизәлгән. Кара туфрагы, аккан сулары газиз, искән җилләренә кадәр кадерле. Аны туган ягының карлы бураннары, хәтта яшьнәгән яшеннәре дә сагындыра. Алардан ул беркайчан да туймаячак:

“Мин бер комсыз кеше түгел,
Зарланмыйм бай булмаудан;
Туймыйм ләкин туган җирның
Саф һавасын сулаудан”, ди ул.

Аның туган авылының гына урманнары җиләкле, болыннары чәчәкле, ташлары йомшак, һавасы баллы.

“Туган ягым – Баулы ягым,
Жырлы ягым, моңлы ягым.
Көзләрең дә, кышларың да
Җаннарыма жылы ягым”, – дип яза ул “Баулы ягым” шигырендә, горурланып.

Фәнис Яруллин үзенә иҗат дәрте, яшәү көче биргән туган җире, туган авылы, аның кешеләре белән рухланып яши. Шагыйрь үзе дә ел саен туган якларына кайта. Анда туганнарының, авылдашларының җылы карашыннан дәрт, яшәү көче ала. Болар исә аңа иҗатка канат куеп җибәргән кебек була.

“Авылдан киләм –
Изүләр ачык;
Кукрәктә шаулый
Игеннәр шашып.
...Юлда һәркемгә
Елмаям, көләм;
Каршы алыгыз
Авылдан киләм.”

– ди ул “Авылдан киләм” шигырендә. Авылдан ул көч җыеп, кешеләргә әйтер сүзләре күбәеп килә. Шагыйрь өчен үзенең туган авылы – күзләрендәге таң яктысы, эзләрендәге көмеш чык суы. Ничек инде шушындый гүзәл авыл турында шигырь язмый калып булсын.

Күргәнебезчә, шагыйрьнең иҗатында туган як темасы төп урынны алып тора. Бу аңлашыла да, чөнки иҗат дәрте, көч биргән туган җир, туган авыл, аның кешеләре белән рухланып яшәү аны яңа иҗат биеклекләренә күтәрә.

Фәнис Яруллин – бөек шагыйрь. Күп авырлыклар аша узган шагыйрь. Язмыш биргән сынаулар белән көрәшә-көрәшә яшәде ул. Ул әле башкаларга да үрнәк булып, аларның ихтыяр көчен, рух ныклыгын арттырырга тырышты.

Ф.Яруллин шигърияте киләчәктә дә яратылып укылачак, чөнки ул якты хыяллар-өметләр белән сугарылган.

Әмирхан Еники әсәрләрендә батырлыкның чагылышы

Насибуллин Амир

МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №43»
Научный руководитель: Гиниятуллина Р.Х.

Батырлык... Нәрсә соң ул батырлык? Батырлык ул — һич кенә дә кеше башкара алмастай эшне башкарудыр, ул кешедән чиксез ихтыяр көче, тәвәккәллек, үз-үзеңне аямауны таләп итәдер.

Батырларның кылган изге гамәлләре, данлы исемнәре әкиятләргә күчкән, җыр-дастаннарга кергән. Каһарманлык, чорлар аша кичеп, бүгенге көннәргәчә килеп җиткән. Халкыбыз улларының һәм кызларының Бөек Ватан сугышы чорында күрсәткән тиңдәшсез фидакарьлеге дә күңелдән мәңге җуелмас.

Сугыш тәмамланганга, бик күп сулар аккан, бик күп кышлар-җәйләр узган булса да, халкыбыз күргән газапларны, фаҗигаларны безнең онытырга хакыбыз юк.

Бу фәнни эзләнү эшемнең предметы - Ә. Еникинең батырлыкны яктырткан әсәрләре. Максаты итеп, Әмирхан Еники әсәрләрендә сурәтләгән геройлар һәм аларның кылган батырлыкларын ачуны алдым. Аны әдипнең "Кем җырлады?", "Бала" һәм "Бер генә сәгатькә" әсәрләре аша күрсәтергә булдым. Максатыма бару юлымда түбәндәге бурычларны билгеләдем: Әмирхан Еникинең тормыш юлына һәм эшчәнлегенә караган материалны барлау; сугыш темасына язылган хикәяләрен уку һәм анализлау; аның әсәрләрендәге образлар системасына күзәтү ясау; аларның бирелешендәге уртаклыкларны, шул ук вакытта Ә.Еникигә генә хас үзенчәлекләрне табарга тырышу.

Эшемнең актуальлеге шунда: Әмирхан Еники 20 йөз татар мәдәниятендә лаеклы урынны алган. Хәзерге татар әдәбиятында беркем белән дә алыштырып булмый торган тарихи урынны биләгән әдипнең иҗат индивидуальлеге һәрьяклап өйрәнүгә лаек.

Татарстан Республикасының халык язучысы, Габдулла Тукай исемендәге Дәүләт бүләге лауреаты Әмирхан Еникинең җитлеккән әдәби иҗаты Бөек Ватан сугышы елларында башлана.

1941 нче елда башланып киткән, бөтен җиһанны үзенә тартып алган сугыш хәрәкәтләре әдипне дә читләтеп үтми. Ул үзенең хикәяләрендә иң беренчеләрдән булып, сугышта кешенең язмышын, аның хисләрен күрсәтә, сугышны тормыш чынбарлыгы буларак сурәтли. Сугыш шартларында Әмирхан Еники яшәү һәм үлем, олы җанлылык һәм намуссызлык, бөеклек һәм түбәнлек төшенчәләрен дөнья, ил язмышы белән рәттән куя. Үлем рәхимсезлегенә каршы нык характерлы солдат образы каршы куела.

“Бала” хикәясендә кояшның чыккан гына вакыты сурәтләнә. Урман тып-тын. Солдатлар озын юл үтеп арганнар. Арттарак атлап баручы солдат Зариф Туган ягын уйлап хозурлана. Бөтен тынлыкны бозып, самолет очып уза. Солдатлар барысы да җиргә ята. Зариф торгач, үзеннән биш-алты метр гына читтә өч-дүрт яшьлек бер нәни кызның басып торганын күрә. Аның баланы тиз генә кулына аласы килә, тик ул үзенең ротасыннан аерылып кала алмый бит. Балага кире борылып аны күтәреп алды һәм сикерә-атлый ашыгып юлга чыкты. Ул адашып калган баланы күтәреп, станциядән китәргә торган эшелон янында кая бәрелеп, кая сугылырга белмәгән әнисе кулына исән-имин илтеп тапшыра. Беренче карашка, ул ротасыннан артта калмас өчен, баланы калдырып та китә алган булыр иде кебек, ләкин чын кеше, чын батыр моны бервакытта да эшли алмаячак. Зариф - олыны олы, кечене кече итә белүче, кеше кайгысына битараф кала алмаучы, үз тормышын куркыныч астына куеп башкаларга ярдәм итүче төгәл, зирәк, тәвәккәл кеше итеп сурәтләнә.

Бөек Ватан сугышының үзәгендә булган, бөтен тормышы белән һәм иҗаты хакыйкать, дөреслек, намус үрнәге булган Әмирхан Еники әсәрләрендәге солдатлар – үзенең гаиләсен, өен генә түгел – илен якларга ант иткән, җиңүгә ышанган, сокланырлык батырлыклар күрсәткән, тәвәккәл, курку белмәс гади кешеләр. Алар сугыш ялкыны эчендә бары тик дошманга үч-нәфрәт һәм Туган илгә, халкына мәхәббәт хисләре белән яшиләр. Әсәрләрнең барысында да кешеләрнең алдагы көнгә кечкенә булса да өметләре саклана.

Фатих Кәрим иҗатында сугыш фаҗигасенең чагылышы

Зарипова Алия

МБОУ “Гимназия №6”, г. Казань
Научный руководитель: Закирова М.З.

Фатих Кәрим – әдәбиятыбызда җуелмас эз калдырган шагыйрьләребезнең берсе. Кайчан гына, кем генә татар совет поэзиясенең казанышлары турында сөйләмәсен, Һади Такташ исеме белән рәттән ул һәрвакыт ике якты исемне – Муса Җәлил һәм Фатих Кәрим исемнәрен әйтер. Ф.Кәрим тормыш юлы, ялкынлы йөрәге һәм искиткеч саф хисле шигырьләре белән Муса Җәлилгә бик охшый. Тик алар батыр исемен икесе ике шартта казаналар: Муса Җәлил фашистлар тоткынлыгында үзенең горур тавышы белән күтәрелсә, Фатих Кәрим карлы-бозлы окопларда кулындагы коралы һәм каләме белән үзенең корыч токымлы совет кешесе икәнен раслый. Бу ике шагыйрьнең үзләренә генә хас уртак яклары бар. Аларны Бөек Ватан сугышы зур шагыйрь итте. Ф. Кәрим фашистларның ерткычлыкларын, вәхшилекләрен үз күзләре белән күрә һәм үзенең поэзиясендә фашизмны фаш итә. Ф.Кәрим – кешелексезлекнең, вәхшилекнең аяусыз дошманы. Ул илебезнең барлык солдатлары сафында фашизм белән, үлем китерүче белән бугазлаша. Фашист илбасарларны шагыйрь “сабыйларның яшен суыручы, бәхет бакчаларын корытучы иң әшәке корт” дип атый. Кем фашистларны күбрәк кыра, шул иң гуманист кеше, дип белдерә.Ул үзе дә фронтларда зур батырлыклар күрсәтә. Сугыш – афәт, фаҗига, һәлакәт ул. Әнә шул фаҗигане, үз шигырь-поэмаларында үтемле сүзләр белән әйтеп, ачып бирә алуы белән дә шагыйрь олы хөрмәткә, данга лаек. Шагыйрь иҗатында фашистларның ерткычлыгын, явызлыгын ана һәм бала язмышында күрсәтүдә дә үзәк өзгеч юллары бар. Сугыш һәм фаҗига. Бу ике төшенчә аерылгысыз бәйләнгән. Фатих Кәрим шәхесе дә нәкъ менә шушы төшенчәләр тирәсендә кайный. Сугыш аны көрәшче-шагыйрь итте, бу фаҗига аны үлемгә этәрде.

Р. Гаташның шигырьләрендә кулланылган үсемлек атамалары

Нургалиева Аделя

МБОУ «Гимназия №94»
Научные руководители: Гусманова С.М., Нургалиева Г.М.

Әдәбият образлы фикерләү дөньясы. Шагыйрь, прозаик яки драматург никадәр образлы фикер йөртсә, ул тудырган әдәби әсәр укучы яки тынлаучы күңеленә шулкадәр ныграк тәэсир итә, камилрәк һәм матуррак тоела.

Безнең эшебезнең максаты Р.Гаташның шигырьләрендә кулланылган үсемлек атамаларын барлау, аларның шигырьгә очраклы гына кертелгәнме яисә ниндидер башка мәгънә салынганмы, нинди символга ия булуын ачыклау.Әлеге эшебездә бурыч итеп Р.Гаташның шигырьләрен уку, үсемлек атамалар кулланылган шигырьләрне аерып алу.

Шагыйрьнең табигать күренешләрен, предметларны җанландырып үсемлек, агач атамалары кулланып язылган шигырьләре бик күп очрады. Шагыйрь үзе дә үсемлекләр, агачлар белән сөйләшә, әңгәмә кора. Рәдиф Гаташ шигырьләрен тикшереп чыкканнан соң түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

- Бик күп шигырьләрдә алмагач, тал, бөдрә каен, кипарис, миләш атамаларына өстенлек итүен күрдек.

- Р.Гаташ каен, тал, кипарис, имән, миләш атамаларын кулланып, югарыда саналган агачлар аша кызларның уңай сыйфатларын, гүзәллекләрен тагын да азсызыклап күрсәтә.

Шулай ук шагыйрь чәчәк (роза, тюльпан, канәфер, ләлә, нәркис), гөл (яран гөле, үрмәле гөл), төрле үлән, арыш, карабодай, камыш кебек атамаларны да очратабыз. Күп кенә башка шагыйрьләр кебек Р.Гаташ та үз хис-тойгыларын табигатькә мөрәҗәгать итеп белдерә. Күп шигырьләрендә шагыйрь саф, чиста, эчкерсез күңелле кыз баланы гөл, чәчәккә тиңли.

Каен атамасын күп шагыйрьләрдә дә очратырга мөмкин. Һәрбер шигырьдә дә шагыйрьләр үз сыйфатларын бирәләр. Р. Гаташ үз шигырьләрендә бөдрә каен итеп күрсәтә.

Р.Гаташ иҗатында үсемлек атамаларының күпләп очравын, бәлки, әдипләр туып-үскән табигатьнең киң басулары, иркен тугайлары, нигъмәт-сыйга бай урманнары белән аңлатырга мөмкин булыр иде. Барлык шагыйрьләр дә табигатькә гашыйк, чөнки аларның иҗатында кыр чәчәкләрендәй гади, саф рух чагыла. Шагыйрь үсемлек атамаларына таянып, үзләренең эчке халәтләрен, дөньяга карашларын күрсәтә,шигъриятькә үзенчәлекле аһәң өсти. Һәрбер очраган үсемлек атамасын да ул бер кадәр образ дәрәҗәсенә күтәреп яза.

Мәхмүт Хәсәнов иҗатында экология темасы

Хусаинова Азалия

МБОУ "Средняя общеобразовательная русско-татарская школа №14", г. Казань
Научный руководитель: Мустафина Д.Д.

Кеше һәм табигать арасындагы мөнәсәбәтләр темасы күп кенә татар язучыларының игътибар үзәгендә тора. Мәсәлән, Мирсәй Әмир ("Агыйдел", 1935), Әмирхан Еники ("Туган туфрак", 1959), Аяз Гыйләҗев ("Өч аршын җир", 1962), Гомәр Бәширов ("Җидегән чишмә", 1976) һ.б. авторлар үз әсәрләрендә кешенең эчке дөньясын табигать һәм табигый күренешләргә бәйле рәвештә күрсәтә.

Без үз хезмәтебездә Мәхмүт Хәсәнов иҗаты белән якыннан танышырбыз һәм анда күтәрелгән экологик проблемаларны барларбыз. Темабызны актуаль дип саныйбыз, чөнки язучының иҗаты бу яктан җитәрлек дәрәҗәдә өйрәнелмәгән.

Максат – Мәхмәт Хәсәнов иҗатындагы экологик проблемаларны барлау.

Бурычлар:

1) Язучының иҗаты белән танышу;

2) М. Хәсәнов иҗатындагы экологик проблемаларны аерып чыгару;

3) Гомуми нәтиҗәләр ясау.

М. Хәсәновны әйләнә-тирә табигать, мохит, килеп туган проблемалар, аларны чишү юллары кызыксындыра. Аның фикеренчә, әгәр Җир – безнең туган йортыбыз икән, аның проблемалары да безнең проблемалар булырга тиеш. Кеше – табигать баласы.

Язучының "Урманчы" (1953), "Сөмбел" (1953), "Кара колак" (1987) һ.б. хикәяләре, "Урман шаулый" (1952), "Җирән кашка" (1959) повестьлары табигать темасына багышланган.

М. Хәсәнов иҗатында "кеше һәм табигать" мөнәсәбәтләрен күрсәтүдә эволюция күзәтелә. Язучының башлангыч иҗатына караган әсәрләрендә табигатьнең матурлыгына һәм аның чиксез байлыгына сокланса, соңрак язылган әсәрләрендә, табигать күренешләре белән беррәттән, М. Хәсәновны табигый байлыкларны куллану, әхлакый-этик проблемаларны чишү мәсьәләсе дә борчый башлый. М. Хәсәнов прозасы өчен бу теманы ачуда тирән психологизм зур роль уйный. Табигатьнең кешегә әхлакый йогынтысын чагылдыру авторның төп үзенчәлеге булып тора.

Әсәрләрдә табигать һәм кеше – ул бербөтен, һәм алар аерылгысыз бердәмлектә сурәтләнә диган фикер ассызыклана. М. Хәсәнов үз прозасында кеше һәм табигатьнең үзара гармониядә яшәвенә басым ясый, табигатьне киләчәк буыннар өчен саклау һәркемнең изге бурычы булып тора, дигән идеяне алга сөрә.

Әхлак тәрбиясе бирүдә экиятләрнең роле

Хилалова Диляра

МБОУ "Гимназия №9", г. Казань
Научный руководитель: Абитова Я.С.

Балаларны тәрбияләүдә халык авыз иҗаты әсәрләреннән - әкиятләр төп роль уйный.Алар хыялга бай сәнгать әсәрләре. Нәниләрне әхлаклы итеп тәрбияләүдә әкиятнең роле бик зур. Бу турыда атаклы педагог В.А. Сухомлинский болай ди: "Әкият аркасында бала дөньяны акылы белән генә түгел, йөрәге белән дә танып белә".Һәр әкиятнең тәрбияви максаты бар.Ул билгеле бер әхлакны алга сөрә. Анда сүз гаделлек, гаделсезлек, зирәклек, надандлык һәм башкалар турында бара.Әкиятләрдә һәрвакыт диярлек гаделлек җиңә, гаделсезләр, рәхимсезләр җиңелә. Сюжет ахырында һәрвакытта хаклык, көчсез геройның көчле геройны җиңүе белән тәмамлана. Гомумән алганда, әкияттә гел әхлаклы, белемле, тәрбияле кешеләр үз максатларына ирешәләр, ә әхлаксызлар җәзасын ала.

Әкиятләрне халык та, шул ук вакытта күренекле язучыларыбыз да иҗат итә. Татар халкының танылган балалар язучысы Абдулла Алишның да егерме бишләп әкияте бар.Алар һәрберсе үзенчәлекле, тәрбияви әһәмияткә ия.

Абдулла Алишның "Сертотмас үрдәк" әкиятенә тукталыйк.Минемчә, бик гыйбрәтле әкият бу. Монда хуҗаның йорты – Ватан, ерткыч аю, бүре – дошманнар, үрдәк – сер сөйләүче ачык авыз итеп бирелә. Әкиятнең төп максаты - Ватанның серен беркемгә дә фаш итмәү - ул изге бурыч, менә шушы изге бурычны үтәмәүчеләр үзләре үк һәлакәт алдына килеп басалар, яки һәлак булалар, бик күпләргә бәла-каза китерәләр. Бу әкияттә серләреңне белмәгән кешеләргә сөйләп йөрүнең үзең һәм синең тирәңдәге кешеләр өчен никадәр куркыныч булырга мөмкин икәнен аңлата автор.

"Аерылганны аю ашар, бүленгәнне бүре ашар" дигән халык мәкале бар. Абдулла Алиш, әнә шул мәкальгә нигезләнеп әкият яза. Бу әкияттә дә Җирән кашка авызыннан язучы түбәндәгеләрне әйттерә: "Аерылсагыз, айга җитмәссез, бүленсәгез, бүген бетәрсез, бергә йөрсәгез, рәхәт көн итәрсез!".

"Мактанчык чыпчык белән тыйнак сыерчык "әкиятен укыганда да мактануның начар, тыйнаклыкның яхшы сыйфат булуы турында ачык күренеп тора.

"Куян кызы"әкиятендә исә сүз әти-әниләрнең сүзләрен тыңламау начар нәтиҗәләргә китерергә мөмкинлеге турында әйтелә.

"Каз белән Аккош" әкиятендәге күтәрелгән тема бүгенге көндә дә актуаль.Автор, Каз белән Аккошның яшәү рәвешен чагыштырып, безне сайлау алдына куя.

Абдулла Алиш үзенең "Чукмар белән Тукмар" әкиятендә дуслык темасын күтәрә. Тату, дус яшәүнең кадерен белергә өнди.

Халык авызы иҗатына тукталсак, әлеге әкиятләрдә дә тәҗрибә туплау, акыл өйрәтү беренче планга куела.

"Төлке белән Торна" әкиятенә тукталыйк.Бу әкиятнең нигезендә бер-берсен кунакка чакырган геройларның ахмаклыгы турында сөйләнелә.Алар монда бер-берсен рәнҗетәләр.Бу әкиятне укыганнан соң шундый нәтиҗәгә килергә була: кунак чакырасың икән, аны хөрмәт итәргә кирәк.

"Ябалак" әкиятендә сүз ябалакның үкенүе, үзеннән риза булмавы турында бара. Бу әкиятне укыгач, "Җиде кат үлчә,бер кат кис", "Татар акылы төштән соң " дигән мәкальләр күз алдына килә.Бу мәкальләрне Ябалак кебек кешегә әйтәләр.Чыннан да, башта уйла, аннары эшлә, югыйсә үкенерсең дип әйтәсе килә.

Хезмәт тәрбиясе бирүдә "Алтын бөртекләр" әкияте дә бик зур әһәмияткә ия.Анда әниләре хәйлә юлы белән улларын тормыш итәргә, үз көннәрен үзләре күрергә, хезмәт сөяргә өйрәтә.Тырышлык һәм хезмәт –бәхеткә юл, дияргә кала.

Сүземне йомгаклап, шуны әйтәсем килә: Алишның әкиятләре дә, татар халкы иҗат иткән иткән әкиятләр дә тирән мәгънәле.Барысы да балаларны дөрес юлга алып керә, аларда уңай сыйфатлар тәрбияли, гаделлеккә, тугрылыкка өнди, өлкәннәр сүзен тыңларга, аларга хөрмәт белән карарга куша. Әкиятләрт сабыйларга дөрес тәрбия бирү максатыннан чыгып язылганнар. Аларның һәрберсендә гыйбрәт алырлык төрле мисаллар күрсәтелә.

Балаларның акыл-фигыльләре нәкъ менә балачактан тәрбияләнә. Кечкенәдән әкият тыңлап, укып үскән балалар, һичшиксез, акны карадан начарны яхшыдан аера белергә өйрәнәләр.Үзләренең күңел хәзинәләрен уңай сыйфатлар белән генә баеталар. Юкка гына “Әхлак тәрбиясе – күңел хәзинәсе” димиләр.

М. Гафуриның “Кара йөзләр” повестенда хатын-кыз хокукы

Гараева Зарина, Кашапова Нурия

МБОУ “Гимназия №9”, г. Казань
МБОУ “Шалинская средняя общеобразовательная школа им. Сафина Ф.А.”, Пестречинский район
Научные руководители: Абитова Я.С., Замалеева Т.С.

Хатын-кыз хокукы... Хокук дигән сүз нәрсәне аңлата? Әйдәгез, “Татар теленең аңлатмалы сүзлеге” нә күз салыйк. “ Хокук - кешеләр җәмгыятьнең көндәлек тормышында эшли алган һәм алмаган эшләр чикләрен билгеләүче кануннар, кагыйдәләр һәм принципларның системасы”. Димәк, ул кеше мәнфәгатьләрен кайгыртучы кануннар, кагыйдәләр җыелмасы. Әгәр дә кеше берәр проблемага дучар булса, ул, һичшиксез, үз эшен кануннарга таянып башкарырга тиеш.Димәк, кешене яклаучы кануннар барлыгына ышанып, без һәрвакыт дөреслекне табарга тиешбез.

Кеше хокукы турында татар әдәбиятында бигрәк тә, хатын-кыз образын, аның хокукын, язмышын сурәтләгән әсәрләр бик күп.

Безнең эшебезнең темасы – “Мәҗит Гафуриның “Кара йөзләр” повестенда хатын-кыз хокукы”. Повестьта сүз иске тормышның һәм шәригатьнең мәрхәмәтсезлеге аркасында татар кызы тормышы җимерелүе турында сөйләнелә.

Әсәрнең төп герое Галимәнең бәхетсезлегендә, иң беренче чиратта, авылдашлары гаепле.Алар аннан көнләшәләр. Икенчедән, кызның шундый хәлгә төшүендә, әлбәттә, эти-әнисенең гаебе бик зур. Алар үз кызларын яклый белмиләр.Өченчедән, мин Галимәнең үзендә дә гаеп бар дип саныйм, чөнки ул үз-үзен яклый белми, үз сүзен әйтергә курка. Дүртенче сәбәп - шәригать. Монда исә дин әһелләренең наданлыгы күзгә ташлана.

Без үз эшебездә әсәрнең ни өчен “Кара йөзләр” дип аталуын да ачыкларга тырыштым, биш төрле мәгънәсен таптым, мисаллар ярдәмендә дәлилләдем.

М.Гафуриның “Кара йөзләр” повестен укыгач, безнең күңелдә каршылыклы хисләр туды, бик авыр тәэсирләр калды.Иң беренче чиратта, әлеге хәсрәтләрнең сәбәпләре - авыл халкы, туганнары һәм шул заманда татарларда хөкем сөргән законнар. Әлбәттә, әйтеп үткәнемчә, шул чорда яшәп килгән дини законнар белән килешә алмадым. Әмма да ләкин дини яктан караганда бу дөрес фикер икәнлегенә төшендем.Кыз белән егет икесе генә бергә кала алмыйлар, чөнки бу исламга каршы килә Тормышта төрле четерекле хәлләр була. Уйлап, эшне тикшереп , аңлап, гадел хөкем чыгарырга кирәк. Кешеләрне нахакка рәнҗетүдән Аллаһ сакласын!

Ә динне читкә куеп, моны башка яктан килеп тикшерсәк, бүгенге көндә яшьләрнең хокуклары бармы соң? Әлбәттә, бар! Хәзер яшьләрне хөкүмәтебез бик яклый. Бүгенге көндә егет белән кызга хәтта бергә яшәп карау мөмкинлеге дә бирелә.Хәзер кая карама балаларны яклау күзәтелә.Ышаныч телефоннары да балаларга үз проблемаларын чишәргә бик булыша Элек тә кызларга егетләр белән ялгыз калып сөйләшергә ярамаган , бүгенге көндә дә бу тыелган гамәл булып санала икән. Димәк, заманына күрә Закир белән Галимәне гаепләүләре дөрес булып чыгамы? Әлбәттә, бүгенге көндә ул мәсьәләдә ирек. Әмма татар-мөселман дөньясы фәхишәлек белән тулды.

Язучы М.Гафури әсәрендә хатын-кыз хокукы, кеше, аның шәхси иреге, милләтнең үткәне, бүгенгесе һәм киләчәге мәсьәләләре күтәрә, дидек. Шулар белән бергә татар хатын-кызының иҗтимагый тормыштагы, гаиләдәге урыны, социаль тигезсезлеге проблемасы да урын алган. Нәтиҗә ясап әйткәндә, автор хатын-кызларның хокукын, кешелеген яклап, кешене изгән тормышка аяусыз нәфрәтен белдерә, татар кызы бәхетле булсын өчен, әлеге кануннарны юк итәргә, ягъни җәмгыять төзелешен һәм шуннан чыга торган көнкүреш тәртипләрен үзгәртергә кирәклеге дәлилли, милләтнең рухи язмышын чагылдыра. Әдәбиятыбызда хатын-кыз азатлыгы проблемасын күтәрә, татар хатынын гаилә, социаль һәм дини богаулардан азат итү юлларын күрсәтә.

Сүзебезне йомгаклап шуны әйтәсем килә: һәркемнең бәхетле яшәргә хокукы бар. Үз хакын хаклап көрәшергә әзер торучы көчле рухлы татар кызлары иске гореф-гадәтләрне инкяр итеп, үз бәхете, азатлыгы өчен көрәшкә чыксалар, максатларына һичшиксез ирешкән булырлар дип уйлыйм һәм алар янында ышанычлы дуслары, аларны аңлаган, балаларының киләчәге турында тирән уйланучы эти-әниләре булса, алар бервакытта да авыр хәлләргә дучар булмаслар иде дигән теләктә

калам. Алда әйтеп үтелгәнчә, Галимәнең бәхетсез булуына шул чор, андагы кануннар, кешеләрнең наданлыклары, хокук бозулары сәбәп булып тора.Әгәр дә Галимәне без хәзерге чорда яшәтсәк , әлбәттә, аның белән беркем дә шулай дорфа , ямьсез кыланмас һәм аның тормышы катлаулы фаҗигагә дучар булмас иде. Бүгенге көндә кеше хокукларын яклау буенча төзелгән кануннар төгәл үтәләр.Шуңа күрә һәрбер кеше үз хокукларын төгәл белергә, аннан дөрес файданырга тиеш .

Г. Кутуй иҗатында сугыш, туган якны сагыну темасы

Сиразиева Зарина

МБОУ “Средняя общеобразовательная школа № 43”, г. Казань
Научный руководитель: Багавиева Л.Д.

Сугыш... Куркыныч сугыш еллары... Дәһшәтле сугыш вакыйгалары турында без китаплардан укып, кинофильмнардан карап, әби – бабайлар сөйләгәннән генә беләбез.

Сугыш елларында татар халкы да, явыз дошманга каршы батырларча көрәште. “Татар сугышчылары” сугыш кырларында татар халкының иң яхшы сыйфатларын – Ватанга бирелгәнлек, үлемнән курыкмау, батырлык, кыюлык сыйфатларын гәүдәләндерделәр. Герой – шагыйрь Муса Җәлил, Фатих Кәрим, Абдулла Алиш, Нур Баян, Гадел Кутуй һәм башка шагыйрьләр, язучылар Ватаныбыз өчен гомерләрен бирделәр.

Г.Кутуй сугышның беренче көннәреннән үк , бронь кәгазе булса да, фронтка китә. Башта гади сугышчы,аннары хәрби журналист була.Һәрвакыт сугышчылар арасында,фронтның кырыс чынбарлыгы таләп иткән һәрбер эшне,һәр боерыкны намус белән үти: солдатларга кушылып атакага бара, разведчиклар белән дошман тылына чыгып керә. Иҗат кешесе буларак газета битләрендә патриотик шигырьләр, нәсерләр, очерклар, сугышчыларны көрәшкә рухландырган ялкынлы мәкаләләр белән чыгыш ясый.

Сугыш елларында поэзия, проза, драматургиядә, гомумән, әдәбиятның барлык жанрларында да изге Ватан өчен көрәш һәм батырлык темасы үзәктә торды. Мине Гадел Кутуй иҗаты үзенә җәлеп итте, чөнки аның әсәрләре реаль тормыш вакыйгаларына нигезләнеп язылган.

Гадел Кутуй иҗатын яктыртырга алынуымның максаты:

танылган каләм остасы Гадел Кутуй иҗатында сугыш , туган җирне, туган якны сагыну темасының бирелешен, язучы иҗатының стиле, укучы күңеленә тәэсир итү, кешелеклелек сыйфатлары тәрбияләү алымнарын ачыклау.

Эш барышында түбәндәге бурычлар куелды:

• Гадел Кутуй әсәрләрен уку;
• теманы яктырткан фәнни – методик әдәбиятны өйрәнү;
• Гадел Кутуй әсәрләрендә сугыш, туган җир, туган як темасының бирелеше;
• туган ил , туган җирнең, тыныч тормышның кадерен аңлау.

Гадел Кутуйның әсәрләре белән күбрәк танышкан саен сугышның якында гына булуын, кешегә күпме кайгы – хәсрәт китерүен ачык тойдым мин.

Үз максатыма ирешү өчен, мин Г.Кутуйның иҗатын өйрәндем, әсәрләрен укыдым, аның турында язылган газета – журнал мәкаләләренә күзәтү ясадым.

Г.Кутуй әсәрләрен өйрәнеп түбәндәге нәтиҗәләр ясадым. Язучы әдәбиятта Бөек Ватан сугышы чорын тасвирлауга зур өлеш керткән шәхесләрнең берсе. Аның каләме якты киләчәк өчен барган көрәшнең иң мөһим өлкәсендә – кеше күңеле, кеше йөрәге үзгеннән үткән сызыкта хезмәт итте. Чынбарлыкта булган вакыйгаларны чагылдыруы белән аның әсәрләре әдәбиятыбыз өчен кыйммәтле мирас.

Шамил Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” повестенда Барый Шәвәлиев образының бирелеше

Кадырова Зарина

МБОУ “Средняя общеобразовательная школа № 43”, г. Казань
Научный руководитель: Багавиева Л.Д.

Тиздән, ягъни 2023 нче елның 9 маенда, Бөек Җиңү бәйрәме якынлаша. Безгә бу җиңү җиңел бирелмәде. Сугыш безнең илебезгә авыр яралар, күп югалтулар алып килде. Гитлерчылар меңләгән шәһәрләрне, авылларны яндырдылар. Безнең илдә кайгы күрмәгән өй, гаиләне, әтисен яки әнисен, улын яки кызын, абыйсын яки апасын, дустын югалтмаган кешене табу бик кыен. Җиңү безгә бик кыйммәткә төште. Шуңа күрә дә без бу көннәр турында, геройларыбыз турында онытырга тиеш түгел. Шунлыктан әлеге фәнни – тикшеренү эшен без Советлар Союзы Герое Барый Гани улы Шәвәлиевка багышларга булдык.

Максатыбыз – Ш.Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” повестендагы Советлар Союзы Герое Барый Шәвәлиев образы бирелешен тикшерү.

Максаттан чыгып без үз алдыбызга түбәндәге бурычларны куйдык:

— Барый Шәвәлиевның тормыш юлын өйрәнү;

— Ш.Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” повестена әдәби күзәтү ясау, И.Кабушкин образы бирелешен тикшерү.

Фәнни – тикшеренү эшенең төп объекты – татар әдәбияты, предметы – Ш.Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” повесте.

Әлеге эшне башкарганда күзәтү, гомумиләштерү, тикшеренү, эзләнү һ.б. метод – алымнар кулланылды.

Фәнни – тикшеренү эшен башкарганда Ш.Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” әсәре, Р. Даутов хезмәтләре файдаланылды.

Советлар Союзы герое — Барый Шәвәлиевның батырлыгын, тормыш юлын да без нәкъ менә югарыда карап киткән Ш.Рәкыйповның “Чәчәкләр сөйли белә” повестеннәан беләбез.

Бу әсәрдә Барый Шәвәлиев кешегә хас булган иң күркәм сыйфатларга – туган илгә һәм халыкка бирелгәнлек, патриот, сугыш кырында һәм хезмәттә батыр, курку белмәс, олы җанлы, чын мәгънәсендә ГЕРОЙ итеп сурәтләнгән. Әлеге әсәр күтәренке рух, романтик пафос белән иҗат ителгән. Бу әсәрне укыгач, без тагын бер кат Б.Шәвәлиев батырлыгына сокланабыз. Шундый герой булуы белән горурланабыз.

Мусалар, Барыйлар, Александрлар, Газинурлар,Мәгүбәләр....Алар күпләр, алар миллионнар...Алар үз бурычларын тулысынча үтәделәр. Без аларны беркайчан да онытмаска тиеш!

Фашизм башлаган бу сугыш кешелек дөньясына бик кыйммәткә төшә. Бу сугышта алтмыш бер илдән йөз дә ун миллион кеше катнаша, шуның илле миллионы фашизм тарафыннан юкка чыгарыла, утыз биш миллионы гарип булып кала... Ә яндырылган җирләр, юкка чыккан шәһәр – авыллар...

Яшәүнең кадерен белү, җирнең матурлыгын саклау өчен язучыларыбызның әсәрләре фашизм тудырган канлы көннәрне бүгенге кешеләр хәтерендә яңарта, шуңа да сугыш темасын яктырткан китаплар гомерле, кирәкле һәм кадерле.

Күңелемә бөтен дөнья сыйган
Нинди матур, нинди гүзәл ул!

Хайдарова Алия

МБОУ "Амикеевская основная общеобразовательная школа", Муслюмский район
Научный руководитель: Шамсова Р.Д.

Татар әдәбияты һәм сәнгате өлкәсендә Муса Җәлил исемендәге дәүләт премиясенә лаек булган шәхесләребез бик күп. Татарстанның Советлар Берлеге каһарманы Муса Җәлил исемендәге дәүләт бүләге 1968 елдан башлап бирелә икән. Бу премия әдәбият әһелләренә генә түгел, театр артистларына, композитор, сәнгать әһелләренә, кинематографлар, журналистлар, мәгариф хезмәткәрләренә, җыр-бию ансамбльләренә дә бирелә икән. Бу премия - Татарстанның, Г.Тукай исемендәге дәүләт премиясеннән кала, икенче дәрәҗәдәге дәүләт бүләге. М.Җәлил премиясенә ия булган язучылар исемлеген карап чыктым. Чагыштырмача яшьрәк, китапханәбездә китапларын таба алу мөмкинлеге булган, дәрес программасына әсәрләре дә аз кертелгән Ленар Шәех иҗатына тукталырга булдым. Иң беренче эш итеп, википедия сайтына кереп, Л.Шәехнең тормыш һәм хезмәт юлы белән таныштым. Мин аның "Авылдан килгән мендәр", "Керпе ничек энәле булган?", "Җылытасы килә дөньяны!..", "Безнең ишегалдында", "Алдамыйм!", "Үзем белән очрашу", "Галинең песие", "Алдамыйм! Я не лгу" китапларын кулыма алдым, тормыш юлы белән киңрәк таныштым, язган әсәрләренә олпат язучылар тарафыннан бирелгән бәяләрне укыдым. Үземә бик кызыклы булган язучы иҗаты белән сыйныфташларымны, мәктәбебез укучыларын, укытучыларын да таныштырасым килде. Укытучым тәкъдиме белән проект эше эшләргә булдык. Башлангыч сыйныф укучылары белән "Сәнгатьле сөйләм" конкурсы үткәрдек. 5-7 сыйныф укучылары белән "Л.Шәех әсәрләренә иң оста рәсем ясаучы" конкурсы үткәрдем. Мин 6 сыйныф укучыларының вожатые булып торам, буш вакытларыбызны Л.Шәех шигырьләрен укуга багышладык.

Проект эшемнең максаты: Ленар Шәех иҗаты турында төрле чыганаклардан файдаланып, мөмкин кадәр күбрәк материал туплау һәм өйрәнү. Сыйныфташларымны, башлангыч сыйныф укучыларын, гомумән, мәктәбебез коллективын шагыйрь иҗаты белән таныштыру.

Проект эшенең объекты: Ленар Шәех иҗаты.

Бурычлары:

1. Л.Шәехнең тормыш юлын, иҗатын өйрәнү.
2. Проектның темасын билгеләү.
3. Проектны тәкъдим итү формасын сайлау.

Проектның актуальлеге: Ленар Шәех бүгенге көндә бик актив иҗат итүче шагыйрь. Ул республиканың мәдәни тормышында актив катнаша, милли сәнгатьне үстерү юнәлешендә яңа проектлар, программалар төзегәндә тәкъдимнәре белән булыша. Аның иҗаты мәктәпләрдә дә өйрәнелә. (2 нче сыйныфта гына Ленар Шәехнең ике әсәре өйрәнелә)

Проект эшемнең продукты: Л.Шәехнең тормыш юлы һәм иҗатына багышланган стена газетасы.

Без бу газетаны яңалыклар элә торган белдерүләр тактасына урнаштырдык. Укучылар бик кызыксынып карадылар, үзләре ясаган рәсемнәрне дә җентекләп күзәттеләр. Ленар Шәех иҗаты белән кызыксындылар. Мин бу проект өстендә 1 ай эшләдем. Ә мәктәп укучылары ярты сәгать эчендә Ленар Миңнемөһим Шәеховның тормыш юлы һәм әз булса да иҗаты белән таныштылар. Димәк, минем эшем нәтиҗәле булган.

Галимҗан Ибраһимовнын “Казакъ кызы” әсәрендә халыкның гореф-гадәтләре һәм шәхес ирәге мәсьәләсе

Ибраева Энже

МБОУ “Байлянгарская средняя школа”, Кукморский район
Научный руководитель: Гильфиева А.Р.

Без республикабызның формалашуында һәм үсешендә зур өлеш керткән һәм хәзер исемнәре Татар¬станга гына түгел, башка милләтләргә дә билгеле булган данлы яязучыларыбыз белән горурланабыз. Минем фәнни-эзләнү эшем дөнья халыкларына да таныш язучы, XX гасыр башы татар дөньясында күренекле шәхес Галимҗан Гыйрфан улы Ибраһимовның “Казакь кызы” әсәре хакында. Бүгенге көндә татар галимнәре олпат әдипнең милли –мәдәни, әдәби мирасын тагын да баету өстендә эшлиләр. Минем ”Галимҗан Ибраһимовнын “Казакъ кызы” әсәрендә халыкның гореф-гадәтләре һәм шәхес ирәге мәсьәләсе” темасына язылган фәнни-эзләнү эшем милли әдәбиятыбызны өйрәнүдә тыйнак кына бер өлеш булып керер дип уйлыйм.

Максат

• Галимҗан Ибраһимовнын “Казакъ кызы” әсәрендә халыкның гореф-гадәтләре һәм шәхес мәсьәләсе бирелешенә монографик күзәтү ясау.

Бурычлар

• Язучы турында язылган хезмәтләр белән танышу, аларны өйрәнү белемнәрне баету;

• төрки халыкларның гореф-гадәтләренә, халык, хатын-кыз язмышына, шәхес ирегенә кагылышлы яңа матери¬алларны туплау;

Материал һәм методика

Галимҗан Ибраһимовның “Казакък кызы” әсәрен өйрәнүдә галимәләребез Дания Заһидуллина, Ләйлә Минһаҗева, Ибраһим Нуруллин мәкаләләре файдаланылды.

Фәнни-эзләнү нәтиҗәләре

Галимҗан Ибраһимов XIX—XX йөз чикләрендә татар культурасын, әдәбият фәнен, милли телне үстерүдә файдалы эш эшләде.Татар халкының милли уяну дәверендә Галимҗан Ибраһимовнын иҗаты бик вакытлы һәм кирәкле булып, халыклар арасын¬да дуслык мөнәсәбәтләрен тәрбияләүдә дә уңай роль уйнаган. Әдәбият белгечләре әдипне катлаулы елларда эшчәнлек күрсәткән олуг шәхес итеп саныйлар, хез¬мәтләренә югары бәя бирәләр. Архив материаллары язучы шәхесенә кагылышлы яна фактлар өстәп тора.

Йомгак

Бу эзләнү эшемдә мин татар милли азатлыгы өчен корәшеп,әсәрләрен бөтен төрки дөньясының көнитешенә, туганлык-дуслык-кардәшлекне ныгытуга багышлаган Галимҗан Ибраһимов шәхесе турында, аның “Казакъ кызы” романында халыкның гореф-гадәтләрен, аларның шәхескә тәэсирен яктыртырга теләдем. Эзләнү эшемдә үзебезнең Байлангар урта мәктәбе китапханәсендә булган материаллардан файдаландым:язучыга атап төзелгән стенд,китапларыннан күргәзмә ярдәмгә килде.Без, үсеп килүче яшь буын, халкыбызга хезмәт иткән, тормышын яшәешнең хаталарын төзәтү һәм адашканны туры юлга чыгару кебек бик авыр һәм мәшәкатьле эшкә багышлаган бөек остазыбызның тормыш сәхифәләрен кызыксынып өйрәнәбез, аның турында күбрәк белергә, өйрәнергә телибез. Татар әдәбиятының, татар теленең үсешендә саллы хезмәт куйган Галимҗан Ибраһимов онытылмаска тиеш!

Рекомендацияләр

Меңъеллык чал Казанның тарих сәхифәләрендә әдипнең эшчәнлеге - бәяләп бетергесез. Аның тормышында, иҗат биографиясендә ак таплар күп әле. Милли әдәбият һәм тарих фәннәре әлеге ак тапларны бетерү өстендә эшләүне максат итеп куярга тиеш;

Галимҗан Ибраһимовның шәхесен, тормышын, иҗатын тагын да тирәнрәк өйрәнүне укучылар арасында киң җәелдерергә.

Соңгы язмыш яры

Шакирова Айгуль

МБОУ “Гимназия №10”, г. Казань
Научные руководители: Шакирова Н.Г., Шарафутдинова Э.Ф.

Зөлфәт иҗатында милләт, халык язмышы мәсьәләләре үзәк мотивларны тәшкил итә. Аның иҗатының төп принцибы – халыкның киләчәген кайгырту.

Минем фикеремчә, гомерен халыкны кайгыртуга багышлап, татар язмышы өчен сызланып, тетрәнеп яшәгән бу олуг шагыйрь иҗатының асылын өйрәнү, сәнгатьчә фикерләү үзенчәлекләренең күп кырлы булуына игътибар итү бүген дә актуаль тема булып калуын дәвам итә. Шунлыктан әлеге темага мөрәҗәгать иттем.

Максатым Зөлфәт иҗатындагы милләт язмышына багышланган шигырьләрне тикшерү, лирик геройның хис-кичерешләрен укучыларга җиткерүдә ярдәм иткән символ-метафораларны барлау.

Шул максаттан чыгып, үз алдыма Зөлфәт шигъриятендәге символ-метафораларның мәгънәсен ачу белән бергә, аның милләт язмышын чагылдырган шигырьләрендәге үзенчәлекләрне бүгенге көн күзлегеннән чыгып аңлату бурычын куям.

Зөлфәт беренче шигырьләрендә үк халкыбызга булган кимсетүле «Чакырылмаган кунак – татардан да яманрак» дигән гыйбәргә җавап итеп, татар халкының асыл сыйфатлары үзәккә куйган «Җилдерде ул дала атларында”дигән шигырен яза.

Шагыйрь милли аң үсешен, милләт язмышын, бер яктан, борынгыдан килгән мифик алымнар аша сурәтләргә омтылса, икенче яктан, гади генә күренгән детальләрдән дә олы мәгънә эзли, гомумиләштерү ясый.

Аның шигырьләрен татарның бәйсезлеге, киләчәге, язмышы,үткәне өчен сызлану берләштерә, милли эчтәлек калку бирелә. Шигырьләрендә лирик герой язмышы татар халкының ачы язмышына берегеп китә.

Зөлфәт иҗатында милләт азатлыгы татар милләте бәхете өчен көрәш алгы планга куела. Ул “Соңгы язмыш яры” шигырендә татарның бәйсезлеген саклап кала алмаганлыгына бөтен күңеле белән әрни, милли рухның югалуына, ахыр чиктә бетү мөмкинлегенә борчыла, «Тамыр көлләре» шигырендә тарихның югалуына, буыннар арасындагы җанлы җепләрнең, бәйләнешләрнең өзелүенә сыкрана.

Милләт язмышы турында уйлаганда шагыйрьләр өчен яшәеш өлгесе булган Тукайны татар милләте беләш янәшә куеп, шигырьләрендә милләт язмышын Тукай шәхесе белән үреп, аңа мөнәсәбәт аркылы милли бәйсезлеккә чакыра.

Зөлфәт шигырьләрендә тарихи үткәнебез турында да уйлана, ерак тарихны бүгенге көн белән бәйләп ачып бирә. Аны бигрәк тә дәүләтчелегебезне югалту борчый. “Юхалык” шигырендә аның сәбәпләренең берсе итеп, икейөзлелек, алдаучан куштанлык, астыртын дошманлык күрсәтелә.

Милләт язмышы, үкенү, үткәнне хакыйкатьнең күзенә туры карап бәяләү “Яланаяк кар өстендә” шигырендә Сөембикә фаҗигасен яктырту аша чагылдырыла.

Үз илеңә үз җиреңә хуҗа булу хыялы, милли аң чагылышы буларак, Зөлфәтнең байтак шигырьләренең үзәгендә ята. Татар халкы – тарих тарафыннан рәнҗетелгән, җәберләнгән булса да, аны әле өмет яшәтә. “Шайтан таягы”, “Чабышкы сере” кебек шигырьләре шул турыда.

Шагыйрь үзенең фикер-кичерешләрен символ-метафоралар аша да бирә. Җил символы фаҗигаләрне, сыктану-сагышларны ачуга буйсындырылса, вакыт агышын күрсәтүче образ буларак та кулланыла. Космогоник символлардан булган ай образы төрле мәгънә төсмерләренә ия: бер яктан табигатьнең матурлыгын белдерсә, икенче яктан афәт, фаҗига булачагын хәбәр итүче күпмәгънәле символ буларак кулланыла.

Гомумән алганда, шагыйрь иҗатында урын алган символик образлар төрле мәгънә төсмерләренә ия.

Афзал Шамовның “Рәүфә” повестендә тел-сурәтләү чаралары

Хайрутдинова Ляйля

МБОУ “Большекайбицкая средняя общеобразовательная школа – Центр образования”,
Кайбицкий район
Научный руководитель: Хамидуллина А.Ф.

Әсәрнең тел-сурәтләү чараларын өйрәнү аның темасын, проблемаларын, идеясен, пафосын, сюжетын аңларга, ачыкларга ярдәм итә. Образларның характерларын өйрәнгәндә , табигать күренешләренең әһәмиятен ачыклаганда да тел-сурәтләү чараларына мөрәҗәгать итәбез.

Шундый үзенчәлекләрне исәпкә алып, без Афзал Шамовның 1926 нчы елда иҗат ителгән “Рәүфә” повестен өйрәнүгә алындык. Афзал Шамов әсәрләре белән генә түгел, якташыбыз булу белән дә, 1918 елның көзеннән 1919 елның ахырына кадәр, Кайбыч районындагы Кошман авылында балалар укытуы белән дә кызыксыну уятты.

Вакыйгалар башланып киткән урын – Гөбенә буена урнашкан авылларның берсе. Әсәр барышында кулланылган таныш атамаларны күрү минем аеруча якын булды. Кайбыч районы белән чиктәш булган Яшел Үзәннең күп авыллары - безнең өчен күрше авыллар. Автор Норлат һәм Ачасыр авылларын атап үтә. Рәүфә образын Афзал Шамов бик яратып иҗат итә. Аны тасвирлауга ул сурәтләү чараларын кызганмый. Ассоциатив сурәтләү чаралары арасында аеруча эпитет һәм чагыштырулар күп кулланыла. А.Шамов – чагыштырулар остасы. Язучы чагыштыруларга табигать күренешләрен, кешенең йөз-кыяфәтен,эш-хәрәкәтен, хис-тойгыларын, рухи дөньясын сурәтләгәндә мөрәҗәгать итә. Язучы үзебезнең халык сөйләмен - тау ягы сөйләше, диалекталь сүзләр кулланып, җанлы сөйләм барлыкка китерә.

Карап үтелгән күпсанлы мисаллардан күренгәнчә, Афзал Шамов сүзнең бөек көчен, тасвирлау мөмкинлекләрен тоеп, үзенә генә хас иҗат стилен тудырган, сүзнең үзенчәлекле мәгънә төсмерләрен тоеп сурәтли бергән. Аның әсәре халыкчанлыгы белән аерылып тора.

Туган як сукмакларыннан кайтам балачагыма

Газизов Ильяс

МБОУ «Многопрофильная полилингвальная гимназия №180», г. Казань
Научный руководитель: Хафизова Г.Р.

Минем фәнни- эзләнү эшемнең темасы “Туган як сукмакларыннан кайтам балачагыма” дип атала. Хезмәтемнең максаты: мин – Рафаил Газизовның турыдан - туры дәвамчысы, оныгы. Якын кешемнең иҗатын белергә, аның әдәбиятка алып килгән яңалыгын ачыкларга һәм башкаларга дә җиткерергә телим.

Максатыма ирешү өчен түбәндәге бурычларны куйдым:

1.Р.Газизовның туган як темасына язылган шигырьләрен тупларга, укырга.

2. Балалар өчен язылган әдәби җыентыкларына анализ ясарга.

3.Иҗатының татар балалар әдәбиятында тоткан әһәмиятле урынын билгеләргә.

Фәнни – эзләнү эшемнең төп объекты- Р.Газизовның тормыш юлы, шигырьләре. Р. Газизовның өлкәннәр өчен дә, балалар өчен дә китаплары чыгып тора. Әмма мин бүген аның балалар өчен язылган шигырьләрен барлауны алшарт итеп куйдым.

Эзләнү-тикшеренү эшемне язганда мин үземнең сайлаган темамның бүгенге көндә актуаль булуын аңладым. Кеше һәрвакыт эзләнүдә. Аңа нидер җитми. Без яшь буынга бу бигрәк тә хас күренеш. Барыбыз да бәхетле булырга тели. Шул бәхет дигәннәрен эзли – эзли ераклярга юл тотабыз. Туган җирдән, якыннардан ераклашабыз. Әдәм баласының бер гадәте бар – күп нәрсәнең кадерен югалткач кына аңлый. Туган яктан аерылгач – туган якны, балачак үтеп киткәч – балачакны сагыну хисләре биләп ала.

Р.Газизов, киресенчә, үзенең Мамадыш төбәгеннән читтә яшәвен күз алдына да китерә алмый.

Бу күзләрем - ак каеннар моңы,

Сөйләшүем – чишмә сагышы.

Мин - авылның иген басуыннан

Йолкып китерелгән арышы, дип яза ул студент елларында. (“Нихәл итим”)

Рафаил Газизовның иҗатына күз салсак, көндәлек матбугатта Р.Газизовның шигырьләре узган гасырның алтмышынчы елларыннан күренә башлый, тора-бара Татарстанда һәм Башкортстанда чыккан күмәк җыентыкларда урын ала, радио һәм телевидение тапшыруларында да яңгырый. Лирик шигырьләре тупланган беренче җыентыгы 1985 елда дөнья күрә, ә 1988 елда кече яшьтәге балаларга атап язган «Җиләкле алан» исемле икенче шигъри китабы басыла. Хәзерге көндә ул —егерме китап авторы, шулар арасында шигъри җыентыклар да, проза китаплары да («Түбән оч малайлары», 1998; «Кичер, кичерә алсаң...», 1998) бар.

45 ел гомерен балаларга багышлаган мөгаллим, әлбәттә, алар өчен язудан читтә кала алмый. Шагыйрь балалар әдәбиятының үзенчәлекләрен тирәнтен белеп кенә калмады, бу зур һәм серле дөньяга Р. Газизов дигән кабатланмас шәхеснең үз дөньясын китереп куша алды. Нәкъ менә балалар әдәбиятында кабатланмас дөнья ачканы өчен, аны Татарстанның Ш. Маннур һәм Ф. Хөсни исемендәге премиясе белән бүләкләделәр, ә 2006 елда дөньяның иң мәртәбәле бүләкләреннән берсе- Халыкара Ганс Христиан Андерсен бүләгенә шагыйрь Рафаил Газизовның Казан шәһәре “Мәгърифәт” нәшриятында басылып чыккан “Бүләгем” китабы лаек дип табыла.

Рафаил Газизов, туган авылында яшәп, бәхетле, ихтирамлы, танылган шәхес була алуның тулы үрнәген күрсәтте. Моның өчен тырыш, гадел, халык җанлы булырга кирәк. Әлеге кыйммәтләр безгә туган нигездә, балачакта сеңдерелә.

Айгөл Әхмәтгалиеваның “Күз нурларым” драматик хикәясенең тәрбияви әһәмияте

Перемячкина Ляйсян

МБОУ «Многопрофильный лицей им. Героя Советского Союза Г.К.Камалеева», Пестречинский район
Научные руководители: Сайфуллина Г.И., Нургатина Л.И.

Кешелек җәмгыятендә ата-ана һәм бала, тәрбия, рухи һәм матди байлык мәсьәләләре һәрвакыт актуаль булган. Яшәү мәгънәсе, тормыш фәлсәфәсе турында да уйланмый калган кеше юктыр, мөгаен. Шагыйрьләр һәм язучылар бу проблемаларга һәм сорауларга аеруча игътибарлы. Тормышта очраган хәлләргә бәя, аларны чишү юллары, шул мәсьәләләргә карата үз фикерләрен алар әсәрләре аша белдерәләр. Гаиләгә бәйле рәвештә әхлаксызлык, кешелексезлек, миһербансызлык, ата-ананы хөрмәт итмәү, балаларны ятим калдыру проблемалары да яктыртылып килә. Айгөл Әхмәтгалиеваның “Күз нурларым” әсәрендә дә бүгенге көн өчен актуаль мәсьәләләр күтәрелгән.

Язучы ата-ана һәм бала, матди һәм рухи байлыкка бәйле мәңгелек проблемаларны күтәреп чыга, яшәү мәгънәсе, бәхетнең асылы турында уйландыра. Әсәр тәрбияви яктан да зур әһәмияткә ия. Бу турыда гомумиләштереп, без түбәндәге нәтиҗәләрне ясый алабыз:

1. “Күз нурларым” әсәрендә мәкаль һәм әйтемнәр шактый күп кулланыла. Алар үз урынында бик отышлы кертелгән һәм тәрбияви максатны тормышка ашыруда зур роль башкаралар.

2. Мәкаль һәм әйтемнәрнең шактые Ана образы тарафыннан, кайберләре Ир, Хатын образлары авызыннан да әйттерелә. Ана әйткән хикмәтле сүзләрнең күбесе бала тәрбияләү, гаиләдәге мөнәсәбәтләргә бәйле. Аларда бәхетле гаилә, тәрбияле бала серләре чагыла, ягъни бер-береңне аңлап яшәргә, игътибарлы булырга, гомерләрне файдалы итеп уздырырга өйрәтә, шулай ук гомернең тиз үтүен, тормышта байлыкның беренче урында булмавын да җиткерә.

3. Хикәядәге тәрбияви максат геройларның яшәү мәгънәсе, бәхетле тормыш турындагы уйланулары аша да тормышка ашырыла. Кешнең бәхете акчада гына түгеллеге, аннан күпкә югарырак кыйммәтләр барлыгы раслана. Гомереңне матур итеп яшәү өчен акча артыннан куарга түгел, ә янәшәдәгеләреңне дә бәхетле итәргә омтылып, тирә-юньдәгеләргә булдыра алганча ярдәм итеп, бер-береңне аңлап яшәргә кирәк икән.

4. Әсәрдә әдәп-әхлак мәсьәләләре Ана образы һәм хатын-кызның төп бурычы турындагы фикерләр аша да күтәрелә. Кешенең шәхес буларак формалашуында ананың роле бик зур. Ана назы, ана җылысы күрми үсүчеләрнең күбесе каты бәгырьле, кырыс, башкаларга шәфкать-миһербансыз булалар. Әниләре ташлап киткәннәрнең күңелендә ышаныч кими. Әсәрнең авторы Айгөл Әхмәтгалиева хатын-кызның төп миссиясе итеп бала тәрбияләүне күрсәтә.

Айгөл Әхмәтгалиеваның “Күз нурларым” драматик хикәясендә мәкальләр, дөрестән дә шактый күп кулланылган. Аларның шактые Ана образы тарафыннан, кайберләре Ир, Хатын образлары тарафыннан да әйттерелә. Бу мәкаль һәм әйтемнәрнең һәрберсе дә тирән мәгънәгә ия. Алар безне, ягъни әсәрне укучыларны һәм сәхнәләштерелгән вариантны караучы тамашачыларны гаиләдә бер-береңне аңлап яшәргә, бер-береңә игътибарлы булырга, гомерләрне файдалы итеп уздырырга өйрәтә. Автор шулай ук гомернең тиз үтүен, тормышта байлыкның беренче урында булмавын да хикмәтле сүзләр аша җиткерә.

Туфан Миңнуллин – милли хәрәкәт активисты

Коклина Эвелина

МБОУ “Средняя общеобразовательная школа №13”, г. Казань
Научный руководитель: Губайдуллина Ф.Р.

Ул милләт дип яшәде, аның өчен борчылды. Аның милләткә кагылышлы нинди публицистик әсәрләре бар икән, аларда сүз нәрсә турында бара? Шушы сораулар безгә фәнни-тикшеренү эше белән шөгыльләнергә этәргеч ясадылар.

Безнең сайлаган темабыз: “Туфан Миңнуллин - милли хәрәкәт активисты”.

Әлеге теманың актуальлеге шунда: Туфан Миңнуллинның иҗаты күпмедер дәрәҗәдә дәреслектә урын алган, ә аның иҗаты чиксез зур һәм кызык. Ул танылган драматург кына түгел, ә милләт өчен җанын-тәнен биреп көрәшкән милләттәшебез.Ә татар милләте язмышы һәрвакыт актуаль. Шуңа күрә әдипнең хезмәте белән тирәнтенрәк танышырга кирәк. Шуны күздә тотып, без түбәндәге максатны куйдык: Туфан Миңнуллинның публицистикасы белән танышу һәм татар милләте өчен борчылуын ачыклау.

Максатка ирешү өчен, бурычлар билгеләдек:

1. Туфан Миңнуллин публицистикасы белән танышу.
2. Публицистикадан татар милләтенә кагылышлы әсәрләрне генә аерып алу.
3. Әдипнең безгә әйтеп калдырган үтенечләрен башкаларга җиткерү.

Әлеге максатка ирешү өчен без Туфан Миңнуллинның публицистикасы белән таныштык. Безгә Гәрәй Рәхим төзегән “Туфан Миңнуллин: фәнни-публицистик, документаль җыентык” ярдәм итте. Кайбер мәгълүматларны Марсель Галиев төзегән “Туфан Миңнуллин: Истәлек-хатирәләр, әдәби сәхифәләр” китабыннан алырга туры килде.

Фәнни эшнең өйрәнү объекты – Туфан Миңнуллин, предметы – милләт турында борчылуы.

Фәнни эшнеТ.Миңнуллин публицистикасы белән бәйләүнең сәбәбе: Туфан Миңнуллин турында тагын да күбрәк материал туплау. Фәнни эшнең яңалыгы: Туфан Миңнуллинның милләт дип яшәве, татар буларак горур басып йөрүе. Алга куелган максат һәм бурычларга төрле белешмәләрдән, җыентыктан алган мәгълүматларны анализлау методы белән ирешелде.

Хезмәтнең структурасы кереш, төп өлеш, йомгак, кулланылган әдәбият исемлегеннән гыйбарәт. Төп өлештә дәүләт һәм җәмәгать эшлеклесе буларак язылган мәкалә , статьяларына анализ ясалды, диварларга элеп куярлык гыйбарәләре язып алынды.

Туфан Миңнуллин һәрбер татар кешесен үз милләте өчен җан атарга чакыра. Татар милләте уяу булса, үзен сакласа, башка милләтләр дә яшәячәк ди ул. Әдибебез милли татар моңынын сагая башлавына чын күңелдән борчыла. Моңлы җырларыбызның юкка чыгуын милләткә бик зур минус булуын әйтеп китә

Күп җирләрдә булган, төрле милләт кешеләре белән очрашкан Туфан Миңнуллин милләтләрнең үзләренә булган мөнәсәбәтенә дә игътибар иткән. Аларның туган телләренә булган мөнәсәбәтеннән көнләшкән дә дип әйтергә була. “Дөнья ул – җир шары. Анда татар дип аталган, борынгы мәдәнияте, даны булган, мөстәкыйльлеккә омтылган халык яши. Бүтән халыклар аны белергә һәм танырга тиешләр.

Кайбер надан татарлар: “ Татар теле нигә кирәк, Татарстаннан чыккач ул бернигә дә ярамый”, - дип лыгырдыйлар. Россиядән чыгып киткәч рус, Япониядән киткәч, япон теле дә кирәкми икән ич. Ләкин бер генә урыс кешесе дә, бер генә япон да: “Безнең тел кемгә кирәк?”- дип ахмак сүз сөйләми” (“Татарстан” журналы, 1998, №11,12), [1:126] – дип ачынып яза Туфан Миңнуллин.

Туфан ага Миңнуллин татар булуы белән горурлана. Һәрбер татар кешесенең бурычы: өйдә туган телдә сөйләшү ди. “Татар теле белән кая барып була?” дигән фикергә килүчеләрен тәнкыйтли. “Туган телеңне кимсетү – үзеңне түбәнсетү ул. Кем шуны аңламый, ул – томана, аңгыра, надан, миңгерәү һәм башкалар” [2:408] дияргә дә курыкмый.

Интернет ярдәмендә татар әдәбиятын популярлаштыру

Залялутдинова Камилла, Камалова Азалия

МБОУ “Средняя общеобразовательная школа №135”, г. Казань
Научный руководитель: Ибрагимова Э.И.

XXI гасыр – югары компьютер технологияләре заманы. Бүгенге көндә без үзебезнең тормышны аннан башка күз алдына китерә алмыйбыз.

Татар иҗатчыларының заман белән бергә атлап, электрон массакүләм мәгълүмат чаралары аша да үз әсәрләрен киң катлам укучыга тәкъдим итүләре дә татар әдәбиятын интернет ресурсларын кулланып, өйрәнергә этәргеч бирә. Язучы һәм шагыйрьләрнең рәсми сайтлары, социаль челтәрләрдә үз төркемнәре булдырылуы, моннан тыш, милли газета-журналларыбызның да рәсми сайтлары һәм социаль челтәрләрдә төркемнәре барлыкка килүе әдәбиятны популярлаштыруда һәм безгә татар әдәбияты белән бәйле мәгълүматларны, әдәби әсәрләрне табуда зур ярдәмче.

Татар әдәбиятына багышланган рәсми сайтлар арасында түбәндәгеләр игътибарыбызны җәлеп итте: belem.ru, shigriyat.ru. Мәсәлән, belem.ru сайтында биредә мәгариф өлкәсендәге яңалыклар, бу порталның башка проектлары белән танышырга, әдәби әсәрләр, сүзлекләр һ.б. табырга мөмкин. Шулай ук конкурсларның нигезләмәләре белән танышырга, аларда катнашырга була. Порталның тагын бер уңайлы ягы: биредә төрле фәннәрдән репетиторлар табарга, аларның порталлары белән танышу мөмкинчелеге дә бар.

Укучылар аудиториясенең интернет челтәренә “күчүе” – язучыларның да интернет мохитен үзләштерүенә китерде. Язучылар һәм шагыйрьләр бүгенге көндә актив рәвештә интернет челтәрендә үзләренең шәхси рәсми сайтларын, социаль челтәрләрдә аккаунтларын булдыру белән мәшгуль. Безнең игътибарны Роберт Миңнуллин, Вахит Имамов, Йолдыз Шәрәповаларның бу юнәлештәге эшчәнлекләре җәлеп итте.

Балалар шагыйре Роберт Миңнуллин үзе исән чакта бик актив рәвештә социаль челтәрләрен алып барды, бүгенге көндә аның бу эшен кызы дәвам итә. Бу социаль челтәр – фотосурәт һәм аңа комментарий язудан гыйбарәт. Шагыйрь үзенең сәхифәсендә шәхси фотосурәтләрен һәм аларга кыскача аңлатмалар бирә. Аның сәхифәсендә безнең көндә татар яшьләре арасында популяр булган җырчылар, биючеләр, блоггерлар белән фотосурәтләр дә бар. Шулай ук шагыйрь галимнәр, сәясәтчеләр, укытучылар, укучылар белән очрашулардан мизгелләр белән дә уртаклаша иде. Р.Миңнуллин – селфи остасы да иде. Шагыйрь Татарстан, Казанда һәм, гомумән, татар җәмгыятендә барган һәр вакыйгаларга һәрдаим игътибарлы булды. Бүгенге көндә Р.Миңнуллинның телеграм каналда да сәхифәсе бар.

Бүгенге көндә татар телендә басылучы барлык газета-журналларның да үз сайтлары бар. Биредә, басма вариантта басылган язмалардан тыш, яңа язмалар белән дә танышырга мөмкин. Дөрес, газета-журналларыбызның эчтәлеге төрле. Иң мөһиме – аларның әдәбиятны өйрәнгәндә, матур әдәбият әсәрләре белән таныштыруда уйнаган роле. Бу, әлбәттә, уңай тенденция. Бу җәһәттән, “Казан утлары” журналы, “Мәдәни җомга”, “Шәһри Казан” газеталары сайтларын атап үтәсе килә. Балалар өчен “Сабантуй”, “Салават күпере”, яшьүсмерләр өчен – “Ялкын” журналларының сайтлары мактауга лаек. Биредә әдәби әсәрләр белән танышу мөмкинчелеге шактый киң.

Шул рәвешле, татар әдәбияты бүгенге көндә инде интернетта да үз урынын тапты һәм ул кызу темплар белән үсә, арта бара. Әлеге тенденцияне уңай дип бәялибез, чөнки укучы аудиториясе инде тулысынча интернетка күчеп бара. Шулай да, басма китаплар, дәреслекләр, газета-журналлар турында да онытырга ярамый. Классик белем алу системасы – ул иң ышанычлы һәм эффектив система икәнен хәтердән чыгармыйк.

Г. Ибрагимов әсәрләрендә метафоралар кулланылышы

Смирнова Карина

МБОУ "Средняя общеобразовательная школа №1 им. Героя Советского союза М.С. Фомина", г.Менделеевск
Научный руководитель: Смирнова Г.Р.

Галимҗан Ибраһимов- бай мирас калдырган язучы. Ул- җәмәгать һәм сәясәт эшлеклесе, татар әдәбиятының классигы, милли әдәбиятта романтизмга нигез салучыларнын берсе, әдәбият теориясен һәм тәнкыйтен үстерүгә зур өлеш керткән шәхес, тел, әдәбият, тарих фәннәре өлкәсендә эшләгән күренекле галим һәм мөгаллим. Бүгенге көн укучысы, Г.Ибраһимов әсәрләре аша туган телебезнең никадәр бай, матур һәм аның төзеклеге, камиллеге турында фикер йөр тә ала.Фәнни эшнең максаты:

1.Күренекле галим һәм язучы Галимҗан Ибраһимов иҗаты турында төрле чыганаклардан файдаланып, мөмкин кадәр күбрәк материал туплау һәм өйрәнү.

2. Галимҗан Ибраһимов әсәрләрендә метафоралар кулланылышын билгеләү.

Галимҗан Ибраһимов татар матур әдәбият телен һәм стилен үстерүдә, аны тасвири сурәтләр белән баетуда новатор булып санала. Ул бигрәк тә халык теленең киң мөминлекләреннән файдалана. Аның әсәрләрендә метафоралар бихисап. Сүз остасы буларак Г.Ибраһимов үзенең әсәрләрендә һәрбер сүзнең нечкәлеген, исен, тәмен белеп куллана. Сүз үзендә булган бөтен мөмкинлеклеген образны формалаштыруга юнәлтә. Сүзнең күчерелмә мәгънәсен кулланып образ тудыру алымы әдипнең әсәрләрендә бик еш һәм уңышлы файдаланыла. Аларны куллану максатларын тикшерү- әдипнең стиль үзенчәлегенең бер өлешен ачыклау дигән сүз.

Туган ягы кирәк кешегә (Фәнис Яруллин иҗаты буенча)

Хабибуллин Султан

МБОУ «Гимназия №90», г. Казань
Научный руководитель: Габделхакова Г. Р.

Язучыларның иҗатларын үткәндә, мин, бигрәк тә, аларның кайсы яктан булулары, туган җирләре, бала чаклары турында укырга яратам. Кечкенәдән шигырьләрен, әкиятләрен яратып укыган Фәнис Яруллинның Баулы төбәгендә туганын белгәч, аның иҗаты белән тагын да күбрәк кызыксына башладым. Баулы районы – минем дә туган ягым. Димәк, мин дә кайчандыр Фәнис Яруллин йөргән юллардан, аның таныш сукмакларыннан йөрим.

Безнең эшебезнең максаты – Татарстанның халык шагыйре, Татарстан Республикасының Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, язучы Фәнис Яруллин иҗатында туган як темасының бирелешен өйрәнү. Әлеге максаттан чыгып, түбәндәге бурычлар билгеләнде:

- Ф.Яруллинның тормыш юлы турында гомуми мәгълүмат туплау;
- Фәнис Яруллинның шигырьләре, хикәяләре белән танышу;
- әдип иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү һәм ачыклау.

Тикшерү өчен Ф.Яруллинның “Аерылмасам әгәр” (1968), “Туган ягы кирәк кешегә” (1976), “Шул караш” (1982), “Якты тәрәзәм” (1983), “Кызылъярым” (1985), “Алар да бит һәрчак очышта” (1999), “Шулмы ымсандыра” (2000), “Авылга кайткач” (2001), “Бирешмисең” (2001), шигырьләре, “Туган авылым Кызылъяр”, “Туган ил башланган җир” хикәяләре алынды.

Хезмәтебезгә материалны төрле юллар белән тупладык. Баулы районына кайтып, Фәнис Яруллин эзләре буйлап йөрдек, туган авылы Кызылъярдагы музеенда булдык, Баулы районындагы Фәнис Яруллин исемендәге виртуаль музейны гимназиябезгә чакырдык, аны якыннан белгән кешеләр белән очраштык, язучы турында истәлекләр тыңладык. Шулай ук Сәвия Хәкимова хезмәтләре, газета-журнал материаллары, интернет ресурслар файдаланылды.

Безнең эшебез керештән, ике бүлек, йомгак, кулланылган әдәбият исемлегеннән тора.

“Фәнис Яруллин эзләре буйлап...” бүлегендә якташ әдибебезнең тормыш юлын кыскача яктырттык. Баулы районы Кызылъяр авылындагы “Фәнис Яруллин” музеена “сәяхәт кылдык”.

“Фәнис Яруллин иҗатында туган як темасы” бүлегендә шагыйрьнең шигырләре һәм хикәяләрендәге төп урынны алып торган туган як темасына тукталдык. Иҗат дәрте, яшәү көче биргән туган җир, туган авыл, аның кешеләре белән рухланып яшәү аны яңа иҗат биеклекләренә күтәрә. Шагыйрьнең лирик герое туган якларын, аның табигатен сагынып яши, ул хакта сокланып, рухланып сөйли, үзенең кайгы-шатлыкларын, уңышларын туган ягы белән уртаклаша, яшәр өчен аңардан көч ала, аның үз җанына һәрвакыт кирәклеген тоя, тел ачкычы бирүе өчен рәхмәт укый, туган ягыннан иҗатына илһам, йөрәгенә җылылык, күңеленә яктылык җыя, туган ягы белән халкының аерылгысыз икәнен тасвирлый.

Туган як темасының бирелешен Фәнис Яруллинның хикәяләреннән дә өйрәндек. Өйрәнү объекты итеп “Туган авылым Кызылъяр”, “Туган ил башланган җир” хикәяләрен алдык. Аның әсәрләре аша һәркем туган якның ниндидер серле тарту көчен, сихри романтикасын тоя, шул хиснең чынлыгына, кеше өчен кадерле булуына ышана.

Барыннан да элек, Ф.Яруллинның шигърияте дә, прозасы да аның катлаулы тормыш юлы белән тыгыз бәйләнгән, шагыйрьнең бик күп иҗат җимешләре үз автобиографиясенең турыдан-туры чагылышы булып тора.

Туфан Миңнуллин әсәрләренең теле

Гилазова Ралина

МБОУ «Гимназия №12 с татарским языком обучения имени Ф.Г.Аитовой», г. Казань
Научный руководитель: Валиева М.Н.

Язучының иҗатына анализ бирү, аның стилен өйрәнү авыр һәм катлаулы, күп хезмәт таләп итә торган эш. Иҗат үзе дә бит бик катлаулы процесс. Язучы тасвир итә торган күренешләрне күңел күзе белән күрә белергә, йөрәк җылысы белән тоя белергә тиеш. Ул әйтергә теләгән фикер укучыга да барып җитсен өчен, әдәби әсәрнең, аның теленең сәнгатьчә эшкәртелгән булуы шарт.

Әдәби әсәрнең телен һәм стилен тикшерү сөйләм байлыгына төшенергә һәм матурлыкны тоя белергә юнәлеш бирә. Язучы үзенең иҗатында тел формаларына битараф карый алмый. Әдәби әсәрдән уй, фикер, сүз ярдәмендә телнең төрле формаларына салынып бирелә. Язучының теле күзаллау белән тыгыз бәйләнештә формалаша.

Драматург һәм прозаик Туфан Габдулла улы Миңнуллин 1935нчеелның 25нчеавгустында Татарстан АССРның Кама Тамагы районы Олы Мәрәтхуҗа авылындаколхозчы гаиләсендә туган. Эшебездә якташыбыз Туфан Миңнуллин иҗатының телен өйрәнүне алдык.

“Туфан Миңнуллин әсәрләренең теле?” дигән эшебезнең максаты - Туфан Миңнуллинның проза һәм пьесаларындагы тел стиль чараларын тикшерү. “Өмет” китабыннан “Кәримә әби”, “Беренче апрель” хикәяләрен, “Әлдермештән Әлмәндәр”, “Үзебез сайлаган язмыш” пьесаларын алдым.

Телнең стилистик чараларын һәм аларның кулланышын өйрәнү әһәмиятле мәсьәләләрнең берсе ул. Телдән һәр кеше үзенчә файдалана, аны үз сөйләменә яраклаштыра.

Күреп үткәнебезчә, Туфан Миңнуллин хикәяләрендә күчерелмә мәгънәдәге сүзләрнең, сөйләм чараларының күп төрен куллана, иҗтимагый тормышны, чынбарлыкны сурәтләү, иң күбрәге әйберләрне һәм күренешләрне бер – берсе белән чагыштыру, җанландыру, әдәби сөйләмнең аһәңен күтәрү өчен яңа алымнарга мөрәҗәгать итә. Ул халык теленең киң байлыгын, аның чиксез мөмкинлекләрен күрсәтә. Без карап киткән тел үзенчәлекләре аша, Туфан Миңнуллинның әдип буларак җитешкән дип әйтә алабыз.

Фатих Әмирхан әсәрләрендә искелекнең чагылышы

Зайнуллина Рамиля

МБОУ "Алабердинская средняя общеобразовательная школа", Тетюшский район
Научный руководитель: Гарифуллина Ландыш Ринатовна

«Фатих Әмирхан әсәрләрендә искелекнең чагылышы» темасы буенча тикшерү эшен башлауда Ф.Әмирхан әсәрләренең үзенчәлеге турында язылган мәкаләнең этәргеч булуын әйтеп китәргә кирәк. Шәхес буларак, автор миндә кызыксыну уятты. Бер гасыр элек булган вакыйгаларны бүгенге чор баласы күзлегенән бәялисем килде. Минем игътибарга күләме ягыннан артык зур булмаган "Фәтхулла хәзрәт" һәм "Татар кызы" әсәрләре алынды. Шул әсәрләр буенча фикерләр туды. Язучының башка әсәрләрен укырга дигән максатым куелды.

Мин- 21 нче гасырның алдынгы карашлы баласы. Фатих Әмирхан геройлары белән үземне янәшә куя алмыйм. Бүгенге тормышта диннең ролен уңай бәялим. Яшь буынны тәрбияләүдәге әһәмияте зур. Мәктәпләрдә дин дәресләре укытыла, авыл уртасында мәчеттән азан тавышы яңгырый. Алдынгы карашлы муллалар авыл халкын әхлаклы, әдәпле, динле итү юлында күп көч куя. Кызлар һәм малайларга караш тигез, хөрмәтле. Мин укыган әсәрләрдә моның капма-каршысы.

Авторның әсәрләрен тәнкыйть күзлегеннән бәяләдем. Бүген дә актуальлеген югалтмаган әсәрләр булуын ачыкладым. Ф.Әмирхан иҗатында татар тормышын яңарту һәм хатын-кызның бәхете темасын яктырткан әсәрләрнең булуы әһәмияткә ия. Димәк, язучы үз чорының каршылыгын күргән, бу проблемадан чыгу юлын табарга теләгән.

Нәтиҗә ясап шуны әйтергә телим, тарих ул вакыйгалар гына түгел. Тарих ул кешеләр язмышы, шул чорда иҗат иткән әдипләр язмышы да. Татар халкының күренекле язучысы Фатих Әмирхан әсәрләренең үлемсезлеге- аның миллилегендә, халыкчанлыгында...

Татар халкының хәрәкәтле уеннары

Залялиева Зиля

МБОУ “Алабердинская средняя общеобразовательная школа”, Тетюшский район
Научный руководитель: Гарифуллина Л.Р.

"Татар халкының хәрәкәтле уеннары" дигән тема тормышта әһәмияте зур булган мәсьәләгә - балалар тәрбияләү өлкәсенә керә. Замана баласын халык авыз иҗаты әсәрләренә тарту- тәрбия өлкәсендә уңышлы алым булып санала. Шуның нигезендә буш вакытларында гаджетлар белән генә мавыкмыйча, зиһен, сәламәтлек, дуслыкка нигезләнгән хәрәкәтле уеннарны өйрәтү әһәмиятле. Милли фольклорның бер төре булган уеннарны саклап кала алсак , бу үткәннәр белән киләчәк арасындагы күперне ныгыту булачак.

Бала күңеленең иң матур, истәлекле мизгелләрен мәңгеләштерү өчен уеннарның роле зур.Әти – әниләрнең, әби-бабайларның кечкенә вакытларын искә төшереп сөйли торган сүзләрендә “Без мондый уен уйный идек, тегене уйный идек” дигәндә, күзләрендә балачакның матур хатирәләре күзәтелә. Олылыр телендә “Сез уйный да белмисез бит. Телефонда, компьютерда утырасыз” дигән сүзләрне еш ишетәбез.

“Без барыбыз да балачактан”,-дигән атаклы язучы Экзюпери. Кем генә булса да – язучымы, укытучымы, әллә гади бер эшчеме – күңеле белән һәркем балачакка еш әйләнеп кайта. Ә балачакның иң истәлекле, иң кызыклы әйбере ул – уеннардыр, мөгаен. Уеннар – балаларны тормышның җайсызлыкларына бирешмәскә, уңышсызлыкларга җебеп төшмәскә өйрәтә. Без кече яшьтән үк төрле уеннар белән сыналып ныклыкка өйрәнәбез. Әти-әниләр без мәктәп һәм балалар бакчасыннан кайткач, өйдә булган вакытны файдалы үткәрү өчен күп көч куялар. Иң күп игътибар бирелгәне- безне компьютер һәм телефоннан аерып алырга төрле юллар сайлыйлар.

Һәр халык тәрбия өлкәсендә тәҗрибәгә һәм традицияләргә ия. Һәр киләчәк буын бу мирастан файдалана һәм аны баета. Бу табигый һәм закончалыклы күренеш. Татар халкының тарихы, гореф – гадәтләре, традицияләре, көнкүреше һәм тел үзенчәлекләре халык уеннарында искиткеч чагылыш таба. Халык уеннары – җитезлеккә, көчкә, зирәклеккә сынау ул. Аларда халыкның гасырлар буена тупланган традицияләре буыннан буынга бирелә. Халык уеннары һәрвакыт актуаль, чөнки алар үткәннәр аша кешенең киләчәгенә юнәлдерелә. Уеннар балалар тәрбияләүдә халыкның гасырлар буена килгән традицияләрен һәм әһәмиятле таләпләрен үз эченә ала. Балалар фольклоры озын гомерле, гади һәм эстетик яктан югары баскычта тора.

Йомгаклап шуны әйтергә телим: бу уеннар бездән тырышлык, җитезлек, осталык таләп итә. Уенда катнашу тормыш тәҗрибәсен баетырга сәләтле, нинди дә булса характерлы сыйфат тәрбияләү чарасы буларак та яшәргә хаклы. Күп уеннар физик көч, җыр-биюгә осталык та сорый. Шуңа күрә, тәрбия чарасы буларак, уен балаларның төрле яктан үсүенә, үзгәрүенә ныклы этәргеч булып тора: аларда кумәклек, ярдәмләшү, шәфкатьлелек, кушканны үз вакытында һәм җиренә җиткереп үтәү шикелле гүзәл сыйфатлар белән бергә милли үзаң үсүенә дә йогынты ясый.

Татар мәгарифе тарихында Вафа Бәхтияровның роле

Ахатова Айгиза

МБОУ «Татарская гимназия №1 имени Г. Тукая», г. Казань
Научный руководитель: Хуснутдинова Э.Р.

Диңгезләргә юл чишмәләрдән башланган кебек, кеше дә үз туган ягын белергә, аны өйрәнергә тиеш.Гимназиядәге“Туган якны өйрәнү” музее белән берлектә Казан шәһәре Г.Тукай исемендәге 1 нче татар гимназиясенең (элеккеге 35 нче татар мәктәбенең) беренче укытучысы Вафа Бәхтияров буенча тикшерү эше алып бардык.

Хәзерге вакытта Казан шәһәре җитәкчелегендә Яңа бистәне төзекләндерү планы карала.Шуңа күрә алынган теманы актуаль дип саныйбыз.Теманың өйрәнелү дәрәҗәсе:Яңа бистә тарихчы Р.Фәхретдинов, Р. Әмирхан тарафыннан шактый өйрәнелсә дә, бистәнең В.Бәхтияров тормышы белән бәйләнешенә игътибар итүчеләр аз.Эзләнү-тикшерү эшенең максаты-Яңа бистәне төзекләндерү программасына үзебезнең тәкъдимнәребезне җиткерергә, бистәнең милли йөзен сакларга; Казанның туристлар картасында Яңа бистәдә Вафа Бәхтияров белән бәйле урыннар булдырырга. Эзләнү-тикшерү эшенең төп бурычы- татар халкы тарихында Яңа бистәнең ролен ачыклау, татар мәгарифе тарихында Вафа Бәхтияровның әһәмияте, Вафа Бәхтияровның эшчәнлегенә күзәтү ясау. Фәнни эшне язганда, Р.Әмирханов, Р.Ф.Исламов, И.Г.Гомәров, Галимҗан Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты мирасханә язмалары, интернет челтәре материаллары кулланылды. Фәнни эшнең гамәли әһәмияте: Яңа бистәне төзекләндерү программасында аның милли-тарихи йөзен чагылдыру, Яңа бистәдә Вафа Бәхтияровка бәйле урыннар булдыру. Вафа Бәхтияровны өйрәнү, туризм, Казан тарихы белән кызыксынучыларга безнең хезмәтебез файдалы булыр дип өметләнәбез.

Әлеге хезмәтебездә без В.Бәхтияровның татар мәгарифе тарихындагы ролен билгеләргә тырыштык һәм түбәндәге нәтиҗәләргә килдек.XX гасыр башында татар шәкертләре милли мәгариф системасын үзгәртү, дини дәресләр белән беррәттән, дөньяви фәннәр укыту, мәдрәсәләрнең эчке тәртипләрен заманчалату кебек таләпләр белән чыгалар. Әлеге хәрәкәтнең идеологы, төп җитәкчесе – Ф.Әмирхан була. Бу оешмада Вафа Бәхтияров та катнаша. Гомумән,“ислахчылар”татар тормышына яңалык-үзгәрешләр кертүдә зур роль уйныйлар Уку-укыту өлкәсендә барган каршылыкларга карамастан, 1917 нче елгы инкыйлабка кадәрге чорда татар мәгарифе үсә.Татар сәүдәгәрләре ярдәмендә барлыкка килеп, халыкка хезмәт иткән мәктәпләр, мәдрәсәләр – татар халкының зур казанышы. .Татар теле дәүләт теле дәрәҗәсенә күтәрелә һәм мәктәпләрдә укытыла, махсус курслар оештыралар.

В. Бәхтияров озак еллар дәвамында мөгаллимлек итә, Яңа бистәдә 1917 нче елда ачылган татар мәктәбенең беренче директоры булып эшли.100 еллык тарихка ия булган 1нче татар гимназиясе тарихы Вафа Бәхтияровка барып тоташа. “Әлислах” газетасының рәсми редакторы Вафа Бәхтияров дусты, шагыйрь Габдулла Тукайга бәйле хатирәләрне мәңгеләштерүдә зур роль уйный. Аның истәлекләре шагыйрьнең Казан чоры тормышын тирәнрәк күзалларга мөмкинлек тудыра. Шул ук вакытта XX гасыр башында татар халкы мәдәниятен, мәгърифәтен үстерүгә зур көч куйган Вафа Бәхтияровның шәхесе, эшчәнлеге турында тирәнрәк өйрәнүләр сорала.Безнең уебызча, бөек шагыйребезнең тормышын өйрәнеп, аның турында кыйммәтле истәлекләр калдырган, татар мәгарифе, журналистикасы өлкәсендә хезмәт иткән якташыбыз, гимназиябезнең беренче директоры Вафа Бәхтияровның исемен мәңгеләштереп, Яңа бистәдә элмә такта булырга тиеш!

Фронтовик-шагыйрь Фатих Кәрим шигырьләрендә һәм поэмаларында бала образы

Даешева Амина

МАОУ «Лицей № 131», г. Казань
Научные руководители: Айнуллова Г. Н., Шайхуллина Л. К.

1941 елда сугыш башлангач, халык белән беррәттән, язучылар да сугышның алгы сафында булдылар. Ватан өчен изге көрәшкә күтәрелгән кешеләр арасында шагыйрь Фатих Кәрим дә бар иде. Ул сугышның беренче көннәреннән үк ялкынлы шигырьләр иҗат иттте. Аның һәр шигырендә җиңүгә ышаныч, фашизмга чиксез нәфрәт, Туган илгә мәхәббәт яңгырый. Фатих Кәрим – әдәбиятыбызда тирән эз калдырган шагыйрьләрнең берсе буларак билгеле. Шагыйрьнең сугыш чоры иҗаты әдәбият галимнәре тарафыннан өйрәнелсә дә, әлеге тема бүгенге көндә дә актуаль булып кала. Ф.Кәрим шигырьләре безне туган илебезне яратырга, авырлыкларны җиңәргә, батырлыкка, кыюлыкка өйрәтә.

Эшнең гомуми максаты - Ф.Кәрим шигырьләрендә һәм поэмаларында бала образын күрсәтү. Бу теманың актуальлеге: сугыш чоры балаларының җиңүне якынайтудагы роле, гөнаһсыз сабыйларның фашизм корбанына әйләнүе. Проблемасы: фашизмның балаларга күрсәткән җәбер- золымын ачу.бала язмышы, кайсы гына чорны алсак та, беркемне дә битараф калдырмаган.

Бик күп татар язучылары Бөек Ватан сугышында катнашкан. Кайберләре туган илгә әйләнеп кайткан, ә инде күпләр геройларча сугыш кырларында һәлак булган. Фатих Кәрим әнә шундыйлардан.

Батыр сугышчы, талантлы әдип булуы белән бергә, Фатих Кәрим татар балалар әдәбиятына үрнәк, балаларын яратучы ата буларак та кереп калды. Аның кызы Адага язган хатында бу ачык чагыла.

Балаларны яратканга, үз балаларын бик сагынганга күрәдер аның шигырьләрендә, поэмаларында бала образы зур урын алып тора.

Фатих Кәрим озын фронт юлы үтә. Җиңү бәйрәменә санаулы көннәр калганда, 1945 нче елның 19 февралендә Пруссия җирендә геройларча һәлак була. Аңа үлгәннән соң, 1нче дәрәҗә Ватан сугышы ордены бирелә.

Безнең көннәрдә Фатих Кәримнең исеме мәңгеләштерелгән: Казаныбызның бер урамы Фатих Кәрим исемен йөртә. Ә инде аның әдәби мирасы безнең күңелләрдә саклана.

Ф. Кәрим поэзиясе – якты, саф һәм патриотик тойгылар поэзиясе. Ул бай, күпьяклы татар поэзиясендә иң күренекле урыннарның берсен тота. Аны халык мәңге онытмаячак! Аның батырлыгы безнең күнелләрдә мәңге сакланачак!

Якташ язучылар иҗатында фразеологик әйтелмәләр

Мухарлямова Зухра

Кукморская средняя школа №3, г. Кукмор
Научный руководитель: Бариева Д.Т., Хасанова Г.Г.

Тикшеренү эшенең максаты: Якташ язучылар иҗатындагы фразеологик әйтелмәләрнең мәгънәсен ачыклау. Шуның нигезендә фәнни-тикшеренү эшенең түбәндәге бурычлары билгеләнде:

1. “Якташ язучылар” дәреслек-хрестоматиясендә бирелгән әсәрләрдән өзекләр белән танышу;
2. фразеологик әйтелмәләрне туплау;
3. фразеологик әйтелмәләрнең мәгънәләрен ачыклау.

Эш барышында дәреслек-хрестоматиядә бирелгән әсәрләр белән танышып чыгылды һәм максатка ирешү өчен М. Насыйбуллин, Г. Морат, Ә.Юныс, Ш. Мостафиннарның әсәрләрендә бирелгән фразеологизмнар алынды. Бу фразеологизмнарның мәгънәләре сүзлекләр ярдәмендә аңлатылды; язучыларның телдә инде кабул ителгән тотрыклы гыйбарәләр белән генә эш итеп калмыйча, телне баетуга үзлзреннән дә зур өлеш кертүләре ачыкланды. Мондый фразеологизм тикшеренү эшендә берәү генә булса да, без аны “автор фразеологизмы” дигән исем астында бирдек.

Түбәндәге нәтиҗәләргә киленде:

1. Язучылар үзләренең әсәрләрендә фразеологизмнарны предметның, затның эш-хәрәкәтен, торышын, халәтен, билгесен белдерү чаралары буларак кулланалар.
2. Фразеологизмнар үзләренең кызыклыгы һәм серлелеге белән җәлеп итәләр. Алар кыска һәм оста әйтеләләр, үткен һәм образлы сүзләрдән торалар.

Әдәби әсәрнең телен баетуда төп рольне уйныйлар.

Туган авылымның микротопонимиясе

Сабирова Рамиля

МБОУ "Алабердинская средняя общеобразовательная школа", Тетюшский район
Научный руководитель: Гарифуллина Л.Р.

"Зур Әтрәч авылы микротопонимиясе"н өйрәнгәндә , план буенча эш алып барырга туры килде. Беренчедән, теоретик белемне ныгыту өстендә өстәмә курс булдырылды. Укытучым белән берлектә "Лексика" курсыннан башлап кабатлаулар алып барылды.

Туган якның ономастикасын өйрәнүнең мәктәп практикасы өчен дә әһәмияте зур. Бу теманы өйрәнеп, таныпбелү сәләтен, активлыкны һәм мөстәкыйллекне үстереп, фәнни кызыксынуны тагын да арттырып була.Димәк,туган авылга, туган якка, туган телгә һәм туган илгә тирән мәхәббәт хисе дә арта дигән сүз.

Эш барышында, авылның топонимиясен өйрәнеп, өлкән буын вәкилләре белән тыгыз элемтә урнаштырылды;

Зур Әтрәч авылының музей архивын белән танышу булды;

"Мең өйле Шонгаты" яки "Әтрәч кенәзлеге" тарихы китабының авторы Вәлиев Мөнир абый белән әңгәмәләр алып барылды.

О.Раин «Слева от солнца» - произведение о подростках моего времени

Султанова Аделина

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова», г.Казань
Научный руководитель: учитель русского языка и литературы высшей категории Насибуллина Люция Мударисовна

Новизна нашей работы проявляется в раскрытии внутреннего мира героя произведения Генки – подростка нашего времени в произведении О. Раина «Слева от солнца».
Цель работы: исследовать образ главного героя в книге О. Раина «Слева от солнца».
Задачи:
- изучить тему и композицию произведения;
- проследить сюжетную линию;
- проанализировать образ главного героя.

Объект исследования – книга Олега Раина «Слева от солнца».

В ходе исследования мы пришли к следующим выводам:

1. Главная тема произведения - жизнь современных подростков, становление их личности, формирование характера, умения преодолевать жизненные препятствия, делать выбор и отвечать за свои поступки. К такому выводу мы пришли, проанализировав образ главного героя.
2. Произведение состоит из 4-х частей и эпилога. Каждая часть – повествование о каком-то периоде жизни главного героя, в процессе которой меняется нравственный облик подростка, его жизненные ценности.
3. Генка – образ обычного современного подростка, который в начале произведения живёт в своём виртуальном мире, не задумываясь о своих поступках, и, лишь оказавшись волею случая в деревне у бабушки и дедушки, меняется в лучшую сторону, и раскрывает свои лучшие нравственные качества.

Не зря в эпилоге Олег Раин пишет: «… сердце находится слева от солнца, а родина - справа. И то и другое всегда рядом. Стоит только протянуть руку…» На наш взгляд, название произведения выражает основную идея произведения: будь внимательнее к себе и к окружающим, к своим чувствам, живи настоящим, живи сердцем: «Зорко одно лишь сердце. Самого главного глазами не увидишь». (Антуан де Сент–Экзюпери «Маленький принц»).

Роль нарядов в создании образа Скарлетт в романе Маргарет Митчелл «Унесенные ветром»

Гибадуллина Зарина

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова», г.Казань
Научный руководитель: учитель русского языка и литературы Курбангалина Алина Тахировна.

Мы рассмотрели наряды главной героини романа Маргарет Митчелл «Унесенные ветром» Скарлетт О'Хара как одну из важных портретных характеристик и пришли к выводу, что каждое платье говорит о своей героини так, что не может сказать ни один персонаж.

Как часто упомянутое вскользь название одежды или всего лишь небольшой детали туалета отражает целый мир литературного персонажа. Одежда издавна указывала на национальную и сословную принадлежность человека, его имущественное положение и возраст, что доносилось до окружающих цветом и качеством ткани, орнаментом и формой костюма, наличием или отсутствием деталей и украшений.

Первое платье, в котором предстает перед нами героиня романа Скарлетт О'Хара - пышное, легкое, девичье. Оно символизирует ее юность, легкость и беззаботность.

Второе платье – свадебное. Оно ей совершенно не по размеру, как и сам брак. Оно не ее, сшитое не дня нее. Как и ее муж, он не создан для нее. Это платье символизирует не ту жизнь, о которой Скарлетт мечтала.

Траурный наряд Скарлетт угнетает ее, ведь в душе нет скорби о муже, она готова снова жить, а не пребывать в трауре. Она совершенно себе не нравится в черном цвете. Но Скарлетт вынуждена носить траур в угоду общественному мнению.

Военные и послевоенные наряды Скарлетт говорят о тяготах жизни, голоде, нищете.

Зеленое платье Скарлетт, сшитое из маминых портьер стало культовым в образе Скарлетт. Именно это платье ярче всех других нарядов раскрывает ее образ, говорит о ее смелости, умению жить вопреки, способности найти выход из любой сложной ситуации, об умении не сдаваться и бросить вызов судьбе.

Платья миссис Батлер символизируют ее новую, богатую жизнь. Скарлетт снова прелестно выглядит, она довольна своим отражением в зеркале. И это наряды взрослой женщины, сумевшей с достоинством пройти через все трудности.

На протяжении всего романа наряды Скарлетт отражают все этапы ее жизни, этапы становления ее личности и ярче всего передают читателю эпоху, дух того времени.

Маргарет Митчелл в своем романе «Унесенные ветром» уделяет большое внимание нарядам своей главной героини Скарлетт О'Хара и каждое платье, каждая шляпка, каждая деталь нарядов Скарлетт стали неотъемлемой частью ее бессмертного образа.

Изображение мира детства в романе Н.Харпер Ли «Убить пересмешника»

Нутфуллина Айгуль

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова» Московского района, г.Казани
Научный руководитель: учитель русского языка и литературы Ахметгалиева Алсу Рамазановна

Тема детства звучит во многих произведениях писателей XIX века, XX века, продолжают к ней обращаться и современные писатели, так как познание внутреннего мира ребенка играет важную роль в процессе его воспитания. Это объясняет **актуальность нашей работы.**

Цель исследования – рассмотреть способы и приемы изображения мира детства, представленного в романе Н. Харпер Ли «Убить пересмешника». В соответствии с целью были поставлены следующие **задачи:**

- познакомиться с биографией автора Н.Харпер Ли;
- изучить историю создания романа «Убить пересмешника»;
- проанализировать приемы и средства, через которые автор изображает мир детей.

Объектом нашего исследования является роман Н.Харпер Ли «Убить пересмешника». Книга стала бестселлером, была опубликована в 1960 году, а в 1961 году автор получил Пулитцеровскую премию. Роман был переведен на 50 языков. **Предметом** анализа стали средства и приемы, посредством которых автор передает мир ребенка.

В ходе работы были использован описательный **метод работы.**

Работа имеет **практическую значимость.** Выводы и материалы исследования могут быть использованы на уроках литературы, классными руководителями во время проведения родительских собраний.

В ходе нашего исследования были сделаны следующие выводы. Во-первых, создавая мир детства, автор использует следующие художественные средства: повествование от первого лица, говорящие имена, диалог, вопросительные предложения, реминисценцию, образы-символы, антитезу, сравнение.

Во-вторых, дети в романе выступают как «человеческая ценность», ведь они глубже других воспринимают информацию.

В-третьих, тема детства воспитательный характер для взрослых и детей.

В заключение важно отметить, что у детей свои мысли, разные способы восприятия ситуаций, поэтому важно не навязывать, а лишь направлять их на верные размышления, давать им мудрые советы, исходя из своего жизненного опыта. Уважение друг к другу – основа любых отношений.

Репрезентация феномена жизнестойкости в романе Г.Яхиной «Зулейха открывает глаза»

Бадрутдинов Ранис

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова», г. Казань
Научные руководители: учитель биологии Мифтахова Камила Габдрауфовна,
п.д.о. высшей категории Агзамова Динара Рустэмовна

Роман Г.Яхиной «Зулейха открывает глаза» принес славу своему автору как мастеру пера, вызвал многочисленные дискуссии, был либо тепло принят, либо жестко раскритикован читателями, экранизирован и представлен в виде сериала телеканалом Россия в 2020 году. В любом случае он оставил свой след в современном литературном процессе и мало кого оставил равнодушным. Драматичная судьба Зулейхи, как судьба всего народа, проживавших в первой трети XX века, живописно предстали в романе во всем многообразии образов, художественных красок, трагических переплетений и роковых обстоятельств.

Роман «Зулейха открывает глаза» исследовали и с точки зрения культурно-этнографического компонента (Э.Ф.Тугушева), мифопоэтики (Д.А.Щукина), системы хронотопов (А.Н.Набиуллина), своеобразия женского характера (Чочтаева М.Ю.) и других аспектов. На наш взгляд центральным компонентом романа является феномен жизнестойкости, который можно назвать базисным элементом в представлении тех или иных образов романа. Анализ феномена жизнестокойсти в произведении Г.Яхиной видится **актуальным** с точки зрения понимания универсальных и психологических парадигм героев данного текста. Поэтому анализ произведения представлен именно в психологическом контексте.

Цель исследования: рассмотреть репрезентацию феномена жизнестойкости в романе Г.Яхиной «Зулейха открывает глаза».

Задачи:

1. Систематизировать материал по данной теме;
2. Описать феномен жизнестойкости в психологическом аспекте;
3. Раскрыть семантику феномена жизнестойкости в структуре романа Г.Яхиной.

Новизна исследования в отсутствии исследовательских работ по данной теме.

Теоретическая значимость работы: психологические аспекты теории феномена жизнестойкости обогащают литературоведческий анализ, задают вектор новых междисциплинарных исследований.

Практическая значимость исследования: результаты работы можно использовать в психологическом практикуме и при знакомстве с произведением Г.Яхиной «Зулейха открывает глаза» в старшей школе.

В ходе проведённого исследовании мы пришли к следующим выводам.

Во-первых, феномен жизнестойкости в романе Г.Яхиной «Зулейха открывает глаза» разделяет героев на виктимных и не виктимных, способных переносить многочисленные испытания и при этом развиваться как личности, либо подвергаться диструкции под действием внешних негативных факторов.

Во-вторых, конструкт жизнестойкости, состоящий из трех элементов (вовлеченности, контроля принятия риска) в полной мере показывает характеры главных героев Зулейхи и Игнатова, как сильных личностей, способных выживать, идти вперед несмотря ни на что.

В-третьих, репрезентация феномена жизнестойкости в романе Г.Яхиной выполняет аксиологическую функцию, выступая в роли необходимого внутреннего ресурса героев для выживания в сложных условиях и раскрывая их эмоциональный интеллект.

Образ степи в русской поэзии

Виноградова Жанна

МБОУ "Школа № 43" Ново – Савиновского района г.Казани РТ,
Научный руководитель: Багавиева Лилия Данисовна, учитель родного языка и литературы 1 квалификационной категории

Образ степи в прозе и поэзии представляет особую ценность для широкого круга общественности, так как данный образ – символ нашей малой родины.

Степи – это особый уголок природы. Степь красива в любое время года, но особенно весной и летом. Пожалуй, нигде не увидишь таких сопок, чистого ясного неба, ярких красок полевых цветов, как в наших степях. Невозможно оторвать глаз от красных сережек саранок, желтых маков, белых бутонов Марьиных кореньев.

Научно-практическая значимость нашей работы заключается в выявлении языковых особенностей концепта «степь» в произведениях . Кроме того, материалы нашей работы можно использовать на уроках литературы и краеведения, в кружковой работе.

Цель работы - проанализировать обращение поэтов XIX века к рождественской теме, обобщить полученные результаты .

Цель работы определила постановку следующих **задач**:

1. Изучить художественную и научную литературу, посвященную образу степи в русской литературе.
2. Рассмотреть понятие «степь», углубить знания степь – как природная зона.
3. Прочитать и проанализировать произведения таких известных русских поэтов, как И.А.Суриков, П.А.Вяземский.
4. Обобщить полученные результаты и сделать выводы.

Объектом исследования являются произведения авторов XIX века И.А.Сурикова, П.А.Вяземского.

Предметом исследования являются сюжеты рассматриваемых произведений, образ степи.

Методами исследования в нашей работе являются анализ и сопоставление.

Данная научно – исследовательская работа состоит из введения, основной части, выводов и списка литературы.

Изучив и проанализировав произведения П.А.Вяземского «Степь» и И.З.Сурикова «Степь» мы видим, что данная тема была очень актуальна, было создано много стихотворений, и сегодня трогающих душу читателя. Несмотря на различное описание степи в произведениях данных авторов, у всех у них она описана особенно, неповторимо. Каждый из поэтов видит ее красоту по-своему. Авторы произведений используют практически все существующие средства художественной выразительности. Несмотря на то, что степи пустые, голые, немые, там ни души, она все равно нам дорога, близка, это - частичка России. Нам необходимо видеть и уметь ценить неприметную красоту, богатство и особенное очарование степи. Должны беречь, приумножать это богатство и красоту для будущих поколений.

Особенности перевода «Письма Татьяны к Онегину» на английский язык с точки зрения словообразования и стилистической окраски слов (по роману А.С.Пушкина «Евгений Онегин»)

Илалова Амелия

МБОУ «Многопрофильный лицей №185»
Научные руководители: Валиева Р.И., Мингазова А.М.

Актуальность данной работы обусловлена отсутствием в научной и учебной литературе результатов сопоставительного анализа особенностей лексики романа «Евгений Онегин» в его англоязычном переводе.

Целью нашего исследования является анализ перевода «Письма Татьяны к Онегину» зарубежным переводчиком Ч.Джонстоном с точки зрения словообразования и стилистической окраски лексических единиц. Данное письмо в романе играет большую роль в развитии сюжета и раскрытии характера главной героини. В нем раскрываются ее романтичность и в то же время решительность, а где-то чувствуется и противоречивость. Ведь вряд мы смоли бы представить нежный, женственный и романтичный образ Татьяны без ее искренней и проникновенной исповеди.

Стимулом к разработке данной темы послужил и тот факт, что письмо Татьяны содержит много информации и придает особую душевность роману.

Материалом для исследования стали тексты оригинала и перевода «Письма Татьяны к Онегину» на английский язык. Перевод Ч.Джонстона представляет для исследования особый интерес, поскольку он наиболее точно передал изящество, размер, ритм и мелодику пушкинского стиха. Его версия признаётся всеми одной из самых удачных, отличается лёгкостью в чтении, и в настоящее время является одной из наиболее распространенных и читаемых среди англоязычной аудитории.

Научная новизна исследования заключается в том, что в своей работе я попыталась провести сопоставительный анализ лексики в переводе «Письма Татьяны к Онегину» Ч.Джонстона. Также я исследовала особенности восприятия смысла текста этим переводчиком. Привела отрывки из перевода на английский язык.

При анализе я детально проанализировала лексику текста оригинала, а затем сопоставила ее с переводом.

Решение в процессе исследования поставленных задач позволило мне прийти к следующим выводам:

1. При переводе Джонстон использует слова, образованные несколькими способами словообразования: суффиксальным, приставочным, словосложением.
2. Передача ритма, мелодики пушкинского стиха достигается у Джонстона использованием одних и тех же морфем: «ion» (9 раз), «ing» (11 раз), «ly» (4 раза), «ful» (3 раза), «un» (2 раза), «ous» (1 раз), «in» (1 раз), «ance» (1 раз), «er» (1 раз), «ian» (1 раз).

   Я выявила 8 групп перехода лексики из одной сферы употребления в другую:

1) устаревшая→ нейтральная; 2) нейтральная→ устаревшая; 3) книжная→ нейтральная; 4) нейтральная→ книжная; 5) устаревшая→ разговорная; 6) устаревшая→ нейтральная; 7) просторечная→ нейтральная; 8) разговорная→ нейтральная.

Итак, не все русские слова с точки зрения стилистической окраски имеют абсолютные соответствия в переводе Джонстона. Тем не менее, этот переводчик наиболее полно уловил мысли поэта и умело уложил их в ритм английского стиха.

Образ Волги в русской поэзии

Кирягина Полина

МБОУ "Школа № 43" Ново – Савиновского района г.Казани РТ,
Научный руководитель: Багавиева Лилия Данисовна, учитель родного языка и литературы 1 квалификационной категории

Россия богата реками, много среди них полноводных, глубоких, протяжённых, но именно Волга стала символом нашей страны. В имени Волга есть, несомненно есть что – то чудодейственное богатырское; в этом имени и сладкозвучная песнь, и могучая былина, и в то же время правда жизни, и как бы олицетворение великого праведного труда и терпения нашего народа. Не даром преисполнены наши народные песни памятью о Волге, и она, катя свои рабочие волны чуть ли не вдоль всей европейской части царства русского, заливает их в песню народную и много раз слышится в ней. Не пересчитать у нас других больших рек, хотя и поменьше Волги, но не дано им хвалебных, ласкательных названий, тогда как к Волге применены они все.

Цель работы - проанализировать обращение поэтов к образу Волги, обобщить полученные результаты .

Цель работы определила постановку следующих **задач**:

1. Изучить художественную и научную литературу, посвященную образу Волги в русской литературе.
2. Рассмотреть понятие «Волга», углубить знания.
3. Прочитать и проанализировать произведения таких известных русских поэтов, как Н.А.Некрасов и В.С.Высоцкий.
4. Обобщить полученные результаты и сделать выводы.

Объектом исследования являются произведения таких авторов, как Н.А.Некрасов и В.С.Высоцкий

Предметом исследования являются сюжеты рассматриваемых произведений, образ Волги.

Методами исследования в нашей работе являются анализ и сопоставление.

Данная научно – исследовательская работа состоит из введения, основной части, выводов и списка литературы.

Изучив и проанализировав произведения В.С.Высоцкого и Н.А.Некрасова мы видим, что данная тема была очень актуальна, было создано много стихотворений, и сегодня трогающих душу читателя.

Волга – великая русская река. Вся наша страна в своём многообразии и величии, отражается в Волге. Волга навечно останется символом России, символом Родины. Удивительная красота Волги, её многообразие во всех проявлениях – от природных ландшафтов до исторических событий - не перестанет быть для русского человека прекрасным, величественным, загадочным. А для литераторов - источником вдохновения. Волга словно волшебная, она не только вдохновляет, она завораживает. Увидев удивительные пейзажи, душа разворачивается, и поэтические строчки сами собой приходят на ум. Ничего бы всего этого не было, если бы когда-то из маленького родничка не разлилась эта замечательная, обворожительная река – Матушка Волга. Остаться равнодушным к Волге просто не возможно, поэтому поэты пишут необыкновенные, захватывающие душу стихи.

Энциклопедия слова «Мама»

Спатарь Степан

МБОУ «Лицей №2», г. Чистополь, 5А класс
Научный руководитель: учитель русского языка и литературы Муртазина Лилия Агзамовна

Цель исследования: выяснить происхождение слова «мама».
Объект исследования: слово «мама»
Предмет исследования: происхождение слова «мама».
Гипотеза: предполагаю, что слово «мама» возникло из детского лепета.
Задачи исследования:
1. Изучить литературу о происхождении слова «мама».
2. Провести мини-исследование происхождения слова по разным словарям.
3. Интервьюировать учащихся о значении слова «мама».
4. Раскрыть чувства к маме через творческие работы школьников.

Методы исследования: наблюдение, изучение литературы, интервьюирование, методы теоретического анализа и синтеза, творческая работа.

"Мама" - первое слово человека, который только что явился в мир. Считается, что слово МАМА относится к той группе слов, которые появились еще до возникновения у людей членораздельной речи. Эти слова происходят из детского лепета и обозначают важнейшие для каждого человека понятия.

Слог "ма" - самый простой из того, что может выговорить младенец. Выяснила, что слово МА могло обозначать?

ВЫВОД: МА (на пра древнем языке) – Питание, первичной жизни. Значение слова «мама» во всех словарях:в словаре Ефремовой, в словаре Ушакова, в словаре Ожегова,в словаре Даля.

Узнал произношение слово «мама» других странах.

Русские дети называют мать – «мама», маленькие французы – «маман», немецкие ребята – «мама», английские – «моми», китайские – «мама», корейские – «омма».

Слово «мама» можно увидеть в названиях произведений литературы, в названиях газет, журналов, в названиях картин художников, в названиях художественных фильмов, в иллюстрациях, рисунках, в русском фольклоре: в пословицах и поговорках; легендах, сказках, в народных песнях.

27 ноября 2012 года - международный праздник День матери. Среди многочисленных праздников, отмечаемых в нашей стране, День матери занимает особое место.

Мы узнали, что **слово «мама» кроме прямого значения имеет и переносное:**

Слово «мама» встречается в географических названиях: Мама – посёлок городского типа, центр Мамско - Чуйского района Иркутской области. Мама – река в Бурятии и Иркутской области, левый приток реки Витим. Длина 406 км.

Синонимы - слова, различные по написанию но одинаковые по смыслу

В словаре русских синонимов мы прочитали более **50 синонимов слову «мама».** Среди них есть такие как: матерь, матушка, мамаша, матка, родимая, родительница; источник, мамка.

Антонимы – слова, различные по звучанию и написанию, имеющие прямо противоположные значения

А вот **антонимов слову «мама» мы нашли всего два.**

Мама – мачеха, папа (частично)

Слово «мама» в пословицах и поговорках русского народа

С незапамятных времен люди используют в своей речи пословицы – небольшие мудрые изречения, имеющие поучительный смысл.

Мы нашли много пословиц о маме. Внимательно прочитав их, мы поняли, что все пословицы можно разделить на группы по разным признакам:

Пословицы о святости, сверхъестественных способностях матерей

Материнское благословение на воде не тонет, на огне не горит.

О значимости матери в жизни каждого человека

Без отца – полсироты, а без матери и вся сирота.

Слово «мама» в творчестве детей

Мы узнали, что слово «мама» кроме прямого значения имеет и переносное:

Киев - мать городов русских.

Повторенье - мать ученья.

Мать – сыра Земля.

Мы узнали, что слово «мама» можно увидеть в названиях журналов, книг, фильмов.

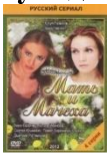

Загадки про "маму"

Борщ в тарелке вкусный самый,
Так готовит только… (мама)
Тем детишкам стыд и срам,
Кто своих обидел… (мам)
Хоть дядя большой уж, с усами,
Идёт за советом он к … (маме)

В своей исследовательской работе я выяснил, что есть мультфильмы и песни про мам.

Выяснил о происхождении картин великих художников всех стран про мам.

Моя гипотеза о происхождении слова «мама» подтвердилась. Действительно, слово «мама» возникло из детского лепета. Так считают учёные-языковеды, объясняют словари и доказывают наблюдения. Мне хочется, чтобы люди берегли своих мам и нежно называли: мамочка, мамуля, мамулечка. Мама – это счастье! Радость! Мама у всех одна. Она дала нам жизнь, и мы должны быть ей благодарны за это. Не случайно народная мудрость слово «мать» поставило рядом с другим великим словом – «Родина». «Родина – мать», - говорят люди и этим определением называют самое священное, что есть на земле. Это бережное, нежное отношение к Матери, народ передавал из уст в уста, из поколения в поколение в пословицах и поговорках. (Приложение 1). А поэты во все времена выражали чувства к матери в стихах (Приложение 1). Выполненные работы показали, что все ребята бережно и нежно относятся к своим мамам (Приложения 2)

Сленг был, есть и будет

Ханжина София

МБОУ «Лицей № 2» Чистопольского муниципального района РТ
Научный руководитель: Муртазина Лилия Агзамовна, учитель русского языка и литературы

Тема работы: «Сленг был, есть и будет»

Цель научной работы: показать сущность подросткового сленга как социального и языкового явления; исследовать сленг в школе.

Задачи:

- познакомиться со школьным сленгом;
- выявить причины употребления сленга в речи сверстников;
- узнать источники пополнения школьного сленга;
- провести социологический опрос, анкетирование и голосование учащихся моей школы по поводу употребления сленга в речи.

Методы исследования: теоретический (работа с научной литературой, материалами электронных ресурсов), социологический (опрос, анкетирование, голосование учащихся), эмпирический (анализ и сравнение полученных результатов).

Гипотеза: я предполагаю, что сленг разрушает нашу речь.

Объект исследования: обучающиеся Лицея №2.

Предмет исследования: наличие школьного сленга в моём учебном заведении.

Новизна: исследование школьного сленга позволит улучшить речь моих сверстников.

Прогнозируемый результат: помочь предотвратить использование сленга в устной и письменной речи школьников.

Мы выбрали эту тему, так как актуальность ее очевидна. Речь россиян в последние годы стала более вульгарной. Уместен вопрос: почему? Раньше сленгом пользовалась определенная группа лиц. Сейчас же сленговые выражения на устах у всех - политика, профессора, школьника, депутата, уголовника. Сленговая речь стала повседневной. Жаргон постепенно вытесняет литературную речь - её не понимают. Многие родители, разговаривая со своими детьми, просят перевести непонятные для них куски беседы. Раньше речь дикторов и телеведущих была эталоном грамотности, жестко подчинялась правилам русского языка. Сегодня в средствах массовой информации изобилует речь, богатая всевозможными вульгаризмами, стилистическими погрешностями или просто ляпами. Тревожно то, что все это и считается сейчас нормой. Выступления многих депутатов на теле- и радиоканалах - это кладезь всевозможных языковых огрехов, "уличных" выражений. Речь даже весьма солидных чиновников засорена, видимо, по их представлению сочными словечками: "базар", "крыша", "лажа", "надыбать", "облом", "офигеть", "фигня" и т.д. Предполагаем: если мы будем понимать сущность сленга, то сумеем облегчить процесс общения. Актуальность темы заключается и в активном использовании сленга в речи учащихся школы во все времена, повышенным интересом школьников к сленгу как к кодифицированному языку. Из темы вытекает проблема, с которой столкнулся русский язык на современном этапе: засилье сленговых выражений в речи нынешних подростков. Оказалось, что сленг стал неотъемлемой частью общения школьников, и учащиеся нашей школы также не могут без него обойтись.

Анализируя работу, можно сделать вывод, что подростковый сленг существовал всегда, его развитие связано с развитием истории, науки, техники. Сленговую лексику можно классифицировать по тематическим группам, источникам пополнения. В ходе работы мы собрали материал для составления словаря сленговых слов и выражений, поэтому эта работа будет продолжена. Взрослые, будучи подростками, пользовались сленговыми выражениями. Приблизительно такое же количество подростков пользуются сленговыми выражениями сейчас. Сленг был, есть и будет в школьной лексике. Хорошо это или плохо? Вопрос, по-видимому, неправомерный. Сленг нельзя ни запретить, ни отменить. Он меняется с течением времени, одни слова умирают, другие - появляются, точно так же, как и в любом другом языке. Конечно, плохо, если сленг полностью заменяет человеку нормальную речь. Но современного подростка совсем без сленга представить невозможно. Главные

достоинства тут - выразительность и краткость. Следовательно, сленг нужно принять и относиться к нему как к вечному явлению. Сленг нельзя исключить из речи, его надо изучать. Язык живет своей жизнью и видоизменяется. Словарный состав языка постоянно подвержен изменениям, в большей либо в меньшей степени. И то, что сегодня звучит дико, через некоторое время, возможно, станет нормой. Но хотелось бы, чтобы при этом оставалась какая-то незыблемая языковая база, не подверженная веяниям времени. Чтобы подростки знали, что разговорная и литературная речь - вещи разные. А молодежный сленг - лишь часть "большого" языка.

Концепты «жизнь» и «смерть» в философской лирике Д. Веневитинова

Ибрагимова Азалия

МБОУ «Гимназия № 10» г. Казани;
Научные руководители: Минсафина Ляйсан Айратовна учитель русского языка и литературы
Шарафутдинова Эльза Фагимовна учитель русского языка и литературы первой категории

Актуальность настоящей работы заключается в необходимости исследования концептов «жизнь» и «смерть» в творчестве Д. Веневитинова.

Объектом исследования является философская лирика Д. Веневитинова, предметом - выявление концептов «жизнь» - «смерть» в контексте философской лирики Д. Веневитинова.

Цель настоящего исследования- выявление основных подходов к изображению и трактовке универсалий «жизнь», «смерть» в поэтическом творчестве Д. Веневитинова.

В настоящем исследовании были использованы следующие **методы**:

- Метод «слово образ»
- Метод контекстуального анализа

Новизна настоящей работы заключается в том, что впервые в литературоведении была исследована особенность воплощения концептов «жизнь» и «смерть» в творчестве поэта-любомудра Д. Веневитинова.

Материалами исследования послужили стихотворения Д. Веневитинова: «Веточка», «Завещание», «Жизнь», «Крылья жизни», «Кинжал» и др.

Перспективы дальнейшего исследования мы видим в рассмотрении парадигмы «жизнь-смерть-бессмертие» в философской лирике Д. Веневитинова. Также перспективным является сопоставление концептов «жизнь» и «смерть» в лирике Д. Веневитинова и других поэтов-любомудров.

Так Д. Веневитинов показывает беспомощность человека перед стихией жизни. По его мнению, жизнь человека не подвластна и не принадлежит ему. Смерть человека – это не антитеза жизни, а её закономерный исход. Бренность и временность земного существования иллюстрируется автором в самом финале стихотворения:

Вот наша жизнь! - так к верной цели
Необоримою волной
Поток нас всех от колыбели
Влечет до двери гробовой. [2; С. 50]

Ожидание смерти и забвения лирического героя можно проследить в стихотворении «Жертвоприношение». Д. Веневитинов называет жизнь «сереной», влекущей и убивающей человека. Согласно древнегреческой мифологии, сирена — это демоническое существо, усыпляющие и убивающее людей. С самого начала стихотворения автором задается негативная коннотация универсалии «жизнь». Парадоксально, что именно жизнь, по мнению Д. Веневитинова, несет собой ложь и измену.

Таким образом, в процессе настоящего исследования **было выявлено**, что концепты «жизнь» и «смерть» в лирике Д. Веневитинова наделены специфическими качествами. Поэт меняет привычные полюса концептов «жизнь» и «смерть». В восприятии поэта нет привычной оппозиции им. Жизнь, как показало исследование, изображается в преимущественно пессимистическом ключе: это было связано и с реальными жизненными трудностями поэта. Смерть — это конец всех мучений и выход к бессмертию и вечному нетлению души.

Мир детства глазами учителя в произведении М.Аромштам «Как дневник. Рассказы учительницы»

Ахмадуллина Эльмира

МБОУ «Мелекесская СОШ» Тукаевского муниципального района РТ
Научный руководитель: Кузнецова Ирина Николаевна

Цель исследования – охарактеризовать мир детства глазами главного героя повести «Как дневник. Рассказы учительницы».

Задачи исследования:

1) представить характеристику Марии Семеновны как современного творчески-мыслящего педагога;

2) выявить особенности ее восприятия мира детства, особенностей современных детей.

Объект исследования – повесть «Как дневник. Рассказы учительницы» М.Аромштам, а предмет изучения – мир детства в данном произведении.

Гипотеза исследования: характеристика настоящего времени как эпохи реформизации и обновления образования предполагает и изменения в восприятии и отношения к учащимся, что должно находить отражение и в современных произведениях об учителей и учащихся.

Методика исследования. В данной работе мы опирались на описательный и сравнительно-сопоставительный методы при характеристике героев. Эти же методы были нами использованы при сопоставлении работы Марии Семёновны и инновациях в деятельности учителей.

Практическая значимость исследования состоит в том, что ее результаты могут быть использованы на уроках внеклассного чтения по литературе.

Структура работы представлена как введение, основная часть (две главы), заключение и список литературы.

Мини сборник пословиц о семье

Шарафиева Амина

МБОУ «Гимназия №18 с татарским языком обучения» Приволжского района г. Казани
Научный руководитель: Назарова Розия Базаровна

В работе поставлена цель исследовать, какой представлена семья в русских пословицах и поговорках; сопоставить семейный уклад в русской семье и современном обществе.

Тема семейного счастья волновала людей во все времена. Было важно иметь дом-крепость, где бы он был надежно защищен. Эта тема отражается в пословицах и поговорках. Они учат правильно относится к семейным ценностям. Поэтому данная тема актуальна.

В ходе работы мы узнали о роли семьи в обществе. Выяснили значение слова «семья» в разных словарях: в Толковом словаре русского языка Д.Н. Ушакова; в Толковом словаре русского языка С.И Ожегова, Философском словаре, Энциклопедическом словаре, Словаре пчеловода и др. У них толкование данного слова сводится к тому, что семья представляет систему отношений между мужем и женой, родителями и детьми, между старшим поколением и младшим, основанную на браке и кровном родстве.

Для выявления значения слова «пословица» мы также обратились к различным словарям. Пословица - это краткое народное изречение с назидательным содержанием, народный афоризм.

Используя интернет-ресурсы нами было собрано более 100 русских пословиц о семье. Так мы создали мини сборник пословиц о семье. Эти пословицы мы классифицировали в тематические подгруппы, например: *«Дружная семья», «Недружная семья», «Семья – опора», «В семье счастье», «Родители», «Роль отца в семье и воспитании детей», «Роль матери в семье и воспитании детей», «Пословицы и поговорки о старшем поколении - бабушке и дедушке», «Брат, сестра», «Прочая родня», «Выбор спутника жизни, любовь в семье»* и др.

Проанализировав смысл пословиц и поговорок о семье, мы пришли к выводу, что семья играла и играет огромную роль в жизни каждого человека. Так думали наши предки. А как думаем мы, современное поколение? Чтобы выяснить, мы провели опрос в 6б классе 18 татарской гимназии Приволжского района г. Казани. В анкетировании участвовали 19 учеников класса. Исходя из результатов опроса, можно сделать вывод, что мои одноклассники знают, что такое пословица и поговорка. Большинство опрошенных (74%) используют пословицы иногда, 21% никогда не используют, поэтому этот запас нуждается в пополнении. Согласно анализу вопроса анкеты «Назовите пословицу, которую вы слышите чаще всего?», лидером стала пословица «В гостях хорошо, а дома лучше». Из трех заданных пословиц о родственниках (Сестра с сестрою, как река с водою; Старший брат как второй отец; Дерево держится корнями, а человек – родственниками) смысл всех трех хорошо понятны. Согласно ответам вопроса «Какая пословица больше подходит для описания вашей семьи?», большинство ребят живут в дружной семье, где царят любовь и взаимопонимание («В дружной семье и в холод тепло» — 11 ответов, «В недружной семье добра не бывает» - 0 ответа, «Вместе тесно, а врозь скучно» - 8 ответов).

С.Т.Аксаков – театральный критик

Киямова Диляра

МБОУ «Школа 71» Ново-Савинского района г.Казани
Научный руководитель: учитель русского языка и литературы высшей категории Якупова Лейсан Фаисовна

Театральное искусство сиюминутно и остается только в памяти очевидцев, письменные свидетельства которых дают возможность реконструкции основных слагаемых спектакля. Сегодня ясно, что театральная критика является и документом общественной жизни, который отражает климат эпохи, настроение, проблематику, так как лучшие образцы театрально-критических статей соединяют в себе вопросы исторические, эстетические, психологические.

Начиная с середины 20-х годов XIX века, теория отечественного театра развивается не в специальных научных трактатах, а, прежде всего, в критических статьях. Важнейшие эстетические проблемы времени, «не выходившие ранее за пределы салонных и кружковых споров, частных писем, стали теперь достоянием публичных лекций и журнальных дискуссий». «Овладение историческим опытом, осмысление своих корней и традиций дает возможность нашей науке и критике смело двигаться вперед».[Пивоварова,1989:24].

До сегодняшнего дня большая часть театрально- критического наследия первой четверти девятнадцатого века не изучена и не издана, часто является библиографической редкостью. А театрально-критическая деятельность С.Т.Аксакова и вовсе не привлекала внимания исследователей и является очень редким, но ценным материалом для нашего внимания и изучения, что, впрочем, и стало отправной точкой актуализации нашего научного исследования.

Цель исследования: раскрыть многогранность творческой личности С.Т.Аксакова, в частности его роль – театрального критика.

Задачи исследования:

1. Рассмотреть критические статьи и исследования С.Т.Аксакова;
2. Изучить историю становления С.Т.Аксакова в качестве театрального критика;
3. Определить роль театрального искусства в эстетическом мировоззрении писателя.

Изучение личности С.Т.Аксакова в качестве театрального критика очень мало, что вызывает особый интерес и раскрывает индивидуальный стиль писателя, в этом и состоит научная новизна нашего исследования.

Теоретическую базу работы составили работы Ю.М. Лотмана, П.А. Маркова, Т.М. Родиной, И.Н. Медведевой.

Секция «Английский язык»

Особенности перевода сказки Л.Кэролла «Алиса в стране чудес» на татарский язык

Сафиуллина Ильвина

МБОУ «СОШ № 15» г.Казани

Научный руководитель: Абдрахманова Елена Александровна, Сафина Талия Шауалиевна

«Алиса в стране чудес» Л. Кэрролла принадлежит к числу самых трудных для перевода произведений мировой литературы. К обычным трудностям, связанным с переводом иноязычного автора, отдалённого от нашего времени иными нравами, литературными условностями и установками, прибавляется ещё одна. «Могущественнейшим персонажем» произведения является сам английский язык.

Одной из самых сложных задач в переводе является передача игры слов. Отдельные случаи ее не поддаются переводу и вынуждают переводчика прибегать к подстрочным примечаниям. Однако большинству примеров игры слов переводчик может найти соответствие в татарском языке, правда это требует как знания различных видов игры слов, требующих разных подходов, так и языковой находчивости.

Сравнив оригинал и перевод текста, можно сказать, что А. Шайхиным проделана огромная и ценная работа для татарского читателя. Переводчик старается сохранить и передать стиль английского писателя. При переводе Алисы в стране чудес» безусловно, необходимо соблюдать все тонкости грамматики английского языка, по нашему мнению, главная цель любого перевода – довести до читателя мораль, смысл произведения другого языка, другой страны.

Особенности перевода английских сказок на русский язык

Агеева Екатерина

МБОУ «Ново-Кырлайская СОШ имени Г.Тукая»Арского МР РТ;
Научный руководитель: Шакирова Илюза Минзиевна

В наши дни английский язык превратился в международный язык общения. Знание английского языка стало неотъемлемой составляющей современной жизни. Для того чтобы освоить английский язык, мало одного знания грамматики. Чтение англоязычной литературы является одним из важных элементов эффективного обучения.

Целью исследования является изучение особенностей перевода английской народной сказки «Goldilocks and the Three Bears».

Применялись следующие **методы исследования:** поиск информации; изучение и анализ особенностей перевода английских сказок на русский язык; сравнение сказок на английском и русском языке.

Гипотеза исследования: следует ожидать, что при переводе народных сказок с одного языка на другой изменения касаются не только лексических единиц, но и национальных особенностей культурной среды, в которую попадает сказка.

Я рассмотрела английскую народную сказку «Goldilocks and the three bears» и ее перевод, выполненный Л.Н. Толстым на русский язык «Три медведя». Был проведен сравнительный анализ двух произведений, который показал, что композиционно они выстроены одинаково, а отличия связаны с особенностями национальной культуры.

В русском переводе и в английской сказке присутствует зачин, кульминация, развязка, происходит накладывание эпизода на эпизод и многократное его повторение, что усиливает действие, обоим сказкам присуща строгая последовательность событий, присутствуют волшебные числа. Однако, русский перевод сказки более живой, яркий, образный. В целом можно сказать, что по структуре написания английская сказка и русский перевод похожи.

Мною рассмотрены художественные средства и замены, которые использовал переводчик. В русской сказке используется большое количество синонимов для описания разговора: заревел, зарычала, запищал, завизжал. В английской сказке для описания этих же сцены используется слово said (сказать). Сама завязка русской и английской сказок различны. Английская сказка начинается с традиционной языковой формулы «Once upon a time there were three bears», русская – со слов «Одна девочка ушла из дома в лес». Смысловой акцент в переводе Л.Н. Толстого смещается с медведей на девочку. Английский вариант, когда Златовласка вторгается в жизнь медведей и нарушает привычный ритм, меняется на неприятную ситуацию в жизни девочки, когда она оказывается в домике медведей.

Особенности национальные культур прослеживаются и в названиях блюд, упоминаемых в сказках («Девочка вошла в столовую и увидела на столе три чашки с похлебкой», «One morning them other bear made the porridge for breakfast») и во времени приема пищи.

Перевод с одного языка на другой невозможен без грамматических трансформаций. Можно выделить следующие грамматические трансформации: перестановки («Somebody's been sitting in my chair" – she said in her middle sized voice.» и «Настасья Петровна взглянула на свой стул и зарычала не так громко: — Кто сидел на моем стуле и сдвинул его с места?»); замены («This time his little baby voice was so high and squeaky» и «И вдруг он увидал девочку и завизжал так, как будто его режут»); лексические трансформации (конкретизация, генерализация («Three knit beds» и «Три кровати»; «And went fast asleep» и «И она быстро заснула»)). Перевод сказки означает не просто перевод с одного языка на другой, но чаще перевод с одной культуры на другую. Сохранение национального колорита художественного произведения, и сказки особенно, является необходимым условием при переводе английских сказок на русский язык.

Children's folklore

Мустафина Амина, Тагирова Асиля

МБОУ «Татаро-английская гимназия № 16», г.Казань
Научные руководители: Сайфутдинова Лейсан Фарзутдиновна,
Лотфуллина Гульназ Фаритовна

Children's folklore has been created for many centuries. They are familiar to everyone in all languages and among all nations. The child's first acquaintance with oral folk art begins with folklore works. Lullabies are the first to enter the life of a little person. Folklore gives children the opportunity to get acquainted with the rich creative heritage of people. Every folklore form, be it a riddle, a proverb, a joke, a counting book, a nickname, a fairy tale or a tall tale, is an amazing example of creativity, fertile material for imitation, memorization and reproduction in the speech of children. These samples develop children's speech, broaden their mind.

Object of study: the possibility of the influence of a children's folklore on the development and upbringing of a child.

Subject of research: English, Russian and Tatar children's folklore.

The material for the study were nursery rhymes, Jokes and Nicknames that we collected during the research among students of 6th form

The goal of the work: to identify the similarities of nursery rhymes, Jokes and Nicknames in Russian, Tatar and English languages

In accordance with the goal, the following **tasks** were defined:

1. To study some nursery rhymes, Jokes and Nicknames in Russian, Tatar and English.
2. To identify their similarities in the texts, find differences.
3. To find out the level of knowledge of children's folklore by children in school.
4. To promote students' love for children's folklore .

During the study the following **methods** were used:

- the study and analysis of literary sources;
- conversation;
- questioning and its analysis.

The practical value of the work is the possibility of using the material and the results of this study in English lessons, classroom events. Undoubtedly, this work will be useful and interesting for students. It will attract students' attention to the problem of moral values, because the study of customs, traditions and the language of another nationality helps to bring up citizenship, patriotism, moral qualities of the pupil. We hope, this research work will also enable students to widen their mind and vocabulary.

Сравнение английских и татарских народных сказок

Гизатуллина Малика Фархадовна

МБОУ "Школа №69"
Научный руководитель: учитель английского языка Хабибуллина Г.И.

В нашем огромном мире существует очень много интересных сказок! У каждого живущего на земле народа обязательно есть свои сказки, свои сказочные герои и всем известные волшебные персонажи. Ни одна сказка не обходится без какого-нибудь, хоть самого маленького, волшебства. Обязательно в сказках есть различные магические и волшебные предметы, заколдованные герои, говорящие животные, всевозможные заклинания, обряды, превращения или просто какие-нибудь чудеса, с которыми мы не привыкли сталкиваться в обычной жизни.

Скажите, пожалуйста, а вы любите читать сказки? Я думаю, что да. Ведь сказки это вера в чудеса, возвращение в детство. Когда мы были маленькими, наша бабушка часто рассказывала нам сказки на татарском языке. Мы с сестрой даже выучили многие из них наизусть.Сейчас я уже учусь в 5 классе, и читаю сказки самостоятельно. Английский язык я изучаю со второго класса и всегда, как дополнительное чтение, учитель предлагает нам анализировать английские сказки.

Недавно меня заинтересовал вопрос, есть ли схожесть в сказках нашего народа и в английских сказках. Очень часто сравнивают русские народные сказки и английские, а вот про сравнение татарских и английских сказок я ничего не нашла. И решила сама провести такую исследовательскую работу

Что общего в сказках этих двух совершенно разных народов? А чем они отличаются? У меня возникло много вопросов и захотелось найти на них ответы.

Актуальность выбранной мною темы исследования заключается в том, что сравнительный анализ сказок разных стран дает представление об основных моральных ценностях народа, его культуре и истории, что является ценным при изучении языка этого народа.

Для достижения поставленной цели передо мной стояли следующие задачи:

-изучить особенности английских и татарских сказок;

-найти схожие по сюжету татарские и английские сказки;

--провести сравнительный анализ татарской сказки «Тавыккертлекхэмтычкан» и английской сказки «The Little Red Hen and theGrain of Wheat» (“Курица и пшеничное зернышко”).

Практическая ценность работы заключается в том, что собранная и проанализированная мною информация по татарским и английским сказкам станет полезным материалом на уроках татарской литературы и английского языка, расширит наши знания о своей культуре и о культуре страны изучаемого языка.

Во второй части своей работы, я раздала одноклассникам книжки, которые я составила и оформила сама. Книжка состояла из двух сказок: на татарском и английском языках. Я предложила ребятам прочитать два произведения и найти в них схожести и отличия. Ученикам такая работа очень понравилась, они тоже были удивлены, что у двух народов могут быть похожие сказки.

Главное отличие татарских и английских сказок заключается в том, что татарская сказка при внешней схожести сюжета и героев с английской сказкой, более живая, яркая, образная. Английские сказки не так сильно насыщенны событиями, которые проживают сказочные герои, сюжеты некоторых сказок упрощены, язык сказок облегчен, но при этом, по возможности, сохранен живой разговорный язык, чтобы почувствовать образное и стилевое богатство английского народного языка.

Английские и татарские пословицы

Халитова Камила

МБОУ «Татарская гимназия №17 им.Г.Ибрагимова» Московского района г.Казани
Научный руководитель: учитель английского языка Мукриева Миляуша Ильдусовна

Пословицы – это жанр устного народного творчества. Они содержат в себе нравоучение с короткими высказываниями. Пословица – это краткое народное изречение, в котором отражается народная мудрость, жизненный опыт. Поговорка – это широко распространенное образное выражение, метко определяющее какое-либо жизненное явление.

Тема исследовательской работы «Английские и татарские пословицы». Актуальность темы - сохранения и развития языков. В целях сохранения и укрепления духовных ценностей, возрождения исконных национальных традиций 2023 год в Республики Татарстан с указом Президента РТ был объявлен Годом национальных культур и традиций.

Проблемой исследования такова, что у английских и татарских народов много пословиц со сходным значением. Это можно объяснить общечеловеческими ценностями: есть понятия, взгляды, убеждения общие для всех народов. К татарским пословицам можно подобрать с английским значением и с тем же смыслом.

Цель данной работы - проведение сравнения английских и татарских пословиц.

Для достижения цели нужно решить следующие задачи:

- изучить историю пословиц и поговорок в изучаемых нами языках;
- находить имеющиеся сходства и различия в формах и значениях данных пословиц и поговорок;
-анализировать их в произведениях известных английских и татарских писателей.

Предположим, что изучив отличительных и общих черт пословиц и поговорок в английском и татарском языках поможет лучше понять языка (как родного, так и английского). В пословицах и поговорках могут быть отражены ментальность и черты национального характера.

Из прочитанных произведений можно сделать вывод:

1) Пословицы и поговорки английского языка трудны для перевода на другие языки, но легче перевести на свой родной язык.

2) Большинство пословиц и поговорок возникло из трудового опыта. Они не сочинялись кем-то намеренно, а возникали естественным путем, как итог наблюдений над семейной и общественной жизнью, трудом и бытом народных масс;

3) Сравнение пословиц и поговорок показывает, как много общего имеют эти народы, что, в свою очередь, способствует их лучшему взаимопониманию и сближению.

Сравнение пословиц и поговорок разных народов показывает, как много общего имеют эти народы, что, в свою очередь, способствует их лучшему взаимопониманию и сближению. В пословицах и поговорках отражен богатый исторический опят народа, представления, связанные с трудовой деятельностью, бытом и культурой людей. Правильное и уместное использование пословиц и поговорок придает речи неповторимое своеобразие и особую выразительность.

Сопоставляя пословицы и поговорки в изучаемых нами языках, мы пришли к выводу, что пословицы и поговорки английского языка довольно-таки трудны для перевода на другие языки, но легче перевести на свой родной язык.

Идиома – как языковое явление

Исламшина Ализа

МБОУ «Татарская гимназия №17 им.Г.Ибрагимова» Московского района г.Казани
Научный руководитель: учитель английского языка Гилазиева Лилия Хайрутдиновна

Мир фразеологизмов английского, русского и татарского языков велик и многообразен. Сравнение идиом разных народов показывает, как много общего имеют эти народы, что способствует их лучшему взаимопониманию. В английском, русском и татарском языках встречаются одинаковые идиомы. Также в английском языке встречаются идиомы, которые при переводе на русский и татарский языки звучат по-другому, но их смысл остается тем же. Но точно кто у кого позаимствовал эти выражения не понятно.

Английский язык очень богат идиоматическими выражениями, которые постоянно встречаются в литературе, в газетах, в фильмах, в передачах радио и телевидения, а так же в каждом дневном общении англичан, американцев, канадцев. Английская идиоматика достаточно сложна для изучающих английский язык. Из известных науке языков нет таких, в которых бы совсем не было идиом. Но английский язык обошел всех.

Татарская культура очень своеобразна, нахождение идиом с одинаковыми значениями в татарском, русском и английском языках оказалось довольно сложным. Несмотря на большой идиоматический запас татарского языка, не всегда можно найти эквивалентную идиому на русском и английском языках. А идиом, схожих и по строению, и по структуре, и по значению совсем мало.

Цель: рассмотреть идиомы, связанные с числами в татарском, русском и английском языках

Задачи:

1.Обобщение материала по данной теме

2. Анализ основных характеристик идиом с числами в русском, татарском и английском языках

3. Создание буклета с идиомами данной темы на разных языках

Практическая значимость работы заключается в том, что она может быть использована школьниками для повышения образовательного уровня при изучении этой темы.

Теоретическая значимость работы заключается в раскрытии содержания основного понятия, связанного с темой исследования.

При сравнении фразеологизмов в английском, русском и татарском языках были обнаружены сходные по структуре фразеологизмы. При их анализе было обнаружено сходство в строении, образности и стилистической окраске.

В ходе нашей работы мы пришли к следующим выводам:

Во-первых, с помощью фразеологических выражений, которые схожи с образами в русском, татарском и английском языках, а также которые не переводятся дословно, а воспринимаются одинаково, усиливается понимание языка. На примере рассмотренных единиц можно отчетливо представить, насколько разнообразны и выразительны фразеологизмы современного английского, татарского и русского языков, насколько они схожи и различны между собой.

Во-вторых, Общие и отличительные свойства образных средств трёх языков помогло нам увидеть единство и своеобразие языковых единиц, ведь соотношение этих образов – очень интересный феномен в языкознании. Практическая значимость проведенного исследования очень велика.

Проведённая работа может быть полезна при языковых обучениях.

Особенности перевода иностранных произведений на родной язык

Балянина Ульяна, Масалимова Раиля

МБОУ «Школа №129» Приволжского района г. Казани
Научный руководитель: учитель английского языка Яппарова Ляйсан Ривгатовна

В данный момент времени существует большое количество программ, помогающих перевести какую-либо информацию на другой язык. Однако, существует множество случаев, когда использовать данный механизм невозможно. Одной из таких ситуаций является перевод художественного текста. При данном типе преобразования произведения возникают некоторые тонкости и проблемы, не решив которые невозможно осуществить задуманное действие.

Актуальность данной темы, в первую очередь, связана с тем, что часты случаи, когда иностранное произведение переводится на русский язык некорректно, с грамматическими или же орфографическими ошибками. А ведь правильность и разборчивость текста – половина пути к пониманию читателем его смысла.

Проблемой исследовательской работы считается факт, что ежегодно с английского на русский язык переводится большое количество книг. Но все ли они являются верной интерпретацией исходного текста?

При выполнении проекта нами была поставлена цель: изучить особенности перевода иностранного текста на родной (русский) язык.

Вместе с ней нами также были сформированы задачи, которые должны быть выполнены:

1.Изучить различные источники по данной теме

2.Проанализировать полученные нами знания и выделить несколько видов особенностей перевода с английского языка

3.Выяснить какие ошибки могут быть совершены при незнании данных тонкостей

4.Разобрать книгу «Жизнь Пи» Янна Мартелла на предмет тонкостей преобразования текста

5.Проанализировать информацию на предмет использования в качестве справочника при переводческой деятельности.

Наша гипотеза заключается в том, что при переводе с иностранного на родной язык нужно учитывать большое количество тонкостей. Несоблюдение их влечет к неясному и далекому от исходного текста варианту произведения.

В этой работе мы проанализировали источники, содержащие информацию об особенностях перевода с иностранного на родной язык, установили каких видов они бывают и какие ошибки могут возникнуть при их несоблюдении. Мы также разобрали особенности перевода книги «Жизнь Пи» редакторства «Эксмо». Проанализировали идиомы, встречающиеся в первой главе произведения, а также имя главного персонажа, название книги и различные другие адаптации текста. Решили просвещать наших заинтересованных сверстников и одноклассников по данной теме, используя эту исследовательскую работу.

Грамматические маркеры эмоциональности в английском, русском, татарском языках

Иванова Эвелина

МБОУ "Татарская гимназия 15", г.Казань
Научный руководитель: Бикмухаметова А.Р.

На уроке английского языка мы проходили время Present Progressive и были удивлены, узнав, что действия, которые происходят регулярно тоже могут передаваться данным временем вместо Present Simple. В этом случаи это уже будет показывать раздражение, то есть эмоции. Меня заинтересовало, а есть ли еще другие грамматические способы передачи эмоций в английском языке? Есть ли такие случаи в русском и татарском языках? И поэтому, я решила более подробно изучить эту тему.

Материалом исследования послужили учебники английского языка, книги по грамматике, словари, тексты художественных произведений. Полученные данные были подвергнуты контекстуальному, прагматическому, и сопоставительному анализу.

В начале исследования было проведено анкетирование из чего мы сделали вывод, что эта работа будет актуальна и для моих сверстников. Также **актуальность** данной работы определяется проблемами культуры речи.

Мы решили изучить эту тему сравнив с русским и татарским языками и в этом заключается **новизна** нашего исследования.

Цель работы- исследовать грамматические способы выражения эмоций в английском языке сравнив с русским, татарским языками ,выявить и описать как ими пользоваться в различных ситуациях общения.

Предмет исследования- исследование языковых маркеров, употребляемых для создания языковой экспрессивности и эмоциональности.

Объект исследования- грамматические маркеры эмоциональности.

Гипотеза исследования- в английском языке больше грамматических способов выражения эмоциональности чем в русском и татарском языках .Так как в английской культуре не приветствуется открытое проявление эмоций, сдержанность и самоконтроль считаются основными чертами достойного поведения .

В данной работе были рассмотрены случаи выражения эмоциональности грамматическими средствами и был сделан вывод что английская грамматика обладает более значительным эмотивным потенциалом, чем русский и татарские языки.

Составив сравнительную таблицу было выявлено что в английском языке модальные глаголы больше выражают эмоции чем в русском и татарском языках. Отклонение от традиционных грамматических норм наблюдается в трех сравниваемых языках. Но в английском языке грамматических отклонений больше и они чаще имеют эмоциональный оттенок. Отклонение от традиционных правил грамматики в английском дискурсе часто является коммуникативным сигналом, указанием на скрытый смысл, в данном случае - на имплицитное эмотивное содержание, которое закодировано в высказывании говорящего.

Исследовав инверсионный порядок слов в английском, русском, татарском языках был сделан вывод, что только в английском языке инверсионный порядок слов выражает эмоции, в русском, татарском языках является в большей степени литературным приемом.

восклицательные предложения в русском и татарском языках более разнообразнее, чем в английском языке. В трех сравниваемых языках сослагательное наклонение выражает пожелание, сожаление, недовольство. Но в английском языке употребляются еще такие формы как I wish, If only которые такие эмоциональные оттенки как разочарование, раскачивание, грусти. Делая итог, можно сказать что в английском языке грамматические способы передачи эмоциональности играют важную роль. Эмоции в английском языке часто выражаются имплицитно, что не всегда легко почувствовать представителям русской лингвокультуры. Итогом нашей работы было составление буклета «Грамматические способы передачи эмоций на английском языке».

Особенности перевода художественных текстов с иностранного языка

Смирнова Дарья Денисовна

МБОУ «Трёхозёрская средняя общеобразовательная школа» Спасского муниципального района Республики Татарстан
Научный руководитель: учитель английского языка Авдеева Дарья Валерьевна

Термин "перевод" имеет несколько значений. Можно сказать, что это вид человеческой деятельности, понимание всех закономерностей, возникающих при переводе, или процесс перехода от исходного языка к языку перевода. Все эти определения неразрывно связаны между собой и составляют одно общее представление о термине.

Здесь стоит отметить, что перевод происходит на пересечении многих дисциплин. В процессе перевода сопоставляются не только разные языки, но и соответствующие культуры с их мировоззрением, поведением и социальными характеристиками.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что значение перевода в современном обществе огромно, так как этот процесс затрагивает все самые важные сферы человеческой жизни.

Актуальность проведенного исследования определяется разногласиями в области перевода художественного текста, приемов, наиболее подходящих при переводе его, неопределенностью в выделении способов перевода художественных произведений.

Крупный вклад в изучение данной проблемы внесли Вёглин Ч.Ф., Виноградов В.С., Гальперин И.Р., Ермолович Д.И., Казакова Т.А., Коломейцева Е.М., Макеева М.Н., Лотман Ю.М., Романова С. П., Коралова А.Л., Федоров А.В., Холстинина Т.В и Т.Д. Книги Андрея Бенедиктовича Федорова давно стали научной классикой и основой многочисленных исследований в таких областях филологии, как теория перевода, общая и сопоставительная стилистика, история международных связей русской литературы, история русской поэзии.

Первая книга А. В. Федорова — «Искусство перевода», написанная в соавторстве с К. И. Чуковским и вышедшая в 1930 г., была посвящена теории и практике художественного перевода. Автор поставил вопрос о важности и перспективности лингвистического, а не только литературоведческого подхода к переводу художественного текста.

Лингвистическая концепция общей теории перевода подтверждается современными исследованиями, но самое главное —интенсивной практикой перевода с самых разных языков.

Цель: выявление отличительных особенностей и способов перевода художественного текста с английского на русский язык.

Объект исследования: перевод с иностранного языка на русский на материале художественного текста.

Предметом исследования: является специфика перевода стилистических средств в художественном тексте.

Задачи:

1)Изучить и проанализировать литературу и Интернет-источники по данной проблеме;

2) Раскрыть понятие художественный текст и определить его стили;

3) Описать проблемы, возникающие при переводе художественного текста и способы их решения.

Методы исследования: -анализ и обобщение теоретического материала.

В ходе изучения теоретического материала были изучены печатные и электронные источники, определены особенности перевода художественных текстов с английского языка на русский. Перевод играет огромную роль в культурном развитии всего человечества. Установили, что переводчики, работая с художественным текстом встречаются с рядом лингвистических проблем. В работе авторами описаны основные трудности, с которыми сталкивается переводчик при работе над художественным текстом. Основная сложность при переводе художественной литературы заключается в том, что необходимо сначала найти в тексте подлинника фразеологизм, а затем его воспринять, так как полный фразеологический эквивалент подобрать не всегда представляется возможным. В практической части авторами проанализирован оригинал и перевод произведения Редьярда Киплинга «If», а также и

другие отрывки художественных текстов.

Выводы и рекомендации.

Таким образом, мы изучили понятие перевода и его виды, рассмотрели трудности перевода с английского языка, выявили и объяснили наиболее популярные в переводе художественных текстов на русский язык, сделали сравнительный анализ английского стихотворения «If» и выявили наиболее полезные советы по переводу лирического произведения с английского языка на русский. Следует отметить, что наш мир не останется без красоты слова, потому что всегда найдутся те, кто ее так страстно бережет. При переводе большинства текстов необходимо переводить названия иностранных слов, количество которых довольно ограничено, и их опущение может ввести читателя в заблуждение. Всестороннее исследование перевода показало, что это не только сложная задача, но и настоящее произведение искусства. Такая работа под силу только исключительно талантливым и знающим людям, имеющим за плечами годы учебы и практики. Лучший перевод для переводчика- это, по мнению многих выдающихся исследователей перевода, эквивалентный перевод.

The features of specifics the translation of Tatar literature into the English language

Ахметзянова Эльза, Гиниятова Айселя

МБОУ «Татарская гимназия № 2 при КФУ» Московского района г.Казани
Научный руководитель – Рахимов Эдгар Альбертович

We were born in a Tatar family in Tatarstan. Our families and close relatives speak Tatar and we are really upset that there are people who don't know our nationality even in Russia. "Those who know nothing of foreign languages know nothing of their own" – said Goethe. It's really truth. This made us take translating fiction into English. We have always loved Tatar with its stylistic devices and choices of amazing words. We have always wanted to express it in English in order to introduce people of other nations and nationalities with our native literature. Therefore, we began translating the works of famous Tatar classical and modern writers. Differences in the language systems of the source language and the target language cause various problems for a bilingual translator in various stages of the translation process. It is clear that this process is very complex and involves the perception, transformation and explication of information in accordance with the language competence of the translator. But the "failures" in this process are both personal and systemic. Let's take a typical situation as an example. We are often asked how to translate a word, and if this lexeme has a different semantic structure in the source language and the target language, then the answer to this question cannot be unambiguous. To translate works of authors of any language is a really challenging work; it doesn't mean to translate word-by-word and sentence-by-sentence. Translatability is regarded as a "dynamic category", which lies in the middle between conceptions of total untranslatability and total translatability. Thus, a more fruitful way to look at the relationship between the original text and the translation text lies not in the matter of translatability or untranslatability, but in the limits of translatability. Its nature, according to E. Nida, is determined by two main reasons: human language and human culture. Consequences of the Interaction is also very important to be known to the translator. The process of translation can be viewed as a process of interaction between languages, or as a language contact (since the translator is always "in the middle", he\she has to switch between two (or even more) linguistic codes). To sum up, it's necessary to highlight the fact that the factors influencing the process of translation in the course of time result in new changes in the target language. The changes, on the one hand, reflect geopolitical preferences of a particular nation in this or that period of time, on the other hand, linguistically they act as precious material. The study of the consequences of language contacts is believed to bring more fruitful results on the question: how does a language operate in our mind? Translation of the whole work. popularization of Tatar works in English lessons. With the help of translating the literature of the native language into the one being studied, the motivation among students to study a foreign language and their native language increases, and this also leads to the familiarization of students with the country of the language being studied. People are different not only by their traits of character, but also by their way of speech, that's why the translation is also different. We cannot evade the resemblance. In conclusion, we proved that however professionals could be the interpreters, their ways of translating will be also different. The language has it is mainly different sides. It is always developed and change. It is not surprising then, that we have to follow the appearance of new rules of translating, it is ways and methods.

Особенности перевода фразеологических единиц в английском языке с помощью онлайн-переводчиков

Гайнуллин Мурат

МАОУ «Лицей №131», г. Казань
Научный руководитель –учитель английского языка высшей категории Аксёнова Йолдыз Гумеровна

В современном мире Интернет стал неотъемлемой частью нашей жизни, открыв перспективы многоязычного информационного обмена, который сегодня осуществим также в интерактивном режиме. Однако часто на пути пользователей интернета возникают непреодолимые языковые барьеры, которые требуют срочного перевода слов, фраз и целых текстов. В этом случае на помощь приходят онлайн переводчики. На сегодняшний день онлайн переводчики являются одним из ведущих средств перевода с одного языка на другой. Не секрет, что использовать онлайн-переводчик модно и удобно. Но если отдельные слова переводчики переводят хорошо, то тест на перевод фразеологических единиц (в дальнейшем ФЕ) и устойчивых выражений машинные переводчики полностью провалили. При выполнении творческих заданий онлайн переводчики выдают результат, который оставляет желать лучшего. Например, английская идиома «a piece of cake» переводится на русский язык, как «легкое дело, не требующее больших усилий». Онлайн-переводчик переведет его вам как «кусок пирога», не предлагая вариантов. Фразеологические единицы широко используются в литературе всех стилей. И грамотный переводчик не должен допускать неточностей в переводе того или иного фразеологизма.

Изучив бескрайние просторы интернета, мы пришли к выводу, что онлайн-переводчиков огромное количество. Для того, чтобы сузить исследуемую проблему мы обратилась к методу анкетирования и узнали, какими сервисами пользуются учащиеся МАОУ «Лицей №131». В результате мы выяснили, что самыми популярными сервисами онлайн-перевода среди подростков являются GOOGLE, YANDEX и PROMT. Кроме этого, выяснилось, что многие учащиеся охотно пользуются онлайн-переводчиками, но лишь 63% школьников довольны качеством перевода. Из недостатков они отмечали неточный перевод, отсутствие примеров использования, перевод слово в слово. Следующий этап нашей работы – это анализ десяти фразеологических единиц по теме “Погода” (Save up for a rainy day; Rain cats and dogs; Storm in a teacup; Feel under the weather; Be on cloud nine; See which way the wind blows; Break the ice; Have your head in the clouds; It never rains but it pours; Fair-weather friend). Перед нами стояла задача: определить, какой онлайн–переводчик легче в использовании и наиболее приближен к оригинальному тексту. Благодаря анкетированию, проведенному среди учащихся, нам удалось сузить круг исследования и остановиться на пяти наиболее распространенных онлайн-переводчиках - Google Translate; Яндекс Переводчик; Translate.ru (PROMT); Мультитран; Reverso. Изучив функциональные возможности каждого, мы пришли к выводу, что онлайн переводчики имеют неточности в переводе, но все же помогают понять общий смысл текста, и допускают грамматические ошибки. Поэтому при работе с онлайн переводчиками необходимо следовать определённым рекомендациям - пользоваться несколькими переводчиками, чтобы выбрать лучший перевод или синтезировать из этих вариантов свой, проверять точность перевода, делая обратный перевод, грамматику английского языка нужно учить и знать!

Данное исследование будет полезно и интересно тем, что позволит обучающимся обратить внимание на особенности качества перевода фразеологических единиц с помощью онлайн переводчиков и заставит задуматься о необходимости их использования.

Особенности перевода произведений английского фольклора на татарский язык (на примере материалов сборника «Рифмы Матушки Гусыни»)

Сафиуллова Элина Радиковна

МБОУ «Школа №15 с углубленным изучением отдельных предметов» Советского района г.Казань;
Научные руководители: Нурисламова Зульфия Зуфаровна, учитель английского языка высшей кв. категории; Фасахова Миляуша Рауфовна, учитель родного (татарского) языка первой кв. категории

Язык каждого народа представляет собой живой организм, неразрывно связанный с историей, культурой и социальной жизнью этого народа. Носители разных языков, общаясь, взаимодействуя друг с другом, передают культуру своего народа посредством языка, и ключевым звеном межъязыкового общения выступает переводчик.

Актуальность данной темы заключается в том, что переводчик сталкивается с проблемами как лингвистического, так и культурологического характера. Следует так же отметить, что анализ особенностей перевода с иностранного языка на татарский язык и наоборот вызывает живой интерес общества.

Материалом исследования являются наиболее популярные рифмовки из сборника английских народных произведений «Рифмы матушки Гусыни», переведенные нами на татарский язык. Представленный перевод на татарский язык является прямым, что подразумевает перевод с английского языка на татарский без языка посредника.

«Рифмы матушки Гусыни» — сборник поистине удивительный, представляющий и стихи, и песенки, и считалки, и дразнилки, и сказки, и колыбельные, и многое другое.

Переводить «Рифмы» на русский язык начали еще в XIX веке, но настоящее знакомство русского читателя с этими произведениями состоялось после появления переводов Корнея Чуковского и Самуила Маршака. Хотя они переводили лишь отдельные стихи из этой книги, переводы эти тут же завоевали большую популярность. Однако перевода данных произведений на татарский язык мы не обнаружили - этот факт привлек наше внимание к сборнику.

В ходе исследования нами были изучены более 100 рифмовок, переведены на начальном этапе 10 из них, вызывающие наибольший переводческий интерес. В работе акцент делается на передачу английских реалий и звукоподражающих слов на татарский язык.

Таким образом, целью исследования является изучение особенностей перевода произведений английского фольклора на татарский язык.

Для достижения поставленной цели была намечена реализация следующих задач:

-изучение теоретического материала о способах перевода;
- перевод английских народных рифмовок на татарский язык;
- выявление и анализ возникших при переводе сложностей;
- анализ способов перевода реалий с английского на татарский язык;
- анализ способов перевода звукоподражания с английского на татарский язык.

Следует отметить, что переводчику для успешной работы необходимы не только отличные знания грамматики, фонетики, стилистики, лексики ИЯ, но фоновые знания о культуре и истории как иностранного, так и родного языка.

Основным итогом исследования стало открытие: процесс выявления особенностей перевода произведений английского фольклора на татарский язык - увлекательное путешествие в прошлое, помогающее понять настоящее и обеспечить будущее родного языка и культуры.

Особенности переводов романа Уинстона Грума «Форрест Гамп» (гендерный аспект)

Салахиева Эндже

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова», Московского района г.Казань
Научные руководители: учитель 1 категории Сабирова Алия Ильдаровна,
п.д.о. высшей категории Агзамова Динара Рустэмовна

На сегодняшний день гендерные исследования в области языка и коммуникации привлекают внимание все большего круга исследователей; формируется самостоятельное научное направление – лингвистическая гендерология, называемая также гендерной лингвистикой. Изучение того, как фактор гендера влияет на выбор языковых средств в различных языках, является новой областью исследования в лингвистике. И в этом мы видим **актуальность** подобных исследований. Поэтому в нашей работе мы обратились к анализу «мужского» и «женского» переводов С. Зинина и М. Петровой романа Уинстона Грума «Форрест Гамп», а также трудностям перевода с английского языка на русский.

Объектом исследования являются художественные переводы двух переводчиков романа Уинстона Грума «Форрест Гамп» с английского языка на русский язык.

Предмет исследования – особенности художественного перевода 3 главы романа романа Уинстона Грума «Форрест Гамп» без видимого ущерба для образной системы текста в гендерном аспекте.

Цель работы заключается сопоставлении переводов фрагмента романа Уинстона Грума «Форрест Гамп» разных переводчиков и выявление особенностей передачи эмоционального настроя души героя на иностранный язык с учётом гендерной специфики переводчика.

Задачи:

1. Рассмотреть два перевода 3 главы романа Уинстона Грума «Форрест Гамп», сопоставить с оригиналом и сравнить между собой переводы в гендерном аспекте;
2. Раскрыть в переводе на русский язык стилистические особенности, присущие английскому языку;
3. Сделать выводы об особенностях гендерного перевода.

Для достижения поставленных задач были использованы следующие методы: сравнительно-сопоставительный анализ, метод обобщения.

Новизна работы состоит в отсутствии исследовательских работ по данной теме.

Практическая значимость исследования: результаты данной работы могут быть интересны и полезны учащимся, которые в будущем хотят посвятить свою жизнь переводу художественных произведений с английского языка на русский.

В ходе проведённой исследовательской работы мы пришли к следующим выводам.

Во-первых, неправомерно утверждать, что гендер является определяющим фактором перевода, поскольку и переводчик-мальчик и переводчик-девочка для достижения адекватности перевода оригинальной версии пользуются одинаковыми средствами перевода и тем самым достигают сходных результатов (выражение сочинительной связи, способ передачи риторических вопросов, графических средств текста).

Во-вторых, в отдельных случаях нам все же удалось отметить определенные повторяющиеся тенденции в различиях мужской и женской версий интерпретации одного исходного текста. Для “мужского” перевода (С.Зинин), более характерна краткость и лаконичность изложения, особое остроумие. Перевод отличается большей прямотой, логичностью, точностью перевода конкретных и абстрактных лексем. Переводы М. Петровой более образные, эмоциональные, детализированные.

Секция «История и культурология»

Где прародина славян?

Нуруллин Михаил,

МБОУ "Гимназия№17", г.Казань
Научный руководитель: учитель истории и обществознания 1категории Галиева Р.Р.

Ученые давно установили, что истоки современных славянских народов уходят в глубокую древность и связаны с небольшой по размерам изначально занимаемой территорией, на которой осуществлялся этногенез славян, и называют славянской прародиной. Однако, установить, довольно сложно где же было исходное место формирования того или иного этнического сообщества, поскольку это событие отдаленно от нас на многие тысячи лет. Древнейшие места обитания славян находятся только в Европе, на территориях, соседствующих или недалеко отстоящих друг от друга. Поскольку конкретные ареалы обитания достаточно велики, а установление их затруднено, проблема о первичных местах формирования славян как особой этнической общности остается нерешенной. Существенный вклад в изучение славянского вопроса внесло языкознание. Лингвистами в XIX в были начаты поиски истоков славянства и развития праславянского языка. Действительно, язык рассматривается как надежный признак определенной этнической общности. Однако лингвистике, изучающей глоттогенез, недостает пространственной и хронологической определенности и не всегда эволюция языка соответствует этногенезу. Безусловно, данные археологии являются наиболее существенными для интерпретации событий древнейшей истории, поскольку археологические исследования являются более точными. К сожалению, и археология как самостоятельная дисциплина не может дать ответына все вопросы в общем об этногенезе, а лишь только частично – о культурогенезе. Антропология дисциплина, изучающая антропогенез, и как правило не всегда соответствует этноязыковым процессам.

Попытки научно осмыслить вопрос о славянской прародине предпринимаются лишь с конца XVIII века. За более чем два века были выдвинуты десятки гипотез, большинство из которых сразу или же с течением времени были отвергнуты, иные были интересны на протяжении длительного времени. В настоящее время актуальными можно считать по крайней мере висло-одерскую, среднеднепровскую и дунайскую (дунайско-балканскую) гипотезы. Однако, какая из трех гипотез является наиболее приемлемой для решения «славянского вопроса», решающего проблему, где находится «прародина славян» остается открытым. В связи с этим, целью настоящей работы явилось проведение анализа данных письменных источников, языкознания, археологических культур и антропологии для решения славянского вопроса. В ходе проведения анализа литературных источников установлено, что данные письменных источников указывают на прародину славян в области Днепра или Черного моря; языкознания - Днепр-Одер; археологических культур - Висла, Одер и Западный Буг; и антропологии – Поднепровье, Польша, Белоруссия и север России.

Таким образом, данные использованных источников свидетельствуют в пользу преобладания висло-одерской теории происхождения славян.

Арча ягы мәгарифе тарихы

Гайфуллина Рузия Рашатовна

МБОУ «Ново-Кырлайская СОШ имени Г.Тукая
Научный рукводитель: Гайфуллина Лейсан Харисовна

Мәгариф – татар милләте язмышында зур казанышларга китергән, абруй казанган өлкә. Белемгә омтылган укучылар, шәкертләр, укытучылар һәрвакыт татар милләтенең йөзен билгелиләр. Арча ягын исә хаклы рәвештә Казан артының мәркәзе диләр. Бу як борынгы болгар бабаларыбыз көн иткән бай тарихлы, бөтен татар халкының сөйләм һәм әдәби телен, мәгърифәтен һәм мәдәниятен үстерүгә, гореф-гадәтләрен саклауга зур өлеш кертүче төбәк.

Эзләнү эшенең темасы – “Арча ягы мәгарифе тарихы” дип очраклы гына сайланмады. Арчаның үзенә генә хас йөзе бар, кешеләре үзләренең миллилеге, мәгърифәтлелеге белән аерылып торалар. Арча төбәгендә туып үскән, укырга-язарга өйрәнеп, беренче тормыш тәҗрибәсе туплап, җирнең җылысын, суы тәмен тоеп читкә киткән арчалар илебезнең төрле почмакларында, хәтта чит илләрдә дә Арча данын, Арча рухын тараталар, һәркемне сокландырып яшиләр һәм эшлиләр.

Нәкъ менә Арча ягын ни өчен мәгърифәтле як дип атыйлар, аның тамырлары кайларга барып тоташа, ни өчен патша карары нигезендә юк ителгән мәчет-мәдрәсәләрнең эше тукталмаган, хәтта Иван Грозный да биредәге милләтләрне юкка чыгара алмаган, гомумән, Арча районының мәгариф үсеше нинди баскычлар үткән – эзләнү эшебездә без шушы сорауларга җавап эзләдек, һәм бу сорау күпләрне, бигрәк тә үз туган төбәген өйрәнүчеләрне бүген дә кызыксындыра дип уйлыйбыз.

Татар халкының хәрәкәтле уеннары

Залялиева Зилә Ринат кызы

Тәтеш муниципаль районы МББУ "Алабирде урта гомуми белем бирү мәктәбенең" югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы Гарифуллина Ландыш Ринат кызы

Татар халкының хәрәкәтле уеннары" дигән тема тормышта әһәмияте зур булган мәсьәләгә - балалар тәрбияләү өлкәсенә керә. Замана баласын халык авыз иҗаты әсәрләренә тарту- тәрбия өлкәсендә уңышлы алым булып санала. Шуның нигезендә буш вакытларында гаджетлар белән генә мавыкмыйча, зиһен, сәламәтлек, дуслыкка нигезләнгән хәрәкәтле уеннарны өйрәтү әһәмиятле. Милли фольклорның бер төре булган уеннарны саклап кала алсак , бу үткәннәр белән киләчәк арасындагы күперне ныгыту булачак.

Бала күңеленең иң матур, истәлекле мизгелләрен мәңгеләштерү өчен уеннарның роле зур.Әти – әниләрнең, әби-бабайларның кечкенә вакытларын искә төшереп сөйли торган сүзләрендә "Без мондый уен уйный идек, тегене уйный идек" дигәндә, күзләрендә балачакның матур хатирәләре күзәтелә. Олылыр телендә "Сез уйный да белмисез бит. Телефонда, компьютерда утырасыз" дигән сүзләрне еш ишетәбез.

"Без барыбыз да балачактан",-дигән атаклы язучы Экзюпери. Кем генә булса да – язучымы, укытучымы, әллә гади бер эшчеме – күңеле белән һәркем балачакка еш әйләнеп кайта. Ә балачакның иң истәлекле, иң кызыклы әйбере ул – уеннардыр, мөгаен. Уеннар – балаларны тормышның җайсызлыкларына бирешмәскә, уңышсызлыкларга җебеп төшмәскә өйрәтә. Без кече яшьтән үк төрле уеннар белән сыналып ныклыкка өйрәнәбез. Әти-әниләр без мәктәп һәм балалар бакчасыннан кайткач, өйдә булган вакытны файдалы үткәрү өчен күп көч куялар. Иң күп игътибар бирелгәне- безне компьютер һәм телефоннан аерып алырга төрле юллар сайлыйлар.

Һәр халык тәрбия өлкәсендә тәҗрибәгә һәм традицияләргә ия. Һәр киләчәк буын бу мирастан файдалана һәм аны баета. Бу табигый һәм закончалыклы күренеш. Татар халкының тарихы, гореф – гадәтләре, традицияләре, көнкүреше һәм тел үзенчәлекләре халык уеннарында искиткеч чагылыш таба. Халык уеннары – җитезлеккә, көчкә, зирәклеккә сынау ул. Аларда халыкның гасырлар буена тупланган традицияләре буыннан буынга бирелә. Халык уеннары һәрвакыт актуаль, чөнки алар үткәннәр аша кешенең киләчәгенә юнәлдерелә. Уеннар балалар тәрбияләүдә халыкның гасырлар буена килгән традицияләрен һәм әһәмиятле таләпләрен үз эченә ала. Балалар фольклоры озын гомерле, гади һәм эстетик яктан югары баскычта тора.

Йомгаклап шуны әйтергә телим: бу уеннар бездән тырышлык, җитезлек, осталык таләп итә. Уенда катнашу тормыш тәҗрибәсен баетырга сәләтле, нинди дә булса характерлы сыйфат тәрбияләү чарасы буларак та яшәргә хаклы. Күп уеннар физик көч, җыр-биюгә осталык та сорый. Шуңа күрә, тәрбия чарасы буларак, уен балаларның төрле яктан үсүенә, үзгәрүенә ныклы этәргеч булып тора: аларда күмәклек, ярдәмләшү, шәфкатьлелек, кушканны үз вакытында һәм җиренә җиткереп үтәү шикелле гүзәл сыйфатлар белән бергә милли үзаң үсүенә дә йогынты ясый.

Туган авылымның микротопонимиясе

Сабирова Рамилә Ильяс кызы

“Алабирде урта гомуми белем бирү мәктәбе”нең югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы Гарифуллина Ландыш Ринат кызы

“Зур Әтрәч авылы микротопонимиясе”н өйрәнгәндә , план буенча эш алып барырга туры килде. Беренчедән, теоретик белемне ныгыту өстендә өстәмә курс булдырылды. Укытучым белән берлектә “Лексика” курсыннан башлап кабатлаулар алып барылды.

Туган якның ономастикасын өйрәнүнең мәктәп практикасы өчен дә әһәмияте зур. Бу теманы өйрәнеп, танып- белү сәләтен, активлыкны һәм мөстәкыйллекне үстереп, фәнни кызыксынуны тагын да арттырып була.Димәк,туган авылга, туган якка, туган телгә һәм туган илгә тирән мәхәббәт хисе дә арта дигән сүз.

Эш барышында, авылның топонимиясен өйрәнеп, өлкән буын вәкилләре белән тыгыз элемтә урнаштырылды;

Зур Әтрәч авылының музей архивын белән танышу булды;

“Мең өйле Шонгаты” яки “Әтрәч кенәзлеге” тарихы китабының авторы Вәлиев Мөнир абый белән әңгәмәләр алып барылды.

Фатих Әмирхан әсәрләрендә искелекнең чагылышы

Зайнуллина Рамилә Рәшит кызы

Алабирде урта гомуми белем бирү мәктәбенең югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы Гарифуллина Ландыш Ринат кызы

«Фатих Әмирхан әсәрләрендә искелекнең чагылышы» темасы буенча тикшерү эшен башлауда Ф.Әмирхан әсәрләренең үзенчәлеге турында язылган мәкаләнең этәргеч булуын әйтеп китәргә кирәк. Шәхес буларак, автор миндә кызыксыну уятты. Бер гасыр элек булган вакыйгаларны бүгенге чор баласы күзлегенән бәялисем килде. Минем игътибарга күләме ягыннан артык зур булмаган “Фәтхулла хәзрәт” һәм “Татар кызы” әсәрләре алынды. Шул әсәрләр буенча фикерләр туды. Язучының башка әсәрләрен укырга дигән максатым куелды.

Мин- 21 нче гасырның алдынгы карашлы баласы. Фатих Әмирхан геройлары белән үземне янәшә куя алмыйм. Бүгенге тормышта диннең ролен уңай бәялим. Яшь буынны тәрбияләүдәге әһәмияте зур. Мәктәпләрдә дин дәресләре укытыла, авыл уртасында мәчеттән азан тавышы яңгырый. Алдынгы карашлы муллалар авыл халкын әхлаклы, әдәпле, динле итү юлында күп көч куя. Кызлар һәм малайларга караш тигез, хөрмәтле. Мин укыган әсәрләрдә моның капма-каршысы.

Авторның әсәрләрен тәнкыйть күзлегеннән бәяләдем. Бүген дә актуальлеген югалтмаган әсәрләр булуын ачыкладым. Ф.Әмирхан иҗатында татар тормышын яңарту һәм хатын-кызның бәхете темасын яктырткан әсәрләрнең булуы әһәмияткә ия. Димәк, язучы үз чорының каршылыгын күргән, бу проблемадан чыгу юлын табарга теләгән.

Нәтиҗә ясап шуны әйтергә телим, тарих ул вакыйгалар гына түгел. Тарих ул кешеләр язмышы, шул чорда иҗат иткән әдипләр язмышы да. Татар халкының күренекле язучысы Фатих Әмирхан әсәрләренең үлемсезлеге- аның миллилегендә, халыкчанлыгында...

Авылымның йөзе – аңың күркәм кешеләрендә

Саттарова Эллария Рәсим кызы

4 нче сыйныф укучысы Татарстан Республикасы Балтач муниципаль районы Муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе «Салавыч күппрофильле лицее»
Сафина Гөлүсә Солтан кызы,башлангыч сыйныфлар укытучысы

Хәзерге вакытта, мәктәп укучылары каршына, бик җитди сораулар куела: тормышта нинди юлны сайларга, авылда калып та дәрәҗә алып үсеп буламы? Бик күп яшьләр хәзер шәһәргә китәргә омтыла. Шул сорауларга җавап таба алмый йөргән көннәрдә, безгә укытучыларыбыз фәнни-эзләнү эшен алып барырга тәкъдим иттеләр. Темасы да бик кызыклы булып тоелды:“Авылымның йөзе – аңың күркәм кешеләрендә. Муса Җәлил премиясе лауреатлары”. Безнең авылыбызда шундый зур дәрәҗәгә ирешкән кешеләр бар микән?

Бу эшнең төп **актуальлеге-**авыл җирлегендә – Салавычта - зур дәрәҗәгә ирешеп буламы? Үсәр өчен нинди мөмкинлекләр бар? Тарихта андый мисаллар бармы?

Шуннан чыгып, безнең төп **максатыбыз** – Салавыч җирлегендә яшәгән Муса Җәлил премиясе лауреатларын эзләп табарга һәм аларның тормышларын өйрәнеп, нинди юллар белән шундый зур дәрәҗәгә ия булуларын ачыклау.

Балтач районында да ике шәхес әлеге абруйлы исемне йөртә. Аларның Салавыч җирлегеннән булуы горурлык хисе тудыра. Муса Җәлил исемендәге премия Сибәгатуллина Җәмилә апага педагог эшчәнлеге, Шиһапов Халит абыйга игенчелектәге уңышлары өчен бирелә.

Эшебезнең **бурычлары:**

1)премия нинди казанышлар өчен бирелгәнен ачыклау;

2) Муса Җәлил премиясе лауреатларыэшләгән тармакның үзенчәлеген өйрәнү;

3) Салавыч җирлегендә яшәгән лауреатларның биографиясендәге үзенчәлекне җирле материалларга нигезләнеп эзләп табу.

Без эшебезне төрле **методларга** һәм **алымнарга** нигезләнеп алып бардык. Мәктәп, авыл һәм район китапханәләрендәге материалларны табып, эзләнү-тикшерену эшен алып бардык. Музей материаллары белән аларны чагыштырдык. Сибәгатуллина Җәмилә ападан һәм Шиһапов Халит абыйданинтервью алдык. Элеккеге колхозчылар һәм мәдәният ветераннары белән әңгәмәләр үткәрдек.

Шулай итеп, җирле материалларга нигезләнсәк тә,**кулланылган чыганаклар һәм әдәбият** исемлеге да зур булды. Беренчедән, ул Г. Мөхәммәтшин туплаган “Балтач энциклопедиясе”. Кирәкле мәгълүмат эзләгәндә, без аннан бик кызыклы вакыйгаларһәм район даны булган кешеләр турында белдек. Бу безнең өчен бик файдалы булды.

Элеккеге колхоз рәисе Х. Галимуллинның “Олы юлдан” һәм “Туган туфрак җылысы” китапларынукыганда, төрле хисләр кичердек. Җирдә эшләгән колхозчыларның тормышы авыр, ләкин шул ук вакытта төрле матур вакыйгаларга бай булганын аңладык.

Вакытлы матбугаттан үзеңнең якташларың турында мәкаләләр табу да безнең күңелләребездә зур шатлык хисе уятты.

Бу эшне эшләү барышында без туган ягыбыз сулышын тойдык. Авылдашларыбызның авыр, ләкин матур, мактаулы тормышы күз алдыбызга килде. Данлыклы тарих битләре белән танышканнан соң, безнең туган ягыбыз турында фикеребез үзгәрде. Әлеге шәхесләребез белән сезне дә таныштырып үтәсебез килә.

«Кони мои, кони…»

Колесов Глеб

МБОУ «Основная общеобразовательная школа №6» Чистопольского муниципального района РТ
Научный руководитель: Закирова Гульнара Самигулловна

На протяжении всей своей истории человек окружал себя животными. Вначале это было вызвано лишь корыстными побуждениями: одни помогали на охоте, другие предупреждали об опасности, а третьи облегчали тяжелую работу. Одно из самых почитаемых у славян животных- Конь. Эпоха лошадей в качестве незаменимого транспорта, труженика в поле и перевозчика тяжестей закончилась. Редко услышишь теперь топот галопирующих кавалеристов – только в кино и реже на военных парадах… Мерные удары копыт о мощенные мостовые тоже канули в Лету: их заменил рев машин, пролетающих мимо с нечеловеческой, немыслимой скоростью… Лучшим другом крестьянина почти всегда оказывается трактор или комбайн… Военные, теперь предпочитают использовать самолеты и танки, а нынешний плуг лошадь, пожалуй, и с места не сдвинет…Роль лошади в техническом прогрессе все бледнее и бледнее. Но разве лошадь – это только «лошадиная сила»? Именно этот вопрос стал основой для моего исследования, так как мне стало интересно, проследить значение образа Коня в жизни людей от далеких времен до настоящего времени.

Объект исследования – культура и этнография славян.

Цель работы: всестороннее исследование жизни слова Конь в русском языке, художественном творчестве.

Задачи:

1. Изучить историю происхождения и значение слова Конь.
2. Выявить важность образа коня в искусстве, фольклоре.
3. Проанализировать сложившийся в русской литературе образ коня.

В данной работе используются следующие методы:

- описательный метод, предполагающий наблюдение, обобщение и группировку материала;
- метод функционального анализа, направленный на определение особенностей употребления рассматриваемых слов;

«Конь — м. стар. комонь, славянс. клюся, стар. араб. фарь; лошадь добрая, не кляча». «Лошадь – вообще конь; особенно не жеребец и не кобыла, мерин»

В «Словаре русского языка» С.И.Ожегова слово конь имеет несколько лексических значений:

1. Лошадь (преимущественно о самце). Боевой конь.
2. Шахматная фигура с изображением головы лошади. Ход конем.
3. Обитый кожей длинный брус на подставках для гимнастических упражнений.

Конь (комонь, клюся, тарпан) — в славянской традиции одно из наиболее мифологизированных священных животных. Белые и рыжие кони считались посланниками тепла и солнечного света, всякого блага.

Сегодня мы нередко забываем, какую важную роль сыграла лошадь. Благодаря силе, выносливости, понятливости, резвости она оказывала неоценимую помощь людям. Без преувеличения можно утверждать, что человек завоевал мир верхом на коне!

Ювелирное искусство татар

Ануфриева София

МБОУ «Гимназия 122 имени Ж.А.Зайцевой»
Научный руководитель: Чайковская Светлана Валентиновна

Поскольку я живу в многонациональной республике, необходимо знать историю и культуру народов ее населяющих. Я решила выяснить, почему о татарских женщинах говорили: «Татарскую женщину сначала услышишь, а потом увидишь».

Произведения татарских мастеров-ювелиров (кемешче) с изящными скаными узорами и яркостью самоцветов всегда имели мировую известность. Многие украшения современных ювелиров связаны с древними архаическими формами ювелирного искусства народов Поволжья. Каждая эпоха накладывала свой отпечаток на внешний вид изделий. Ювелирное искусство татар уходит в глубокую древность, во времена Волжской Булгарии. Часть золотых украшений в Булгарию в XII – начале XIII в. привозилась из стран Востока.

В период Казанского ханства ювелирное искусство достигло самого высокого уровня развития. Началось изготовление различных украшений из благородных металлов в сочетании с самоцветами, т.е. драгоценными камнями. Ханская казна обогатилась ценнейшими ювелирными изделиями.Среди хранящихся в Государственной Оружейной палате в Московском Кремле, Государственном историческом музее на Красной площади, Музее российской этнографии имеются ценнейшие находки - знаменитая "Казанская шапка", т. е. корона казанских ханов, сделанная из золота в высокой ювелирной технике скани, в сочетании с самоцветами и отороченная соболиным мехом высшего качества; золотые поясные застежки и серебрянаяа мулетница, выполненные также в технике скани в сочетании с зернью.

Ювелирное искусство Казанского ханства нашло продолжение и дальнейшее развитие в искусстве казанских татар последующих времен, получив поистине мировую известность.Продукция промысла отличалась относительной дешевизной и распространялась не только в Поволжье, но и в Приуралье, Сибири, Средней Азии, продавалась на Ирбитской и Мензелинской ярмарках. Ювелирные изделия отправляли также в Германию, Англию, Америку.С конца XIX в. традиционное ювелирное ремесло постепенно угасло.

Еще в давние временаукрашения носили и мужчины . Тогда они служили талисманами и оберегами. Ювелирные украшения для женщин отличались большим разнообразием. Состоятельность мужчины определялась богатством одеяний и количеством драгоценных украшений его женщины.

Татарская женщина одевала на себя множество украшений. Именно поэтому часто можно было услышать такую фразу: «Татарскую женщину сначала услышишь, а потом увидишь».

Сохранение истории и определяет будущее нашего народа. Я считаю, что человек, должен дорожить и гордиться своим краем, где он родился, беречь и любить её. Нужно возрождать и развивать национальные традиции и историю. Они учат нас доброте и справедливости.

Они ковали Победу. Боевой путь нашего земляка-ветерана войны Лопатиной Екатерины Насибулловны

Турцева Милана Алексеевна

МБОУ «Школа 99»,
Научный руководитель: Хайруллина Гульсина Рашидовна, учитель истории и обществознания

Время безжалостно. Уходят все в прошлое, что было в истории Победы в Великой Отечественной войне. К сожалению, всё меньше остаётся в живых свидетелей- ветеранов, поэтому наша задача – собирать, изучать и хранить материал о людях, защищавших нашу Родину. Героиня моей исследовательской работы - Лопатина Екатерина Насибулловна, является ЕДИНСТВЕННЫМ ветераном войны нашего поселка, которая была свидетелем и участником кровавых событий 1941-1945 года. Ее портрет и фотография бережно хранится в нашем школьном музее Боевой и Трудовой Славы. Познакомившись с Екатериной Насибулловной, вы тоже убедитесь в том, что это настоящая патриотка героиня, которой пришлось пройти сложный боевой путь. Она ветеран Великой Отечественной Войны, сегодняшнее время живет в Московском районе, в поселке Левченко, на улице Рахимова 23-37.

Лопатина Екатерина Насибулловна родилась 27 ноября 1926 года в районе Мамадыш республики Татарстан. Детство молоденькой девушки прошло в деревне, с детства пришлось познать все тяготы крестьянской жизни. Трудовая биография 17летней девушки начинается в Казани, в одной из казанских заводов, где трудилась рядовой рабочей, свое дело выполняла добросовестно с ответственностью, как учили ее родители..

Когда началась война, ей едва исполнилось 17 лет, она добровольцем записалась в группу инструкторов-санитарок. По ее словам, они прошли 2ух месячные краткие курсы, затем были отправлены на фронт. Прошла всю войну и дошла до Берлина с Советской Армией. Великую Победу встретили в Берлине, с молодым мужем.

На фронте Екатерина Насибулловна была инструктором 4ой роты. Она вспоминает: «Полумертвых людей вытаскивала с поля сражения, на себе, не было раненных, которых я оставила на верную смерть, иначе бы их добили фашисты». Да, для этого нужна была большая отвага. Она спасала людей, у которых гранатой или миной оторвало ногу или руку. Конечно, для её жизни это тоже было опасно, ведь когда она ушла на фронт, ей было всего лишь 18 лет. Девушку без опыта и навыков взяли инструктором, прошла краткосрочные курсы, основные навыки она получила в поле боя, вытаскивая раненных. Она вспоминает: «Нельзя было показывать слабость и слезы, и в дождь и в морозы спасали жизни сотни раненных солдат, которые потом обращались, и говорили много теплых слов. На душе у неё был страх, за тех людей, которых она не могла спасти. За 4 года войны было спасено тысячи человеческих жизни.

Сегодня Екатерине Насибулловне 96 лет. И со дня окончания войны прошло много времени, но она до сих пор вспоминает об этих сражениях со слезами на глазах. Для нее очень трепетно, майские праздники, еще и еще раз вспомнить те кадры из жизни, когда гремят орудия, автоматные очереди, гул мотор самолетов. «Часто во сне приходит страшные сны, просыпаясь в холодном поту, видя вокруг своих родных всегда благодарю бога, что осталась жива, и нахожусь у себя дома» - говорит она.

Мы не знаем, что такое война. Не знаю и не хочу войны. Но ведь её не хотели и те, кто погибал, не думая о смерти, не думая о том, что не увидят больше, ни солнца, ни травы, ни листьев, ни своих детей и родных…

Малая родина выдающихся деятелей моей республики

ГайнуллинНиязАйратович,

МБОУ «Школы №57»
Научный руководитель: Тимиргалиева Лилия Эдуардовна,
учитель родного языка и литературы

В школе,изучая родной язык и родную литературу, я всегда с большим интересом слушаю удивительные истории жизни и творчества талантливых людей,чьи имена звучат в названии музеев, улиц, театров. Каждый раз не переставал удивляться,насколько мудрыми, образованными,всесторонне развитыми и бесконечно творческими, с неиссякаемой энергией были эти выдающиеся писатели, поэты, композиторы, скульпторы моей республики. И я задался вопросом, а ведь каждый из них где-то родился, вырос и жил? Поэтому я решил, провести небольшое исследование и установить, какие села и районы республики дали миру таких выдающихся творческих людей.

Географически, находясь в центре европейской части России, республика могла бы растерять свою самобытность, язык, культуру, традиции. Но благодаря выдающимся деятелям, которые продолжили развитие духовной и материальной культуры татарского народа, мы гордимся, восхищаемся их творчеством и чтим память о них.

Начало XX столетия – «золотой век» в истории татарской литературы. Вот именно о нем и хотелось бы поговорить подробнее в своей работе.

Тема исследования: Выдающиеся деятели «золотого века» нашей республики

Предмет исследования: малая родина писателей, поэтов, композиторов, скульпторов.

Цель:установить, какие районы республики являются малой родинойвыдающихся деятелей.

Работая над своим исследованием, я познакомился с биографией, становлением творческой личности писателей, поэтов, публицистов, композиторов, скульпторов.Узнал, какие районы были малой родиной выдающихся деятелей «золотого века» и как увековечена память о них. Это были деревни и села, в которых люди жили простой сельской незамысловатой жизнью, в семьях, где главной ценностью в семье было стремление к просвещению. И где бы они не жили, в городе или в деревне, они старались получить всестороннее образование, учились, невзирая на все материальные тяготы жизни, стремились жить в ногу со временем. Многим пришлось испытать тяготы военных лет, потерю близких, но это не помешало им стать выдающимися творческими личностями. Мне кажется, что именно малая родина, вместе с ее колоритом жизни, дала возможность проявиться таланту этих выдающихся людей.

Татар музыка сәнгате һәм Миңгол Галиев

Хоснуллина Адиля

МБОУ “Школа №144” г.Казань,
Научные руководители: Минсафина А.Г. учитель родного языка и литературы высшей квалификационный категории, Муслимова Р.В. учитель родного языка и литературы первой квалификационный категории

Татар халкы җырга-моңга хирыс халык, шатлыгын да, сагышын да җыр аша белдерә.Халык җырлары татар халкының җанына рәхәт бирүче аһәң булып яңгырый, аның йөрәгенә барып җитә дә, күңелендәге

изге хисләрне уята.Җыр өлкәсендә халкыбыз җырларын халкыбызга җиткерүдә зур өлеш кертеп иҗат итүче олпат шәхес-ул Миңгол Галиев.Хезмәтебез "Татар музыка сәнгате һәм Миңгол Галиев"дип атала.

Максатыбыз-татар җыр сәнгатендә М.Галиев иҗатының ролен билгеләү.Әлеге максатка ирешү юлында түбәндәге бурычларны чишәргә кирәк дип табылды:

-Татар җыр сәнгате тарихына күзәтү ясау;

-Татар җыр сәнгатенең үзенчәлекләрен өйрәнү;

-Миңгол Галиев иҗатын барлау.

Хезмәт кереш, ике бүлектән торган төп өлеш, йомгак, кулланылган әдәбият исемлегеннән тора.

Җыр туа, җыр яши, җырлаучысы булганда-җыр мәңге яши.Җыр ул-яшәү чарасы.Җыр ул халыкның җаны.Үзенең теле булмаган халык булмаган кебек,үзенең җыры, музыкасы һәм уен кораллары булмаган халык та дөньяда юк.

Без "Татар җыр сәнгате һәм Миңгол Галиев " дип исемләнгән эшебездә татар җыр сәнгатенә күзәтү ясадык,татар җырының үзенчәлекләрен өйрәндек, М.Галиев иҗатын барладык һәм түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

1.Җыр-халык лирикасының иң киң таралган төре.

2.Җырның төп функциясе халыкның һәм шәхеснең рухи дөньясын, фикер һәм кичерешләрен чагылдыруга кайтып кала.

3.Татар музыка сәнгатенең чыганагы төрки каганатлар дәверенә барып тоташа.

4.Татар халкының традиион музыка кораллары булып кубыз, курай, гөслә, давылбаз, думра, дәф һ.б. санала.

5.М.Галиев-татар җырчысы, тенор, Татарстанның халык артисты. Шул ук вакытта ул мөгаллим, күп җырчыларның укытучысы һәм үзенең татар җыры методикасын булдырган шәхес.

6.М.Галиев репертуарында композиторлар һәм халык иҗат иткән 800 дән артык әсәр бар.

7.Җырчы репертуарындагы җырларның тематикасы төрле:мәхәббәт, тормыш, ата-ана, туган җир, дуслык, гармун, сагыш һ.б.Аның җырлары халкыбыз тарафыннан яратып кабул ителә.

М.Галиев иҗатын өйрәнү татар музыка сәнгатен аңларга ярдәм итә һәм минем бу эшем алга таба да тирәнәйтеп дәвам итәчәк.

Татар кызлары-миллəтебезнең киләчәге

Нигматзянова Зарина Ленаровна

МАОУ «Гимназия-интернат №4 Кировского района г. Казани
Научный руководитель: Гимадиева Гузель Ильдусовна

Казан шәһәре Киров районында урнашкан 4-нче гимназия-интернатның тәрбия эшчәнлегендә 12 ел дәверендә "Мәгърифәт йолдызлыгы " проекты эшләп килә. Бу проектның авторы һәм җитәкчесе буларак эйтә алам: аның барлыкка килүе очраклы түгел, гимназиябездә кызлар гына белем ала. Безгә татар мәгарифе, аеруча, хатын-кызлар мәгарифе тарихы бик тә кызыклы һәм әз өйрәнелгән булып тоелды.

Проектның максатлары: халкыбызның тарихын өйрәнү, саклау, үстерү, укучыларда милләткә һәм туган илгә карата ихтирам тәрбияләү, милли үзаң формалаштыру. Татар мәгърифәтчесе, галим Ризаэддин Фәхреддин болай дигән:" яхшы тәрбияле, киң белемле кызлар гына чын "милләт аналары" булып җитешәчәк һәм киләчәктә милләтне алга алып барырлык шәхесләр тәрбияләчәк". Безнең проектыбызның эшчәнлеге бу фикерне дәлилләп, укучы кызларыбызны белемле, әхлакле, гүзәл холыклы булып тәрбияләргә ярдәм итә. Укучы кызлар белән архивларда, музейларда булып, китаплар һәм журналларда аларга багышланган чыганаклар эзләп, күп кенә материаллар туплыйбыз.

Татарларның укымышлы кызларын да, аларның туган халкына күрсәткән хезмәтләрен дә һич онытырга ярамый.

Хәйриячелек – кешелекуйлаптапкан, диннәрхуплаган, хәттакушканизгегамәлләрнең берсе. Бәлки, будөрестердә. Хәйриячелекһичтәафишалапбашкарылаторганэштүгел . Татар мәкаледә «Яхшылыкэшләдәсуга сал, халыккүрмәсә, балык күрер» ди. Урамгачыгыпкычкыргач, гамәлнеңизгелегеннәнбернәрсәдәкалмыйич….

Изге күңелле мәгърифәтче хатын-кызларыбыз татар кызларына беренче җәдид мәктәпләрен ачканнар. Мәктәпләр бары тик байлар һәм мәхәллә халкы хисабына гына яши алганнар. Халыкның аң-белемгә омтылышын күреп, татар байлары яңа мәктәп-мәдрәсә ачу өчен акча кызганмаганнар.Кызлар язмышы – милләт язмышы. Мәгърифәт учагы булган безнең уку йортыбыз (Казан шәһәре 4 нче гимназия-интернаты) да иң беренче буларак хөрмәтле беренче президентыбыз Минтимер Шарипович Шаймиевнең уй-нияте белән булдырылды. Аның изге ниятен тормышка ашыруда фидакяр хәйриячеләрнең шәхси матди-мәгънәви ярдәмнәренең өлешләре зур булды.Гимназиябездә конкурслар үтеп , төрле төбәкләрдән килгән , сәләтле кызлар гына белем ала.

Төрле елларда бу уку йортын тәмамлап, кызларыбыз югары уку йортларында белем алып, туган йортларына әйләнеп кайткан кебек, гимназиягә балаларны укытырга кайталар. Аларның төп бурычлары, гомүмән монда эшләүче хәрберебезнеңдә, – мәгърифәтле, мәдәниятле, әхлакле, үз милләтенең мәнфәгатьләрен кайгыртучы кыз-балалар тәрбияләргә.

Татар кызы дигәч тә, аның тарихтагы урыны искә төшә. Бик борынгыдан затлы нәсел кызлары татарның милли байлыгы булган.. татар кызына өйләнү башка халыклар арасында да зур мәртәбә саналган.. Дөньякүләм билгеле шәхесләрнең йә әбиләре йә әниләре юкка гына татар түгел. Димәк бар халыклар да таныган бик мөхим сыйфатларыбыз бар, һәм без аларны югалтмыйча сакларга тиешбез.

Секция «Юный исследователь»

Татар әдәбиятында табигать һәм кеше темасы чагылышы»

Салахова Азалия

МБОУ «Школа №65» Московского района г.Казани
Фәнни җитәкче: Аглиуллова Лилия Җәүдәтовна

Кеше белән табигать аерылгысыз. Юкка гына язучыларыбыз ниндидер фаҗигале яки шатлыклы вакыйгаларны, кешенең күңел халәтен, кәефен сурәтләгәндә табигатькә мөрәҗәгать итмиләрдер инде. Табигать күренешләре кеше кичерешләренә я тәңгәл китереп, яисә капма-каршы куеп тасвирлана. Пейзаж әдипләр тарафыннан еш кына билгеле бер иҗтимагый күренешне, хәрәкәтне гәүдәләндерүче образ, символ итеп кулланыла.Табигать сурәтләре әсәрләрне тагын да тулыландыра, баета. Моңа ирешү өчен язучыда күзәтүчәнлек, сүз-буяуларны дөрес куллану, табигатьне әсәрнең бер кисәге итеп бирә алу сәләте булырга тиештер. Татар әдәбиятында һәр язучы үзенчәлекле. Менә шул үзенчәлекләрне белү максаты белән берничә язучы иҗатына тукталырга булдык. Үз алдыбызга язучылар иҗатында табигать темасыны чагылышын өйрәнү, кызыклы мәгълүматлар туплау максатларын куйдык. Шул максатка ирешү өчен фәнни китаплар, дәрсеслек, газета-журналлардан материаллар тупладык.

Өйрәнү объекты итеп язучы әсәрләре алынды. Ә өйрәнү предметы итеп язучылар иҗатында табигать темасының чагылышын сайланды.

Габдулла Тукай әсәрләрендә кеше һәм табигать мөнәсәбәте

Фартдинова Риана Риназовна

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение "Заинская средняя общеобразовательная школа №4"
Научный руководитель: Фартдинова Венера Илшатовна

Без фәнни эшебезне югарыда күрсәтелгән тема буенча эшләргә булдык. Бөек шагыйребез Г.Тукайның тормыш юлы кызыклы, ә әсәрләре, башка бик күп проблемалар белән бергә, бүгенге көндә иң актуаль темаларның берсе булган экологик проблеманы, табигатьне саклап калу мәсьәләсен дә күтәрә. Әлеге теманың тәрбияви роле дә бик зур дип саныйбыз.

Эзләнү эшебезнең максатлары: Г.Тукай иҗатына күзәтү ясау һәм әсәрләренең кулланылыш әһәмиятен билгеләү; туган җиргә мәхәббәт, Г.Тукай иҗатына һәм шәхесенә хөрмәт, аның белән горурлану хисләре тәрбияләү

Бу хезмәтебез актуаль, чөнки рус мохитендә үскән һәм тәрбияләнгән балаларга бөек шагыйребез әсәрләренең халкыбызның гореф - гадәтләрен, тел байлыгын, дөньяга карашын, тормыш итү, фикерләү үзенчәлекләрен чагылдыруда, әдәбиятыбыз һәм мәдәниябезне саклау һәм яшәтүдә, милләтебезнең йөзен, башка халыклар арасында үз урынын билгеләүдә мөһим урын алып торуын яшьтәшләремә, иптәшләремә җиткерүне бик кирәкле эш дип саныйбыз.

Хәзерге заман балаларында табигатькә сакчыл караш гадәти сыйфатка әйләнсен өчен, моңа аны бала вакыттан ук гадәтләндерергә кирәк. Бу ата-аналар, укытучыларның гына бурычы түгел, ә язучыларыбыз язган әдәби әсәрләрнең дә бурычы .

Эзләнү эшенең объектлары итеп Г.Тукайның "Фатыйма белән Сандугач", "Яшь агач", "Җәйге таң хатирәсе" әсәрләрен алдык.

Гипотеза:

Әгәр барлык укучылар да Габдулла Тукайның әсәрләрен аңлап укысалар, әхлаклы, мәрхәмәтле, кешелекле, шәфкатьле булып үсәрләр иде.

Фәнис Яруллин иҗатында туган як темасы

Абзалов Ренат

МБОУ "Школа № 43" Ново – Савиновского района г.Казани РТ,
Научный руководитель – Багавиева Лилия Данисовна, учитель родного языка и литературы 1 квалификационной категории

Зурмы, кечкенәме – һәр кешегә үзенең туган төбәге, аның табигате, кешеләре якын була. Туган як – ул безнең әти-әни, әби-бабайларның туган җире. Туган авыл, туган як , туган ил төшенчәләре һәркем өчен дә газиз һәм кадерле. Беренче тапкыр җиргә аяк басудан алып гомеренең соңгы көннәренә кадәр ул безгә көч-таяныч бирә, онытылмас моң булып озатып йөри. Туган ил кеше өчен ата- анасы кебек үк кадерле, шуңа күрә дә без аны Ватан – ана дип атыйбыз.

Туган як темасы һәркемне, һәр язучыны борчый. Туган җир, туган туфрак. Ул гомер-гомергә кешеләр өчен илһам чыганагы, яшәргә көч-дәрт бирүче күңел маягы булган. Шуңа күрә әдипләр үзләренең иң яхшы шигырьләрен, композиторлар иң яхшы көйләрен туган якка багышлаганнар. Аңа булган тойгыларны һәр шагыйрь үзенчә әйткән, җырлаган.

Шуны истә тотып, фәнни эшебезнең тикшеренү объекты итеп Фәнис Яруллин шигырьләрен алдык.

Фәнни-тикшеренү эше Татарстанның халык шагыйре, Татарстан Республикасының Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, М. Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты, шагыйрь, язучы, драматург Фәнис Яруллин иҗатын тирәнтен өйрәнү һәм аның иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү максатыннан чыгып башкарылды. Сайлап алынган тема бүгенге көндә дә бик актуаль. Куелган максатка ирешү өчен, түбәндәге бурычларны чишү сорала:

1. Фәнис Яруллин шигырьләре белән танышу.
2. Әдип иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү һәм ачыклау.

Тикшерү өчен Ф.Яруллинның "Аерылмасам әгәр" (1968), "Туган ягы кирәк кешегә" (1976), "Шул караш" (1982), "Якты тәрәзәм" (1983), "Кызылъярым" (1985), "Кайту" (1998), "Алар да бит һәрчак очышта" (1999), "Шулмы ымсандыра" (2000), "Авылга кайткач" (2001), "Бирешмисең" (2001), "Якташларыма бәйрәм котлавы" (2002) шигырьләре алынды.

Максатка ирешү өчен, С.Г. Хәкимова хезмәтләре, газета-журнал материаллары, интернет ресурслар файдаланылды.

Фәнни-тикшеренү эше керештән, төп бүлектән, йомгак, кулланылган әдәбият исемлегеннән тора.

Фәнис Яруллин - башкаларга охшамаган, Бөек шәхес иде. Ул күпме еллар үзенең язмышы белән көрәшеп яшәде. Шуңа күрә аңарда башкаларга караганда ихтыяр көче, рух ныклыгы бик зур булды.

Фәнис Яруллин шигъриятен күзәтеп чыкканнан соң, аерым нәтиҗәләр ясарга мөмкин. Әлеге тикшеренү эшендә, барыннан да элек, Фәнис Яруллин поэзиясендә туган як темасының чагылышын күзәтү, ачыклау бурычы куелган иде. Югарыда китерелгән күзәтүләр нигезендә, барыннан да элек, шуны күрсәтеп үтәргә кирәк: аның иҗаты күпкырлы. Билгеле булганча, һәрбер шагыйрь өчен актуаль һәм газиз булган уртак темалар байтак: туган ил, туган як һәм туган туфракны сагыну; туган җирнең гүзәл табигате, аның урман-кырлары, инеш-чишмә-елгалары, урманнары... Әнә шуларга багышланган шигырьләр һәрбер шагыйрьдә, шул исәптән Ф. Яруллинда да бар.

Лексика концепта «Природа» в татарской народной песне

Фатхутдинова Эльвина

МБОУ «Основная общеобразовательная школа №6» Чистопольского муниципального района РТ
Научный руководитель: Закирова Гульнара Самигулловна

Художественное творчество татарского народа как одного из представителей многочисленных тюркоязычных народов является частью мировой культуры, своеобразной и богатой традициями, имеющей глубокие древние корни. Часто выясняется, что эти корни берут начало из одного, общего для многих народов источника системы мифологических воззрений на мир, идущей с первобытного общества. Выяснение изначальных представлений о мире имеет большое значение для самопознания человечества. Песня - один из наиболее популярных жанров искусства, неизменный спутник в истории и жизни каждого народа, каждого человека.

Проблема функционирования лексики определённой тематической группы в языке является актуальной в любой период времени, поскольку с одной стороны отражает богатство языка, с другой – этническую ментальность.

Не менее интересным, чем музыкальная сторона песни, является исследование слов, и, в частности, лексико-семантической группы «природа» в текстах татарских народных песен. Эта лексика интересна для анализа в плане выяснения лексико-семантического состава слов со значением «природа», тематического распределения этих лексем, частоты их употребления. В нашей работе мы попытались методом сплошной выборки вычленить лексемы изучаемого плана, выделить их тематические группы. Актуальным в этой связи является изучение концепта "природа" в татарских народных песнях как жанре фольклора, тем более, что эта группа лексики связана с актуальной на сегодняшний день в науке и обществе экологической темой.

Народные песни являются одним из устойчивых жанров фольклора - они менее других варьируются и подчиняются общему закону связи народного творчества с жизнью. Такая их устойчивость предполагает возможность изучения лексики, фразеологии, тропов, в ретроспективе – динамике, поскольку народные песни создавались в обозримое историческое время и функционируют в настоящем. Поэтому новизна темы заключается в некотором роде в интегрировании лингвистики, экологии, истории, литературы.

Источником нашего анализа является сборник татарских песен "Сез яраткан җырлар" (Казань, 1994), как одного из объёмных сборников, где представлено большое количество народных песен. Материалом исследования стали тексты татарских народных песен различного тематического направления на предмет выявления из них лексики концепта «природа». В исследованных 114 татарских народных песнях лексемы, обозначающие объекты живой природы (35) и неживой природы (33) находятся почти в одинаковом соотношении. Цель работы — Изучить роль природы в татарской народной песне. Для достижения поставленных целей решаются следующие задачи:

1. Раскрыть взаимосвязь природы, этноса и культуры
2. Рассмотреть краткую историю изучения символики песенной поэзии;
3. Выяснить роль и место традиционных образов в народной песне;
4. Выявления из песен лексики концепта «природа».

Исследовав песенно-поэтический материал в лексико-семантическом плане – изучила лексику природы в связи с зависимыми словами. Проанализировала ряд неповторяющихся лексем в контекстном окружении. Выявила самый Наибольшее количество по повторяемости лексем **су** «вода» - в 30 песнях. Лексема сандугач «соловей» функционирует в 25 песнях. Слово **гөл** «комнатный цветок» употреблено в 28 песнях, **чәчәк** «полевой, садовый цветок» – в 18 песнях. Лексема тал «ива» функционирует в 19 рассмотренных песнях. Этот анализ проводился с целью объективного понимания её символического и прямого смысла. Концепт природа в тексте песни несёт на себе символическую нагрузку, что создаёт национальный колорит и выражает этноментальный фон.

Кырлай юлы тап -такыр
(Л.Лерон экиятендә табигать темасы)

Шәрәфетдинова Алия Данис кызы

МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №15 с углубленным изучением отдельных предметов» Советского района г.Казани;
Фәнни җитәкче: Золина Галина Никита кызы, туган (татар) тел һәм әдәбият укытучысы

Фәнни эшебезнең төп максаты итеп Ләбиб Леронның “Кырлай юлы тап-такыр” экиятендә табигать темасының уңышлы кулланылышын күрсәтү. Шунлыктан Л. Лерон иҗатында аеруча безгә ошаган “Кырлай юлы тап-такыр” экиятен өйрәндек һәм мисаллар китердек. Әдәбиятыбызда үз сүзен әйткән язучылар иҗатыннан да мисаллар кулландык. Моның өчен Шәүкәт Галиев, Хәйдәр Гайнетдинов иҗатларына мөрәҗәгать иттек.

Л.Леронның тагын бер яраткан жанры - экиятләр. Ул иҗат иткән экиятләр балаларның хыялын кузгата, аларның серле күңел сандыгына ачкыч таба. Чөнки бу экиятләр балалар рухына, аларның табигатенә туры килерлек итеп язылган. Алар балаларга таныш тормыштан алынган. Аның иҗатында шәфкать, мәрхәмәт, табигать темаларына караган әсәрләренең бик күп булуы, бәлки, аның балалар өчен күп язуы белән бәйледер. Ни дисәк тә, шәфкать, әхлык, табигатьне саклау, Туган илне ярату орлыкларын иң башта балалар күңеленә салырга кирәк бит. Л.Лерон аларны үзенчә, шаян, көлкеле итеп, юмор аша сала белә.

Л.Леронның геройлары, нигездә, төрле. Якты киләчәк турында күзаллау, дөньяны яхшыга үзгәртүче, яңа кеше булырга омтылучы. Аның уңай герое һәрвакыт үз - үзенә таләпчән, кыю, батыр, гадел, эшчән. Ул гади генә сюжетлы экиятләре аша балаларны табигать күренешләре һәм хайваннар дөньсы белән таныштыра, кечкенәдән үк бала характерында уңай сыйфатлар, матур гадәтләр тәрбияләү бурычын да куя.”Кырлай юлы тап-такыр экиятендә Су анасы, Шүрәле, Былтыр,аның оныгы Шылтыр, Аю, Бүре, Куян, Төлке образлары кулланылган. Бу геройларны бик күп язучаларыбыз куллана. Ләкин Л.Леронның экиятләрендә алар бөтенләе белән башка яктан күрсәтелә. Аның Шүрәлесе дә кот очарлык кыяфәте белән бер гасырдан артык вакыт эчендә ничәмә-ничә буын нәниләрнең төшләренә кереп йөдәткән Шүрәле түгел, ә бик күркәм Шүрәле. Ул балалар белән дә бик ягымлы сөйләшә, кунакка чакырып кала. Чөнки балалар да табигаьне сөюче балалар. Алар һәр нәрсәгә карап сокланалар, кызыксыналар, табигатьнең байлыгына гаҗәпләнәләр. Моңа инде мисал итеп Шүрәленең “балан кәнфите”н дә әтеп китәсем килә. Бүгенге буын баласын, кечкенә яшьтән монстрлар турында мультфильмнар карап, куркуны белмәскә әверелеп барган балаларны, Тукайның Шүрәле, җен һәм убырлары куркыта аламы? Юк билгеле. Әмма Л.Лерон замана балаларына бу куркыныч персонажларны үзенчә, башка төрле итеп, уңай сыйфатлы, бала күңеленә ятышлы итеп сурәтли. Шуңа күрә балаларда табигатькә карата сакчыл караш, ярату хисе туа диясем килә.

Әдип татар – халкының кунакчыл булуын да онытмый. Милли ризыклар турында да искә ала. Бу экият балаларны мәрхәмәтле, ярдәмчел булырга, табигатьне сакларга өнди. Автор татар халкының “тәмле сүзләрен” дә бик уңышлы куллана. Аның экиятендә тик уңай сыйфатлы экият геройлар гына кулланылган. Бу тагын да балаларда хайваннарга карата мәрхәмәтлек, аларны рәнҗетмәү хисләре өсти диген фикердә калам. Кырлай юлы тап-такыр” экияте башыннан ахырына кадәр табигать кочагында бара. Биредә калын урманнар, чәчәкле болыннар, тирән елгалар, хайваннар дөньясы турында матурдан-матур күренешләр чагылдырылган. Андый күренешләр балаларны табигатькә тагын да якынайта.

Без табигать балалары

Абдуллаева Мархабо

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение “Средняя общеобразовательная школа № 43”г.Казань
Фәнни җитәкче: Вәлиева Зөлфия Фәргать кызы, туган тел һәм әдәбият укытучысы

Мин фәнни-тикшеренү эшемдә Фәнис Яруллин иҗатында туган як темасын алдым. Туган як темасы һәркемне, һәр язучыны борчый. Туган җир, туган туфрак. Ул гомер-гомергә кешеләр өчен илһам чыганагы, яшәргә көч-дәрт бирүче күңел маягы булган.

Шуны истә тотып, фәнни эшебезнең тикшеренү объекты итеп Фәнис Яруллин шигырьләрен алдык.

Фәнни-тикшеренү эше Татарстанның халык шагыйре, Татарстан Республикасының Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, М. Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты, шагыйрь, язучы, драматург Фәнис Яруллин иҗатын тирәнтен өйрәнү һәм аның иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү максатыннан чыгып башкарылды. Сайлап алынган тема бүгенге көндә дә бик актуаль. Куелган максатка ирешү өчен, түбәндәге бурычларны чишү сорала:

1. Фәнис Яруллин шигырьләре белән танышу.
2. Әдип иҗатында туган як темасының чагылышын күзәтү һәм ачыклау.

Тикшеренү барышында аның китапларын укыдым. Шигырьнең төп максаты – укучының күңеленә, йөрәгенә, бәгыренә үтеп кереп, аның уйларын тирәнәйтү, башын әйләндерү, кычкыртып яки акрын гына үксеп-үксеп елату һәм җырлату. Ә инде Фәнис Яруллинны шәхес буларак та, шагыйрь буларак та чынлап аңлыйм дисәң, аның шигъриятен чын күңелдән кат-кат укып, өйрәнеп, чагыштырып, үз күңелең, кайгы-сагыш дөньясына баткан йөрәгең аша уздыргач шаккатасың: шагыйрьнең эчке рухи дөньясы искиткеч бай, катлаулы, каршылыклы, моң-хәсрәтле икән!

Фәнис Яруллин үзенә иҗат дәрте, яшәү көче биргән туган җире, туган авылы, аның кешеләре белән рухланып яши. Шагыйрь үзе дә ел саен туган якларына кайта. Анда туганнарының, авылдашларының җылы карашыннан яшәү көче ала. Болар исә аңа иҗатка канат куеп җибәргән кебек була. “Авылга кайткач” шигырендә Фәнис Яруллин “авыл безнең күзебезне ачты, тел ачкычы бирде кулларга”, ди.

Шагыйрьнең иҗатында туган як темасы төп урынны алып тора. Бу аңлашыла да, чөнки иҗатка көч биргән туган җир, туган авыл, аның кешеләре белән рухланып яшәү аны яңа иҗат биеклекләренә күтәрә.

Фәнис Яруллин шигъриятен күзәтеп чыкканнан соң, аерым нәтиҗәләр ясарга мөмкин. Әлеге тикшеренү эшендә, барыннан да элек, Фәнис Яруллин поэзиясендә туган як темасының чагылышын күзәтү, ачыклау бурычы куелган иде. Югарыда китерелгән күзәтүләр нигезендә, барыннан да элек, шуны күрсәтеп үтәргә кирәк: аның иҗаты күпкырлы. Билгеле булганча, һәрбер шагыйрь өчен актуаль һәм газиз булган уртак темалар байтак: туган ил, туган як һәм туган туфракны сагыну; туган җирнең гүзәл табигате, аның урман-кырлары, инеш-чишмә-елгалары, урманнары... Әнә шуларга багышланган шигырьләр һәрбер шагыйрьдә, шул исәптән Ф. Яруллинда да бар. Барыннан да элек, Ф.Яруллин шигърияте аның катлаулы тормыш юлы белән тыгыз бәйләнгән, шагыйрьнең бик күп иҗат җимешләре үз автобиографиясенең турыдан-туры чагылышы булып тора. Башка бер генә шагыйрьдә дә бу кадәр тирән һәм киң чагылыш тапмаган туган як темасы урын ала. Тулаем Ф.Яруллин шигърияте - иң изге хисләр, якты хыяллар-өметләр белән сугарылган иҗат!

Әйе, аның әсәрләрен һичбер авторныкы белән бутап булмый. Теленең байлыгы, характерларны ачудагы психологик нечкәлек, әсәрләрдә артык сүзләрнең, буш җөмләләрнең булмавы, иң тирән кичерешләрне дә гади һәм аңлаешлы итеп ача белүе, әсәрләрендәге тема яңалыгы, тормыш проблемаларын күтәрүдәге новаторлык - болар барсы да аның олы язучы, бөек шәхес икәнен раслаучы мисаллар.

Г.Тукай иҗатында экология темасы

Латыпова Зәринә, Хәкимова Зәринә

МБОУ «Гимназия №14» Авиастроительного района г. Казани
Фәнни җитәкче: Шәрифҗанова Фирдәүсә Камил кызы, югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Экологик проблема – кешелек дөньясы язмышын билгели торган җитди мәсьәлә. Әлеге фәнни эшебездә без экологик мәсьәләләрне хәл итү өчен бөек шагыйребез Г.Тукай иҗатыннан җавап эзләргә булдык.

Максатыбыз – Г. Тукай иҗатында экология темасының бирелешен тикшерү һәм экологик проблемаларны чишү юлларын эзләү.

Җирнең матурлыгын, һаваның сафлыгын саклау мәсьәләләре Г.Тукайны да борчыган. Ул бу турыда уйланган, шул хакта күп кенә әсәр иҗат иткән.

Г.Тукайның табигатькә, туган ягына багышланган шигырьләре саф табигатькә дан җырлаудан гыйбарәт. Аның кичерешләре дә саф табигать белән чагыштырыла. (“Сагыныр вакытлар”), (“Кичә һәм бүген”) һ.б

Ул эчкән суга зур әһәмият бирә. Кешенең бөтен гомере су белән бәйле. Бер “кечкенә генә инеш” (“Шүрәле”) бөтен авылны саф су белән тәэмин итеп тора.

Г.Тукай үз ягының урманнарына чын күңеленнән гашыйк. (“Исемдә калганнар”), (“Шүрәле”). Аны урмандагы һәр кош, чәчәк, агач илһамландыра. Шагыйрь үз иҗатында табигатькә ямь өстәүче, аны җанландыручы кошларга зур урын бирә, аларны гөнаһсыз фәрештәләр белән тиңли.

Г. Тукай хайваннар дөньясына да битараф түгел. Аларны ул дуслары, ярдәмчеләре дип саный, һәркемгә билгеле булган “Гали белән Кәҗә” шигыре үзе генә дә чын дуслыкның, мәхәббәтнең үрнәге булып тора. Табигатьтәге көчсез хайваннарны кызгана шагыйрь, кешеләрне бәгырьсезлектә гаепли.

Шагыйрьне бигрәк тә үсеп килүче яшь буынның хәле уйландыра.Үсеп килүче буында табигатькә, аның “тере почмагына” карата мәрхәмәт иясе тәрбияләргә омтыла. Иң кечкенә балаларга язылган “Бала белән күбәләк” шигыре балага гомерлек үгет-нәсихәт булырлык.

Г.Тукай иҗаты белән танышкач, шундый фикергә киләсең: шагыйрь – табигать сакчысы. Ул аны ярата, аның һәр күренешенә, җан иясенә саклык белән, яратып карый. Кешеләрне дөрес яшәргә чакыра. Бүгенге көн белән генә яшәүнең табигатькә зур зыян салуын искәртә.

Бөек шагыйребез “Экология” фәнен өйрәнмәсә дә, яшәү йортыбыз булган Җир һәм анда яшәүчеләрнең тормышлары өчен борчылган. Ул табигатьнең кешегә яшәү өчен матди мөмкинлекләр дә, иҗат өчен илһам да бирүен дөрес аңлаган.

Кыскасы, Г.Тукай фикеренчә, кеше табигатьне яратырга, сакларга, аның белән хозурланырга, аның кочагына омтылырга тиеш. Шулай булганда гына “тәнгә дә, җанга да мунча” (“Тәлләһеф”) табылыр. Шул чакта гына шагыйрьгә илһам килер.

Габдулла Тукай –табигать сакчысы

Сулейманова Камила Ильшатовна
Закирова Лейсан Ренатовна

Казан шәһәре Авиатөзелеш районы Муниципаль бюджет белем бирү учреждениесе "60 нчы гомуми белем мәктәбе"
Фәнни җитәкче: Исмәгыйлева Гөлүсә Рашид кызы

Максат : Габдулла Тукайның табигать һәм аның проблемаларына багышлап язылган әсәрләренә күзәтү ясау.

Бурычлар:Габдулла Тукайның педагогикага керткән эшчәнлеге турында күзаллауларны үстерү, укучыны уйландыру , хисләндеру , кызыксыну уяту.

Теманың актуальлеге: бүгенге көндә җәмгыять белән табигатьнең үзара бәйләнеше проблемалары кискен тора. Чөнки кеше җирдә җимергеч эш-гамәлләр кыла.

Табигатьне саклау темасына язылган әсәрләр исемлеге бай һәм төрле.

Г.Тукай күп кенә әсәрләрендә җәнлекләрне, кошларны, бөҗәкләрне яратырга, аларга мәрхәмәтле, шәфкатьле булырга өнди, үзенең шигъри бизәкләре белән табигатьнең гүзәллеген ача. Табигатьнең матурлыгын, серлелеген Тукаебыз үзенең җаны, саф күңеле, йөрәк җылысы салынган шигъри юллары белән укучы җанына, аның күңеленә салучы, ныгытучы, мәңгеләштерүче.

Туган ягыбыз табигате безгә бик кадерле. Җир йөзенең төрле төбәкләрендә табигать төрлечә, елның һәр фасылы үзенчә ямьле.

Габдулла Тукай табигатьне яраткан, шуңа күрәдер аның иҗатында табигатькә мөнәсәбәт үзәк урында тора дип әйтсәк тә, ялгыш булмастыр. Шагыйрьнең табигатькә багышланган шигърияте укучыны дөньяга гаҗәпләнеп карарга, матурлыкны күрә белергә өйрәтә.Бу аеруча йорт хайваннарын һәм кош-кортлар образында күзгә ташлана.

Нәтиҗә ясап шуны әйтәсем килә: бөек шагыйребез иҗатын тирәнтен өйрәнгәндә, мин үзем өчен искиткеч матур дөнья ачкандай булдым, яшәү мәгънәсе кешелекле, әхлаклы булып кала белүдә икәнлегенә төшендем. Кеше белән табигатьнең үзара бик тыгыз бәйләнгәнлеген тойдым. Аның әсәрләрен укып, табигатьтәге бар нәрсәнең дә җаны, теле бар икән дигән "иман" туды.

Табигатьтәге җан ияләре белән якынлыгын, туганлыгын тоймаса, адәм баласы, шәт, җирдә үзен хуҗа итеп сизәрлек көчкә ия булмас иде.

Габдулла Тукай - табигать ямен, аның матурлыгын сиземли һәм аңлый белүче язучы буларак, матурлыкны югалтмаска, тагын да матурайта, үстерә төшәргә, моннан чыгып экологияне сакларга кирәклеген төшендерергә тырышканы сизелә дә инде.

Тукаебызны уку,аның хис-кичерешләрен аңлау кирәк, минемчә.

Бүгенге көндә кешеләр табигатькә бик үк сак карамыйлар. Елгалар, күлләр пычратыла, хайваннар үлә, күп кенә үләннәр, чәчәкләр, агачлар юкка чыга, урманнар яна.Табигатькә игътибарлы булыйк!Агачларның ботакларын сындырмыйк, урманнарны саклыйк, тирә –ягыбызны чүпкә күммик! Җәнлекләрне һәм кошларны рәнҗетмик ! Шулвакыт табигать тә безне якты кояшы, җылы яңгыры, яшел үләне белән сөендерер.Бүгенге көндә кешеләр табигатькә бик үк сак карамыйлар. Елгалар, күлләр пычратыла, хайваннар үлә, күп кенә үләннәр, чәчәкләр, агачлар юкка чыга, урманнар яна.

Матур әдәбиятта Җил образы

Мөхәммәтов Кәрим Илдар улы

МАОУ “Лицей-интернат №2” Мәскәү районы
Научные руководители: Каримова Рузия Габдулловна, Шарипова Диляра Мидхатовна

Безнең фәнни тикшеренү эшебез “Матур әдәбиятта Җил образы” дип атала. Эшебездә, Г.Тукай, Х.Туфан, Г.Кандалый, М.Мәһдиев, А.С.Пушкин, С.Есенин әсәрләренә тукталып, Җил образының әдәбиятта кулланылышын тикшердек. Шул максаттан чыгып, җил образы булган әсәрләрне барладык, бу образның татар һәм рус әдәбиятындагы үзенчәлеген билгеләргә тырыштык.Эш барышында эзләнү, чагыштырма анализ ясау методларын кулландык. Җил образының мәгънәви үзенчәлеген аңлау- эшнең практик әһәмияте. Җил язучылар иҗатында бик күп формада чагылыш тапкан: йомшак җил, саба җиле, җиләс җил, көчле җил, нечкә билле җил, җил исә, дулый, котыра, җил елый. Бу күп формалылык астына ни яшерелгән соң?

Җил күп әсәрләрдә хәбәр җиткерүче буларак кулланыла. Г.Кандалый үз әсәрендә саба җиле атамасын куллана, аның аша сөйгәненә сәлам җибәрә. Саба җиле дигәндә, һич кенә дә Саба районы җирлегендә исә торган җил дип уйларга кирәкми. Саба (гарәпчә “сабах” – иртә) ул иртәнге саф йомшак җил дигәнне аңлата. Иртәнге саф йомшак назлы Җил яшьләр арасындагы мөнәсәбәтләрнең самими, эчкерсез булуына ишарәли.

Шул ук вакытта иртәнге җил кайбер әсәрләрдә илдәге халыкка бик авыр кайгылы хәбәр җиткерүче образ буларак та бирелә. ”Акрын гына иртәнге җил исеп куйды”, - дип яза М.Мәһдиев. Әдип тудырган Җил образы үз халкын яратучы, халкына теләктәшлек белдерүче образ буларак күз алдына килеп баса. Сугыш башлануын хәбәр итәргә килсә дә, ул халкының соңгы тыныч иртәсен бозарга базмый тора.

Х.Туфан иҗатында Җил әдипне туган иле белән бәйләп торучы дәрәҗәсеннән, әлеге гаиләнең генә түгел, илебез тарихындагы бөтен бер чорның тирән фаҗигасен күрсәтүче образ югарылыгына күтәрелгән. “Тәрәзәгә бәрелүче” җил, “кибән башларын туздыручы” җил образлары аша автор үз чорының иң аянычлы сәхифәләрен тасвирлап бирә. Җилгә инде тулы ирек бирелгән, һәм ул кибән башларын туздыра. Кибән башы дигәндә Шагыйрь татар халкының асыл затларын –дәүләт эшлеклеләрен, мәдәният әһелләрен, галим, язучы, мөгаллим һ.б. күренекле кешеләрне күз алдында тота дип уйлыйм. Ә тулы ирек алган җил, ягъни үзе теләгәнчә котырына алган җил образында НКВД органнарының эшчәнлеге чагылыш тапкан.

Г.Тукайның “Көзге җилләр” шигырендә Җил образы мәгънәви яктан иң югары ноктасына җиткерелгән. Көзге җил җылый, җил белән бергә “ач үлемнең куркусыннан” бөтен кешелек сыкрана. Ачлар елавына изге, шәфкатьле Җир-ана елавы, назлы нечкә бил елавы кушыла. Хәтта кешеләргә карата рәхимсез, мәрхәмәтсез, моңа кадәр җан кыеп йөрүче Газраил фәрештә “җан алырга кызганудан” елый. Г.Тукай тудырган җил образы җәмгыятьтәге коточкыч социаль фаҗигане, җан өшеткеч кайгыны күрсәтерлек югарылыкка күтәрелә.

Рус әдәбиятында без мөрәҗәгать иткән әсәрләрнең күбесендә җил матур табигать күренеше буларак сурәтләнә. А.С.Пушкинның “Сказка о мертвой царевне и семи богатырях” әсәрендә җил бик көчле табигать күренеше һәм татар әдәбиятындагы кебек хәбәрче итеп бирелә. Тютчев Ф.И. иҗатындагы җил – лирик геройның күңел халәтен – сагыну, борчуын тасвирлый. Бу ягы белән мин аны Х.Туфан иҗатындагы әдипне туган иле белән бәйләп торучы җил образы белән тәңгәлләштерер идем. С.Есенин иҗатында җил образы яшенле яңгыр белән берлектә сынаулар символы буларак бирелә.Ул бер яктан лирик герйның авырлыкларны кичеп чыгуын күрсәтсә, икенче яктан алда әле яңа сынаулар көтүенә ишарә ясый. Сынаулар үтү буенча бу күренеш Х.Туфан иҗаты белән авазлаш.

Матур әдәбиятта җил образын тикшерү бик мавыктыргыч эш булып чыкты. Киләчәктә Дәрдемәнд иҗатындагы җил образын өйрәнеп, аның үзенчәлекләрен билгеләргә уйлыйм. Җил образы матур әдәбиятта гади табигать күренеше генә түгел, ә төрле функцияләр үтәүче символик образ дәрәҗәсенә кадәр күтәрелгән. Заман һәм язучы шәхесенә бәйле рәвештә Җил образы төрле фикерне белдерүгә хезмәт итә дигән нәтиҗә ясыйсым килә. Татар әдәбиятында тудырылган җил образының бер үзенчәлеге күзәтелә: нинди генә җимергеч көчкә ия булса да, ул туган халкына теләктәшлек белдерүче

образ буларак күзаллана.Тикшерү эшен йомгаклап, шундый нәтиҗәгә килдем:әдипләребез безгә бик таныш булган табигать күренешенә һәрберсе үзенчә фәлсәфи мәгънә салган, көтелмәгән бизәкләр өстәп, тирән хис һәм фикер уятырлык итеп, укучыга тәкъдим иткән. Безгә шул байлыкны күрә, аңлый һәм саклый белергә кирәк.

Человек живет природой

Хайбуллина Диана

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Гимназия №3» Вахитовского района г. Казани
научный руководитель: Шайхелмарданова Диля Рашитовна

В настоящие время человек непреднамеренно вызывает изменения климата локальных и, в некоторой степени, региональных масштабах. Существует серьезная озабоченность в связи с тем, что дальнейшие развитие промышленности может привести к значительным глобальным изменениям в природе.

И все это происходит из-за низкого уровня экологической культуры человечества, в связи с чем воспитание экологической культуры является **актуальной** современной проблемой.

Предметом данной работы является древние традиции и мудрость татарского народа.

Гипотеза исследования: если осуществить разработку и реализацию экологических мероприятий на основе творчества татарского народа, то повысится уровень:
- экологической культуры учащихся;
- знаний древних традиций татарского народа;
- навыков эколого-исследовательской деятельности;
- развития творческих способностей.

Целью данной работы является изучение влияния мудрости татарского народа на формирование экологической культуры обучающихся.

Для решения этой цели выделены следующие задачи:
- определить сущность понятия и компоненты «экологической культуры»;
- выделить материал отображающий экологичность в творчестве татарского народа;
- реализовать эколого-образовательный практикум в процессе учебной деятельности.

Теоретическая значимость – проведен анализ, обобщение литературы, сделан вывод о значимости татарского народного творчества в экологической культуре личности.

Практическая значимость – в детальном рассмотрении в творчестве татарского народа выделен экологический компонент, который используется при составлении практикумов, исследовательских работ.

Научная новизна состоит в попытке обобщить теоретический материал мудрости татарского народа и применить в процессе формирования экологической культуры обучающихся.

Галимҗан Ибраһимов әсәрләреннән географик мәгълүмат табу һәм анализлау анализлау һәм география дәресләрендә файдалану

Нотфуллина Айгөл Айнур кызы

Казан шәһәре Мәскәү районының « Г. Ибраһимов исемендәге 17 нче татар гимназиясе» гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесенең
Фәнни җитәкче: Сәйфуллина Зөлфия Нурлислам кызы

Билгеле булганча, күп кенә язучылар үзләренең әсәрләрендә табигать күренешен бик ачык сурәтлиләр, шул матурлык белән безне илһамландыралар. Әлеге хисләр Г. Ибраһимов әсәрләрен географик, табигать законнары ягыннан ачу теләге тудырды.

Тикшеренү максаты: Г. Ибраһимов әсәрләреннән географик мәгълүмат алу,анализлау һәм география дәресләрендә файдалану

Бурычлар:

1. Г. Ибраһимовның биографиясен өйрәнү.
2. Кыскача әсәрләргә әдәби анализ.
3. Хикәяләрне анализлап географик мәгълүматны ачыклау.
4. Тәҗрибә һәм анкеталаштыру үткәрү.
5. Тикшеренү нәтиҗәләрен гамәли куллану мөмкинлекләрен ачыклау.

Гипотеза – Г. Ибраһимов әсәрләреннән дөрес географик мәгълүмат алырга мөмкин.

Г.Ибраһимовнын хикәяләрендә,повестларында табигаттәге һәм табигать күренешләрендәге закончалыклар урын алган. Нәкъ менә шуңа күрә әлеге фактларны ачыклау өчен әсәрләр фрагменталь анализланды. Берничә мисал карап үтик.

“Күк йөзендә тәңре хакы өчен дә бер болыт юк. Төш якынлый. Көн кыза башлый, кыза башлый...” [Ибраһимов 2018: 267]

Биредә антициклональ һава торышы турында мәгълүмат алырга була. Антициклон-үзәгендә югары,ә кырыйларда түбәнәюче басымлы,остән аска хәрәкәт итә торган атмосфера өермәсе.Антициклон урнашкан районнарда җаен аяз,болытсыз,эссе һава торышы күзәтелә.

“Әнә Агыйделнең югары башыннан йомшак мамык төсле ап-ак бер болыт күтәрелде. Әнә тагын берсе... икенчесе... өченчесе —менә бер-бер артлы күтәреләторган шул ак болытлар, аналары янына җыелган аккош балалары кебек, теге иң элек күренгәннең янына җыела, аңар кушыла башладылар”. [Ибраһимов 2018: 270]

Болыт ул- вак су тамчылары яки боз кристаллары тупланмасы.Һава югарыга күтәрелеп,суына,һавадагы су пары конденсацияләнә,һәм болытлар барлыкка килә.Әсәрдә катламлы кара-кучкыл төстәге янгыр болыты сурәтләнә.(“Табигать балалары”)

“Җил-давыл һаман көчәя, тау-таш җимерелгәндәй булып күк күкрәве һаман арта бара, куәтләнә, яшен һаман ялтырый, күл ачулы тулкыннары белән күккә сикерә, дөньяның каралыгы, караңгылыгы һаман арта бирә иде.” [Ибраһимов 2018:148]. Салкын атмосфера фронты барлыкка килүне аңларга була. Салкын һава җылы һава астына агып кереп,аны өскә күтәрә. Биектә су парлары конденсацияләнә,көчле янгыр өем болытлары барлыкка килә. Фронт үтү көчле җилләр,коеп явучы янгыр,яшеннәр белән бергә бара. (“Яз башы”)

“Төш ауган. Кояш түбәнәеп бара..” [Ибраһимов 2018: 120]. Көн уртасында,сәгать 12дә кояшның иң биек торышы.Кояш түбәнәйгәч көн уртасы узганы аңлашыла.Биредә кояшның зениталь торышын бәяләп була. (“Алмачуар”)

Кайбер әсәрләрдән фәнни фактларны кабул итү җиңелерәк формалаша.Әдәби әсәрләрне мәгълүмат чыганаклары буларак, фәнни тикшеренүләр өчен куллану да зур әһәмияткә ия. Әдәби әсәрләрдән өзекләрне төрле географик иҗади эшләр башкарганда кулланырга мөмкин. Эш башында куелган гипотеза Г.Ибраһимовның әсәрләреннән дөрес географик мәгълүмат алырга мөмкин булуы расланды. Шулай итеп, күп кенә сәнгать һәм әдәбият әсәрләре безгә билгеле бер мәгънәне, эчтәлекне генә түгел, башка күп мәгълүматны да бирә алуын исбатладык.

Энергетические напитки: польза или вред?

Бадрутдинов Ранис

МБОУ «Татарская гимназия №17 имени Г.Ибрагимова», г. Казань
Научные руководители: учитель биологии Мифтахова Камила Габдрауфовна.,
п.д.о. высшей категории Агзамова Динара Рустэмовна

Что даёт нам энергию в современном стремительно меняющемся мире? Что восполняет наши запасы, когда мы сильно устали, но у нас нет возможности для отдыха? Где найти ресурсы, чтобы успеть сделать всё задуманное в 24 часа. Решением данной проблемы молодое поколение часто видит в энергетических напитках. Агрессивная реклама, грамотные слоганы побуждают их к покупке. Но за красивым фасадом обещанной производителями сил и энергии скрываются определенный комплекс последствий для здоровья.

Актуальность исследования: в настоящее время молодежь активно употребляет энергетические напитки для восполнения своих энергетических ресурсов, при этом, не осознавая губительные свойства данных напитков. Этими фактами обусловлена необходимость данного исследования, раскрывающая факторы так называемых «полезных» свойствах энергетиков.

Гипотеза: энергетические напитки не дают энергию, а черпают ресурсы организма, обладают негативными свойствами в отношении человека.

Цель: сравнить образцы энергетических напитков на состав и выявить их качественные полезные и / или отрицательные свойства в отношении организма человека.

Задачи:

1. Систематизировать материал по данной теме;
2. Проанализировать состав энергетических напитков;
3. Провести разные виды экспериментов с образцами энергетических напитков;
4. Провести сравнительный анализ образцов;
5. Сделать выводы на основе экспериментальной практики и наблюдения.

Новизна: в работе исследуется влияние действующих веществ энергетиков на ткани животного происхождения, чьи функции совпадают с функциями работы органов человека. Впервые представлен сравнительный анализ 15 образцов энергетических напитков.

Методы исследования: метод эксперимента, наблюдения, сравнительный анализ.

Предмет исследования: энергетические напитки.

Объект исследования: негативное / позитивное воздействие энергетических напитков на ткани животного происхождения.

Практическая значимость исследования обусловлена наглядной репрезентацией негативных свойств энергетиков для подрастающего поколения.

В ходе проведённой исследовательской работы мы пришли к следующим выводам. Энергетические напитки любого состава непременно вредят эмали зубов. Энергетики содержат большое количество сахара, вызывающего такие заболевания, как диабет и кариес, а содержание углекислого газа приводит к образованию газиков в кишечнике и отрыжке. Также настораживает содержание красителей, которые в свою очередь вызывают повышение кислотности желудочного сока, что может привести к возникновению язвы желудка или двенадцатиперстной кишки. Необходимо помнить, что энергетические напитки зачастую потребляют подростки, чей рост и развитие все ещё продолжается. Чрезмерное употребление такого рода напитков может привести к самым неприятным последствиям для них в этот период жизни. Энергетические напитки содержат комплекс витаминов (витамины группы В) и глюкозы. Глюкоза быстро проникает в кровь, участвует в окислительных процессах и обеспечивает энергией мышцы, мозг и другие жизненно-важные органы, однако этот способ «активации» энергии может привести к зависимости от такого рода напитков.